

IZVEŠTAJ O
PRAVIMA ŽENA
I RODNOJ
RAVNOPRAVNOSTI
U SRBIJI ZA
2023. GODINU

PreneraŽena

IZVEŠTAJ O PRAVIMA ŽENA I RODNOJ RAVNOPRAVNOSTI U SRBIJI ZA 2023. GODINU

#PreneraŽena

Tema u fokusu: Položaj i ostvarivanje prava žena na selu

Dr Kosana Beker, Biljana Janjić i Andrijana Čović

PreneraŽena

Autorke: Dr Kosana Beker, Biljana Janjić i Andrijana Čović
Saradnice: Maja Mirkov, Sonja Kojić, Danica Todorov i Radoslava Aralica
Izdavač: Udruženje građanki FemPlatz, Pančevo

Dizajn: Anastasija Kojić

Štamparija: Artija

Tiraž: 100

Izveštaj o pravima žena i rodnoj ravnopravnosti u Srbiji za 2023. godinu sačinjen je u okviru projekta „Ostvarivanje prava žena u Srbiji: Zagovaranje i aktivno učešće“ koji sprovodi organizacija FemPlatz.

Ova publikacija je nastala u okviru projekta „Ključni koraci ka rodnoj ravnopravnosti, faza II“, koji sprovodi Agencija za rodnu ravnopravnost i osnaživanje žena (UN Women), uz finansijsku podršku Evropske unije. Stavovi u ovoj publikaciji pripadaju isključivo autorkama i ne predstavljaju nužno stavove UN Women, Ujedinjenih nacija ili bilo koje druge organizacije pod okriljem Ujedinjenih nacija.

Dizajn logoa izveštaja PreneraŽena: Neda Gligić

SADRŽAJ

UVOD	6
IN MEMORIAM: SLOBODANKA KONSTANTINOVIĆ VILIĆ (1948-2023)	7
NACIONALNI KONTEKST	8
RODNO SENZITIVNI PODACI I STATISTIKA	12
MEHANIZMI ZA RODNU RAVNOPRAVNOST	15
MEĐUNARODNE OBAVEZE I IZVEŠTAVANJE U OBLASTI RODNE RAVNOPRAVNOSTI I PRAVA ŽENA	20
ZAKONI I JAVNE POLITIKE U SRBIJI OD ZNAČAJA ZA RODNU RAVNOPRAVNOST I PRAVA ŽENA	25
POLOŽAJ ŽENA U SRBIJI	28
TEMA U FOKUSU – POLOŽAJ I OSTVARIVANJE PRAVA ŽENA NA SELU	31
Diskriminacija žena	47
Diskriminatorni rodni stereotipi	48
Upotreba rodno osetljivog jezika	52
Praksa Poverenika za zaštitu ravnopravnosti	54
Višestruka diskriminacija žena	57
Učešće žena u javnom i političkom životu	58
Žene, mir, bezbednost	66
Obrazovanje	69
Rad, zapošljavanje i ekonomsko osnaživanje	74
Zdravlje i zdravstvena zaštita	80
Nasilje prema ženama	94
Femicid	101
Nasilje i zloupotreba vatrenog oružja	106
Digitalno nasilje – Digitalna dimenzija nasilja prema ženama	108
Nasilje prema političarkama	109
Trgovina ženama i devojčicama	110
Medijsko izveštavanje o nasilju prema ženama	111
Pristup pravdi	112
Porodični i imovinski odnosi	116
LITERATURA	119

1 UVOD

U 2020. godini započele smo redovno godišnje izveštavanje u saradnji sa Timom UN za ljudska prava u Srbiji, objavljivanjem nultog izveštaja o pravima žena i rodnoj ravnopravnosti u Srbiji za 2019. godinu.¹ Nakon toga smo objavile prvi izveštaj, koji se odnosio na 2020. godinu,² a prošle godine smo objavile izveštaj za 2021. i 2022. godinu.³

Pred vama je treći izveštaj o pravima žena i rodnoj ravnopravnosti u Srbiji, koji obuhvata 2023. godinu. Ovaj izveštaj izrađen je u okviru projekta „Ostvarivanje prava žena u Srbiji: Zagovaranje i aktivno učešće“ uz podršku Agencije Ujedinjenih nacija za rodnu ravnopravnost i osnaživanje žena u Srbiji (UN Women) u okviru projekta „Ključni koraci ka rodnoj ravnopravnosti, faza II“, koji finansira Evropska unija.

Kao i sve prethodne godine i 2023. godina bila je izazovna za žene. Žene u Srbiji imaju ista prava kao i muškarci, ali je njihov položaj lošiji. Žene su diskriminisane na osnovu pola i roda, u lošijem su položaju od muškaraca u javnoj i u privatnoj sferi, izložene su diskriminatornim rodnim stereotipima i nasilju. Manje su zaposlene iako su obrazovane, rade na slabije plaćenim poslovima, opterećene su radom u domaćinstvu i brigom o deci više od muškaraca i manje učestvuju u odlučivanju. Žene iz marginalizovanih grupa u riziku su od višestruke diskriminacije, izložene su specifičnim oblicima nasilja i u lošijem su položaju i u poređenju sa ženama iz opšte populacije i u poređenju sa muškarcima iz svojih grupa. Epidemija kovida-19 u Srbiji dodatno je uticala na pogoršanje položaja žena i urušavanje njihovih prava, a ovo stanje se nije popravilo ni u 2023. godini.

U izveštaju smo dale kratak pregled položaja žena u Srbiji u 2023. godini, koristeći istu metodologiju kao i u prethodnim izveštajima, odnosno, koristile smo strukturu Konvencije o eliminisanju svih oblika diskriminacije žena (CEDAW konvencija), koju smo prilagodile nacionalnom kontekstu. Ovogodišnja tema u fokusu odnosi se na položaj i ostvarivanje prava žena na selu, imajući u vidu da su žene na selu grupa žena koja je u povećanom riziku od višestruke diskriminacije.

---

1 Kosana Beker, Biljana Janjić i Valentina Lepojević, *Izveštaj o pravima žena i rodnoj ravnopravnosti u Srbiji za 2019. godinu*, udruženje građanki FemPlatz, Pančevo, 2020, dostupno na: http://femplatz.org/library/reports/2020-08-10_PreneraZena.pdf

2 Kosana Beker, Biljana Janjić i Valentina Lepojević, *Izveštaj o pravima žena i rodnoj ravnopravnosti u Srbiji za 2020. godinu*, udruženje građanki FemPlatz, Pančevo, 2021, dostupno na: http://femplatz.org/library/reports/2021-10-18_PreneraZena_2020_SR.pdf

3 Kosana Beker i Biljana Janjić, *Izveštaj o pravima žena i rodnoj ravnopravnosti u Srbiji za 2021. i 2022. godinu*, udruženje građanki FemPlatz, Pančevo, 2023, dostupno na: https://femplatz.org/library/reports/2023-05-30_PreneraZena_2021_2022_SR.pdf

IN MEMORIAM: SLOBODANKA KONSTANTINOVIĆ VILIĆ (1948-2023)

Dr Slobodanka Konstantinović Vilić, redovna profesorka Pravnog fakulteta u Nišu u penziji, dugogodišnja aktivistkinja ženskog pokreta u Srbiji, zauvek nas je napustila 15. oktobra 2023. godine. Ona je bila važna figura ženskog pokreta u Srbiji, bila je osnivačica i dugogodišnja predsednica SOS telefona za žene i decu žrtva nasilja u porodici u Nišu, koji je osnovan 1992. godine, Ženskog istraživačkog centra iz Niša, koji deluje od 2007. godine, a kao jedna od osnivačica i članica organa Viktimološkog društva Srbije dala je veliki doprinos razvoju viktimologije u Srbiji.

Napisala je preko 200 naučnih radova iz oblasti kriminologije, viktimologije, reproduktivnih prava žena, položaja žena izbeglica i drugih oblasti, u koje je ugradila feminističku perspektivu. Oblast koja je obeležila njen četrdesetogodišnji istraživački rad jeste nasilje prema ženama. Doktorirala je na temu „Žene ubice“ 1984. godine, a ovim istraživanjem je demistifikovala proces viktimizacije koji ženu žrtvu nasilja, prepuštenu samoj sebi, bez institucionalne podrške, pretvara u ubicu. Posle skoro tri decenije istraživanja fenomena nasilja prema ženama, zaokružila je ovaj ciklus monografijom o femicidu, čime je postavila metodološki okvir za nova istraživanja ove pojave. Za svoj istraživački i aktivistički rad nagrađena je brojnim nagradama i priznanjima, među kojima i nagradom „Anđelka Milić“, kao jedna od prvih dobitnica.

Imale smo čast i privilegiju što smo sa njom saradivale i što je nesebično podelila svoje znanje sa nama. S dubokim poštovanjem i uz veliku zahvalnost za sve što smo od nje naučile, kao i za vreme koje smo provele u prijateljskim razgovorima i smehu, FemPlatz tim se oprašta od naše drage Bobe...

2 NACIONALNI KONTEKST

Republika Srbija je svrstana u zemlje čije su ekonomije klasifikovane sa višim srednjim dohotkom.⁴ Srbija je podeljena na pet statističkih regiona, 29 upravnih okruga i ima 174 jedinica lokalne samouprave. Regioni i jedinice lokalne samouprave raspoređeni su u pet grupa po nivou razvijenosti, u odnosu na demografske pokazatelje, pokazatelje socijalne i ekonomske razvijenosti, stepenu obrazovanja stanovništva i kompenzacijama za gradove.⁵

Rezultati Popisa 2022. godine⁶ pokazuju da u Srbiji živi 6.647.003 stanovnika, 3.231.978 muškaraca i 3.415.025 žena (51,45%). U odnosu na prethodni Popis iz 2011. godine, broj stanovnika smanjen je za oko 10%. Smanjenje broja stanovnika zabeleženo je u svim regionima, u proseku oko 10%, osim u Beogradskom regionu gde je zabeležen porast broja stanovnika za oko 1,4%. U 95% naselja prisutna je depopulacija, odnosno, u 4.429 naselja ima manje stanovnika u poređenju sa 2011. godinom. Jedina veća naselja koja se nisu smanjila

između dva popisa stanovništva su Novi Sad, Beograd i Novi Pazar.

Proces demografskog starenja je izrazito izražen i manifestuje se niskim i konstantno opadajućim brojem mladih, kao i visokim i kontinuirano rastućim udelom starijih u ukupnoj populaciji. Procenat mladih (do 15 godina) je 14,4%, a procenat starijih od 65 godina prešao je petinu stanovništva (22%).⁷

Prosečna starost stanovništva konstantno se povećava i u 2022. godini iznosila je 43,8 godina, pri čemu je prosečna starost muškaraca 42,4 godine, dok je prosečna starost žena 45,2 godine.⁸ Prosečan životni vek žena i muškaraca u Srbiji, odnosno, očekivano trajanje života živorođene dece, smanjivalo se tokom prethodnih godina, čemu je doprinela i epidemija kovida-19, ali se u 2022. godini povećao.

	Muškarci	Žene
2020	71,4	77,2
2021	70	75,6
2022	73	78,1

4 Data for Serbia, Upper middle income, the World Bank data, dostupno na: <https://data.worldbank.org/?locations=RS-XT>

5 Uredba o utvrđivanju jedinstvene liste razvijenosti regiona i jedinica lokalne samouprave za 2014. godinu, „Sl. glasnik RS“, br. 104/2014

6 Prvi rezultati popisa stanovništva, domaćinstava i stanova 2022, Republički zavod za statistiku, 21. decembar 2022. godine, Beograd, dostupno na: <https://publikacije.stat.gov.rs/G2022/Html/G20221350.html>

Tabela 1: Očekivano trajanje života živorođene dece⁹

7 Statistički godišnjak, Republički zavod za statistiku, Beograd, 2023, dostupno na: <https://publikacije.stat.gov.rs/G2023/Pdf/G20232056.pdf>

8 Ibid

9 Ibid.

Odabrani demografski pokazatelji

- ✓ U 55 naselja u Srbiji nema nijedne žene;
- ✓ U 545 naseljenih mesta nema žena u starosnoj grupi od 20 do 34 godine;
- ✓ Prosečna starost ženskog stanovništva u 718 naselja je preko 60 godina;
- ✓ 68 naselja nema nijednog stanovnika mlađeg od 50 godina;
- ✓ U 2.894 naselja broj osoba 60+ dvostruko je veći od broja mlađih od 20 godina.
- ✓ Skoro trećina stanovništva starija je od 60 godine, dok je jedna petina mlađa od 20 godina;
- ✓ Broj žena starijih od 60 godina je za 73% veći od broja žena do 20 godina.¹⁰

U 2021. godini stopa rizika od siromaštva¹¹ iznosila je 21,2%, a u odnosu na 2020. godinu niža je za 0,5%.¹² Stopa rizika od siromaštva ili socijalne isključenosti iznosila je 28,5%, a u odnosu na 2020. godinu niža je za 1,3%. U 2022. godini stopa rizika od siromaštva¹³ iznosila je 20%, a u odnosu na 2021. godinu niža je za 1,2%. Stopa rizika od siromaštva ili socijalne isključenosti iznosila je 28,1%, a u odnosu na 2021. godinu niža je za 0,3%¹⁴

Tabela 2: Osnovni pokazatelji siromaštva i socijalne isključenosti¹⁵

	2018	2019	2020	2021	2022
Stopa rizika od siromaštva, %	24,3	23,2	21,7	21,2	20
Stopa rizika od siromaštva ili socijalne isključenosti, %	34,3	31,7	29,8	28,5	28,1
Prag rizika od siromaštva (mesečni prosek), RSD	16.615	19.381	22.000	24.064	26.509

Žene svih starosnih grupa, osim starosne grupe 55-64, u većem su riziku od siromaštva u poređenju sa muškarcima. Najveća razlika je u starosnoj grupi 18-24 (22,3% naspram 18,4% kod muškaraca) i u starosnoj grupi 65 i više godina (24,6% naspram 20% kod muškaraca).¹⁶

10 Katarina Đorđević, *Kakva je demografska budućnost Srbije: Sve manje stanovnika u 95 odsto naselja*, Politika, 3. januar 2024. godine, dostupno na: <https://www.politika.rs/scc/clanak/592439/Sve-manje-stanovnika-u-95-odsto-naselja?fbclid=IwAR0KFzm0ru09cjh0X-I2BMT3mNMqD-TMmTVZWltx5S63aYae8jChBjNz-QQ>

11 U 2021. godini prag siromaštva iznosio je 24.064 dinara prosečno mesečno za jednočlano domaćinstvo. Prag rizika od siromaštva za domaćinstvo s dvoje odraslih i jednim detetom starosti do 14 godina iznosio je 43.315 dinara, dok je za četvoročlano domaćinstvo s dvoje odraslih i dvoje dece starosti do 14 godina iznosio 50.533 dinara.

12 *Siromaštvo i socijalna nejednakost, 2021*, Republički zavod za statistiku, Beograd, 14.10.2022, dostupno na: <https://www.stat.gov.rs/sr-latn/vesti/statisticalrelease/?p=8870>

13 U 2022. godini prag siromaštva iznosio je 26.509 dinara prosečno mesečno za jednočlano domaćinstvo. Prag rizika od siromaštva za domaćinstvo s dvoje odraslih i jednim detetom starosti do 14 godina iznosio je 47.715 dinara, dok je za četvoročlano domaćinstvo s dvoje odraslih i dvoje dece starosti do 14 godina iznosio 55.668 dinara.

14 *Siromaštvo i socijalna nejednakost, 2022*, Republički zavod za statistiku, Beograd, 16.10.2023, dostupno na: <https://publikacije.stat.gov.rs/G2023/HtmlL/G20231287.html>

15 Ibid.

16 Ibid.

Prosečna zarada (bruto) obračunata za oktobar 2023. godine iznosila je 119.791 dinar, dok je prosečna zarada bez poreza i doprinosa (neto) iznosila 86.738 dinara.¹⁷ Rast bruto zarada u periodu januar – oktobar 2023. godine, u odnosu na isti period 2022. godine nominalno je veći za 15%, a realno za 1,4%, dok je prosečna neto zarada nominalno veća za 13,9% a realno za 2,3%. U poređenju sa oktobrom 2022. godine, prosečna bruto i neto zarada nominalno su veće za 15,1%, a realno za 6,1%. Medijalna neto zarada za oktobar 2023. godine iznosila je 67.124 dinara, što znači da je 50% zaposlenih ostvarilo zaradu do navedenog iznosa.¹⁸

Poslednji dostupni podaci o prosečnim neto zaradama po polu pokazuju da žene manje zarađuju od muškaraca, bez obzira na sektor u kom su zaposlene.¹⁹ Na primer, prema podacima Republičkog zavoda za statistiku, u septembru 2022. godine u Srbiji je prosečna neto zarada iznosila 74.981 dinar. Muškarci u proseku zarađuju 80.488, a žene 68.639 dinara.²⁰

Platni jaz u prosečnim zaradama muškaraca i žena povećao se sa 8,8% u 2018. godini na 14,4% u 2022. godini.

	Ukupno		Muškarci		Žene	
	2021	2022	2021	2022	2021	2022
Ukupno	65.218	74.981	69.048	80.488	60.744	68.639
Zaposleni u radnom odnosu	65.562	75.387	69.421	80.926	61.048	68.997
Zaposleni van radnog odnosa	40.889	44.070	41.972	45.085	39.663	43.073
Zaposleni u pravnim licima	69.670	79.990	73.802	85.996	64.759	72.974
Preduzetnici i zaposleni kod njih	34.741	38.315	34.352	37.833	35.145	38.810
Javni sektor - ukupno	72.235	77.302	75.962	81.406	68.965	73.772
Van javnog sektor - ukupno	62.276	74.014	66.749	80.185	56.384	65.939

Tabela 3: prosečna neto zarada po polu (septembar 2021 – septembar 2022)

17 Prosečne zarade po zaposlenom, oktobar 2023, Republički zavod za statistiku, 25.12.2023, dostupno na: <https://www.stat.gov.rs/vesti/statisticalrelease/?p=13919&a=24&s=2403?s=2403>

18 Ibid.

19 Ibid i Zarade zaposlenih prema delatnosti, nivoima kvalifikacija i polu – septembar 2021, Republički zavod za statistiku, 15.04.2022, dostupno na: <https://publikacije.stat.gov.rs/G2022/Pdf/G20221093.pdf>

20 Zarade zaposlenih prema delatnosti, nivoima kvalifikacija i polu – septembar 2022, Republički zavod za statistiku, 13.04.2023, dostupno na: <https://publikacije.stat.gov.rs/G2023/Html/G20231099.html>

Privredni rast Srbije usporen je u prvoj polovini 2023. godine jer su usporavanje privatnih i javnih investicija, kao i povećana inflacija, uticali na potrošnju i opterećivali ekonomsku aktivnost. Očekuje se godišnji privredni rast od 2%, a srednjoročno, očekuje se da će srpska privreda stalno rasti oko 3-4% godišnje, uz podršku povećanja potrošnje i investicija. Takođe, očekuje se da će direktne strane investicije nastaviti da igraju ključnu ulogu u finansiranju, dok će se inflacija postepeno smanjivati, kako se cene energije i hrane budu normalizovale. Siromaštvo u 2023. godini procenjuje se na 8%, što je pad sa 8,5% u 2022. godini. Tempo smanjenja siromaštva je usporen u kontekstu slabljenja rasta i erozije kupovne moći siromašnih, kod kojih troškovi hrane i energije zauzimaju veliki udeo potrošnje.²¹

Inflacija je iznosila 16,2% u martu 2023. godine, što je najviše od početka CPI merenja u 2007. godini, dok se u julu smanjila na 12,5%. Naplata poreza na dobit preduzeća i doprinosa za socijalno osiguranje veća od planirane dovela je do boljeg fiskalnog učinka od planiranog. Ukupni prihodi su nominalno porasli za 12,6% u prvoj polovini godine, a rashodi za 7,7%, što je konsolidovani fiskalni deficit pretvorilo u suficit od procenjenih 0,6% BDP-a. Javni dug je uglavnom ostao stabilan oko 56% BDP-a.²²

Popitanyevrointegracija, Srbijanije otvorila nove klustere od decembra 2021. godine. Naime, početkom 2020. godine usvojena je nova metodologija pretpristupnih pregovora, čime je 35 pregovaračkih poglavlja grupisano u šest klastera.²³ Tokom 2021. godine, na dve međuvladine konferencije, otvoren je klaster 1 (Osnove) i klaster 4 (Zelena agenda i održiva povezanost). Izveštaj EU za 2023. godinu pokazuje da nema velikog napretka u procesu evrointegracija, a posebno je ukazano na odnos Srbije prema Rusiji, u kontekstu rata u Ukrajini, odnosno, na činjenicu da se Srbija nije u potpunosti usaglasila sa politikom Evropske unije po ovom pitanju.²⁴

21 *The World Bank In Serbia - Overview*, the World Bank data, podaci za oktobar 2023, dostupno na: <https://www.worldbank.org/en/country/serbia/overview>

22 Ibid.

23 Pregovori o pregovorima, *Hronologija odnosa Srbije sa Evropskom unijom*, Beogradska otvorena škola, dostupno na: <https://eupregovori.bos.rs/hronologija-odnosa-srbije-i-eu.html>

24 *Serbia 2023 Report*, European Commission, Brussels, 8. novembar 2023. godine, dostupno na: <https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/system/>

3 RODNO SENZITIVNI PODACI I STATISTIKA

U odnosu na prethodni izveštaj, u Srbiji nije došlo do unapređenja prikupljanja i/ili veće transparentnosti rodno senzitivnih podataka i statistike, iako je načinjen napredak usvajanjem Zakona o rodnoj ravnopravnosti.²⁵ Ovim zakonom su regulisani prikupljanje i evidencija statističkih podataka, odnosno, propisana je izričita obaveza organa javne vlasti i poslodavaca da podatke koje prikupljaju i evidentiraju, iskazuju osim zbirno, razvrstane po polu i starosnom dobu. Međutim, efekti ovih obaveza još uvek nisu vidljivi. Informacije i statistički podaci koji su razvrstani po polu i starosnom dobu uglavnom su nedostupni, jer organi javne vlasti ne vode ovakvu statistiku kao deo zbirne i službene statistike.

Informacije i statistički podaci koji se prikupljaju i evidentiraju u organima javne vlasti i kod poslodavaca u svim oblastima u kojima se sprovode mere iz ovog zakona moraju biti, osim zbirno, razvrstani i iskazani po polu i starosnom dobu.

Ove informacije i statistički podaci sastavni su delovi službene statistike koja se vodi u Republici Srbiji i dostupni su javnosti, u skladu sa zakonom.

Član 12. st. 1. i 4. Zakona o rodnoj ravnopravnosti

files/2023-11/SWD_2023_695_Serbia.pdf

²⁵ Zakon o rodnoj ravnopravnosti, „Službeni glasnik RS“, br. 52/2021

Republički zavod za statistiku prikuplja i objavljuje rodno senzitivne podatke u različitim oblastima života²⁶ i raspolaže određenim informacijama koje javno objavljuje ili dostavlja organima i zainteresovanim stranama na zahtev. Tokom 2023. godine nije bilo specijalizovanih izveštaja ili publikacija, a objavljeni su rezultati Popisa stanovništva 2022. godine koji sadrže podatke razvrstane po polu. *Indeks rodne ravnopravnosti i Žene i muškarci u Srbiji*, kao periodična specijalizovana istraživanja, očekuju se u narednom periodu.

Strategija za rodnu ravnopravnost za period 2021 – 2030, kao jednu od mera, ima razvoj i unapređenje rodne statistike, povećanje dostupnosti podataka i informacija, kao i korišćenje podataka koji odražavaju stvarnost života žena i muškaraca, devojčica i dečaka za kreiranje politika. Ova mera nije ostvarena jer nisu dostupni podaci za postavljene indikatore. Takođe, ova činjenica ukazuje na nedostatak rodno razvrstanih podataka u svim oblastima, kao i na to da se podaci ne prikupljaju redovno i sistematično, što onemogućuje međusobna poređenja i ukrštanja podataka.

Srbija je bila prva država izvan EU koja je uvela Indeks rodne ravnopravnosti 2016. godine. Ovaj indeks razvio je Evropski institut za rodnu ravnopravnost (EIGE). To je zbirni pokazatelj kojim se obezbeđuje

²⁶ Stanovništvo, zdravstvo, socijalna zaštita, obrazovanje i nauka, zaposlenost, zarade i penzije, životni standard, korišćenje vremena, pravosuđe, donošenje odluka, međunarodni indeksi.

merenje kompleksnog pojma rodne ravnopravnosti u državama tokom vremena. Indeks je razvijen radi pružanja podrške efikasnijem kreiranju politika u oblasti rodne ravnopravnosti.²⁷ Indeks se ažurira svake druge godine, vrednosti su izražene na skali od 1 (potpuna neravnopravnost) do 100 (potpuna ravnopravnost) i sadrži šest domena: rad, novac, znanje, vreme, moć i zdravlje, kao i dva poddomena: nasilje prema ženama i unakrsne nejednakosti.²⁸

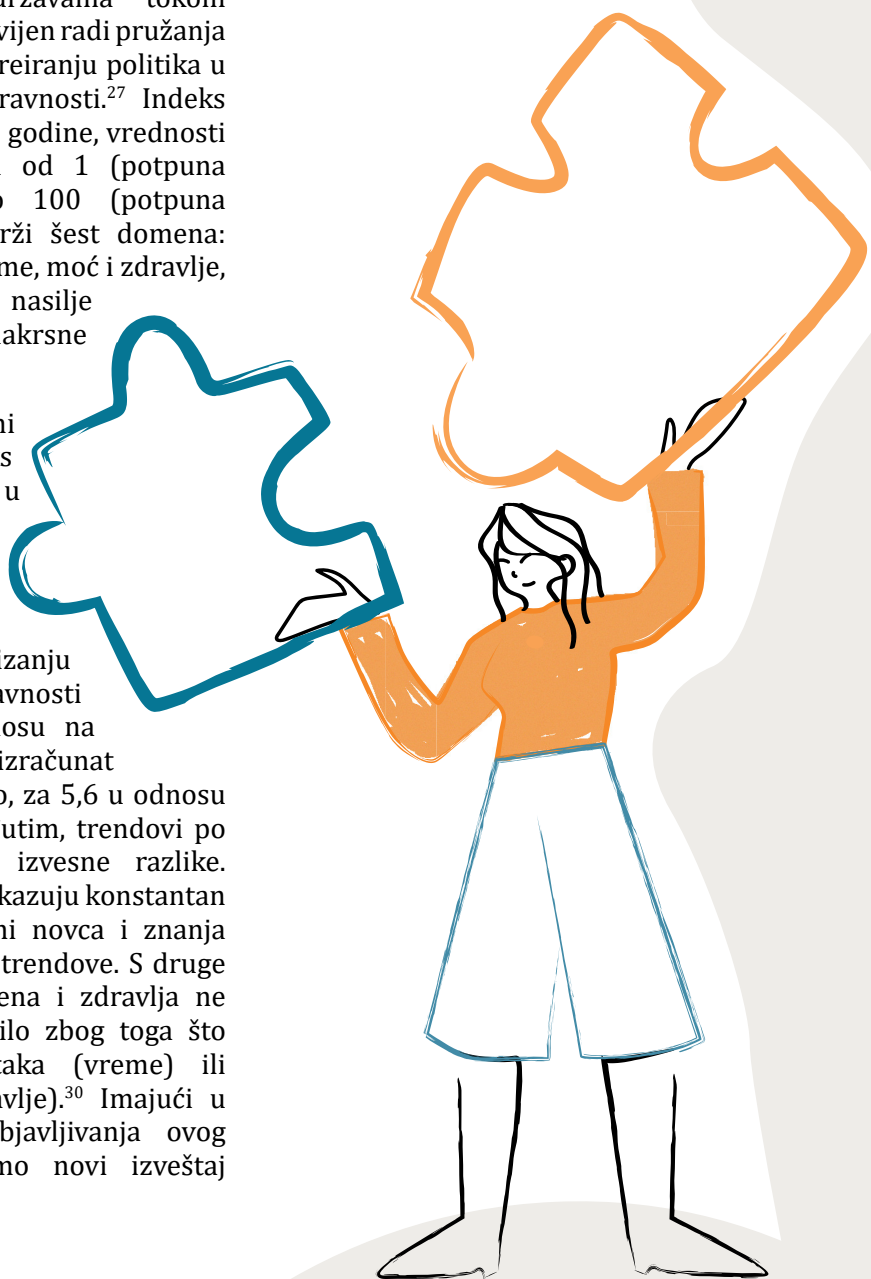
U 2021. godini objavljen je treći Indeks rodne ravnopravnosti u Srbiji.²⁹ Treći indeks za Republiku Srbiju iznosi 58 procentnih poena, što ukazuje na napredak u postizanju rodne ravnopravnosti za 2,2 poena u odnosu na prethodni indeks, izračunat 2018. godine, odnosno, za 5,6 u odnosu na 2016. godinu. Međutim, trendovi po domenima pokazuju izvesne razlike. Domeni moći i rada pokazuju konstantan napredak, dok domeni novca i znanja imaju nekonzistentne trendove. S druge strane, domeni vremena i zdravlja ne pokazuju promene, bilo zbog toga što nema novijih podataka (vreme) ili zbog stagnacije (zdravlje).³⁰ Imajući u vidu periodičnost objavljivanja ovog istraživanja, očekujemo novi izveštaj tokom 2024. godine.

27 Ibid, str. 127.

28 Ibid.

29 *Indeks rodne ravnopravnosti u Republici Srbiji 2021. Digitalizacija, budućnost rada i rodna ravnopravnost*, Tim za socijalno uključivanje i smanjenje siromaštva Vlade Republike Srbije, Beograd, 2021, dostupno na: <https://www.rodnaravnopravnost.gov.rs/sites/default/files/2021-10/Indeks%20rodne%20ravnopravnosti%20u%20RS%202021.pdf>

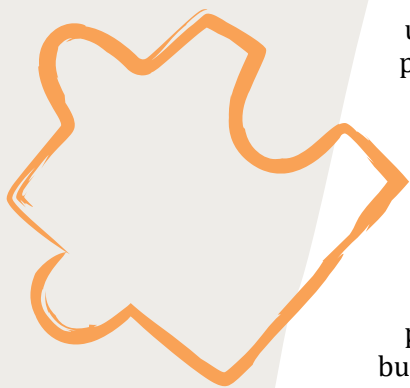
30 Ibid, str. 10

Tokom 2023. godine EIGE je objavio Indeks rodne ravnopravnosti za Zapadni Balkan³¹ u kome je kontatovano da je Zapadni Balkan suočen sa izazovnim zadatkom da sustigne EU u oblasti rodne ravnopravnosti, pošto sve zemlje imaju vrednosti indeksa ispod proseka EU-27. Razlika između Srbije i EU proseka iznosi 10,6 poena, što ukazuje na povećanje razlike jer je u prethodnom Indeksu rodne ravnopravnosti ova razlika iznosila 9,6 (58 naspram 67,4). Najlošije performanse registrovane su u domenu vremena i novca, a najveći rezultati su registrovani u domenu zdravlja. Iako su referentni podaci koji su korišćeni zasnovani na ranijim istraživanjima, uporedni nalazi za region predstavljaju osnovu za uzajamno učenje, razmenu dobrih praksi i bolju saradnju.³²

Nedostatak podataka je uočljiv i u oblasti sprečavanja rodno zasnovanog nasilja prema ženama i nasilja u porodici. Naime, Zakonom o sprečavanju nasilja u porodici planirano je formiranje centralne evidencije o slučajevima nasilja u porodici, koju treba da čine evidencije policijskih uprava, osnovnih sudova, osnovnih javnih tužilaštava i centara za socijalni rad. Međutim, ova evidencija i dalje ne postoji, kao ni baza podataka o slučajevima femicida. Nema sistematizovanog i strukturiranog prikupljanja i evidentiranja podataka u nadležnim službama, te su podaci koje pojedinačne institucije vode neuporedivi, budući da ne postoji jedinstvena metodologija evidentiranja podataka.³³

Kada je u pitanju planiranje, praćenje sprovođenja, koordinacija javnih politika i izveštavanje, ono se sprovodi kroz Jedinствeni informacioni sistem u koji se unose podaci o učinku sprovođenja dokumenta javne politike. Praćenje napretka rodno odgovornog budžetiranja je moguće kroz sistem za pripremu, izvršenje, računovodstvo i izveštavanje – SPIRI, a budžetski korisnici imaju mogućnost da označe rodno odgovoran cilj, kao i da navedu ciljeve i indikatore koji mere napredak u ostvarivanju rodne ravnopravnosti.³⁴

31 Marija Babović, *Gender Equality Index: Measuring progress in the Western Balkans 2023*, EIGE, Publications Office of the European Union, 2023

32 Ibid, str. 27

33 *Nezavisni izveštaj NVO o primeni Konvencije Saveta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja prema ženama i nasilja u porodici u Srbiji*, Centar za podršku ženama, Kikinda, mart 2023, dostupno na <http://www.cpz.rs/wp-content/uploads/2023/07/Izveštaj-za-GREVIO-CPŽ-2023..pdf>

34 Informacija dobijena od Ministarstva finansija u postupku prikupljanja podataka o sprovođenju Akcionog plana za period 2022-2023. godina za sprovođenje Strategije za rodnu ravnopravnost 2021-2030. godine

4 MEHANIZMI ZA RODNU RAVNOPRAVNOST

CEDAW komitet preporučio je Srbiji da:

- Ojača mandat i nezavisnost tela za rodnu ravnopravnost tako što će im pružiti adekvatne ljudske i finansijske resurse i jasno definisati njihove odgovornosti kako bi se osigurala skladna saradnja i izbeglo preklapanje;
- Završi uspostavljanje mehanizama za rodnu ravnopravnost na lokalnom nivou, opremi ih adekvatnim ljudskim, finansijskim i tehničkim resursima i osposobi ih da učestvuju u donošenju odluka u odgovarajućim oblastima, kao i da obezbedi neophodnu koordinaciju između nacionalnog i lokalnog nivoa;
- Poboljša saradnju sa organizacijama civilnog društva, posebno ženskim organizacijama, finansijski poboljša njihov rad i sistematično ih uključi u razvoj zakona, politika i programa, na nacionalnom i lokalnom nivou.³⁵

Formiranje institucionalnih mehanizama rodne ravnopravnosti u Srbiji je počelo nakon 2000. godine, pre nego što je usvojen bilo koji zakon koji reguliše pitanja rodne ravnopravnosti. Predlozi za formiranje mehanizama rodne ravnopravnosti polazili su od potrebe da se u institucijama sistema na svim nivoima vlasti (skupštine, organi izvršne vlasti, nezavisne institucije koje štite ljudska prava) formiraju tela nadležna za rodnu ravnopravnost, a oslanjali su se na međunarodne dokumente i iskustva drugih država.³⁶

35 CEDAW/C/SRB/CO/4, para. 16.

36 Marijana Pajvančić, Nevena Petrušić i Maja Sedlarević, *Dvadeset godina skupštinskih mehanizama za rodnu ravnopravnost u Srbiji*, OEBS, Beograd, 2023

U prethodnom izveštaju navele smo da je u ovoj oblasti došlo do napretka, ali pre svega na zakonodavnom nivou. Sprovođenje Zakona o rodnoj ravnopravnosti³⁷ (ZRR) nastavljeno je u delu koji se odnosi na formiranje institucionalnih mehanizama. Selektivno se primenjuju odredbe koje se odnose na izveštavanje, dok se usvajanje akcionih planova na lokalnom nivou u najvećoj meri sprovodi uz eksternu podršku. Novine iz Zakona o rodnoj ravnopravnosti, koje na celovit način regulišu sve mehanizme rodne ravnopravnosti, uključujući i mehanizme rodne ravnopravnosti u okviru izvršne vlasti i državne uprave, stvaraju normativne pretpostavke za stabilnost pozicije ovih tela u strukturi organa javne vlasti.³⁸ Međutim, tačan broj mehanizama za rodnu ravnopravnost nije poznat, a sagledavanje njihovih aktivnosti i učinka je ograničeno na republički i pokrajinski nivo. Najmanje podataka postoji za mehanizme na lokalnom nivou, a samim tim nije poznato ni da li su opremljeni i osposobljeni za učešće u donošenju odluka. Formiranje mehanizama je nastavljeno na nacionalnom nivou, te je formiran i Savet za rodnu ravnopravnost kao savetodavno telo Vlade Republike Srbije.³⁹ Ovim savetom predsedava predsednica Vlade, a članovi/ce su predstavnici/ce nadležnih organa državne uprave za sprovođenje Zakona o rodnoj ravnopravnosti, kao i predstavnici/ce 10 organizacija civilnog društva.

37 Službeni glasnik RS, broj 52/2021

38 Pajvančić, Petrušić, Sedlarević, op.cit, str. 16

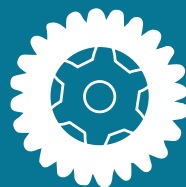
39 Savet je obrazovan na sednici Vlade 20. aprila 2023. godine. Informacija dostupna na <https://www.minljmpdd.gov.rs/lat/aktuelnosti-vesti.php#prettyPhoto>

Zadaci Saveta za rodnu ravnopravnost:

- 1) razmatra mere za unapređenje politike rodne ravnopravnosti i daje smernice i preporuke za unapređenje primene navedenih mera i za unapređenje saradnje organa javne vlasti i organizacija civilnog društva u ovoj oblasti;
- 2) prati i analizira primenu odredaba zakona i potvrđenih međunarodnih dokumenata protiv diskriminacije na osnovu pola, odnosno, roda i daje preporuke za njihovo dosledno sprovođenje;
- 3) daje inicijativu za preduzimanje kratkoročnih mera koje doprinose osnaživanju rodno osetljivih kategorija stanovništva i podizanju javne svesti o značaju rodne ravnopravnosti u društvu;
- 4) prati stanje u oblasti ostvarivanja politike rodne ravnopravnosti, ocenjuje efekte srednjoročne primene mera za ostvarivanje te politike i o tome obaveštava Vladu;
- 5) daje inicijativu za donošenje programa prikupljanja, obrade i objavljivanja statističkih podataka, razvrstanih prema polu, kojim će se obezbediti donošenje odluka, predloga i inicijativa Vlade za realizaciju politike jednakih mogućnosti;
- 6) prati i analizira podatke o zastupljenosti žena i muškaraca na izbornim i imenovanim položajima i o tome obaveštava Vladu;
- 7) prati i analizira kriterijume selekcije u različitim procedurama izbora i imenovanja na javne funkcije i daje inicijativu za otklanjanje prepreka koje se negativno odražavaju na izbor i imenovanje manje zastupljenog pola;
- 8) inicira i podržava programe osposobljavanja i edukacije zaposlenih u državnim organima i organizacijama, s ciljem izgradnje kapaciteta, promovisanja i unapređenja rodne ravnopravnosti;
- 9) razmatra i inicira programe i projekte u oblasti rodne ravnopravnosti radi unapređenja stanja u ovoj oblasti;
- 10) razmatra i druga pitanja od interesa za rodnu ravnopravnost.

Odluka o obrazovanju Saveta za rodnu ravnopravnost nije pisana rodno osetljivim jezikom, iako je jedan od osnovnih zadataka saveta da prati primenu Zakona o rodnoj ravnopravnosti, između ostalog i odredbe koje se odnose na upotrebu rodno osetljivog jezika. Savet ima obavezu da dostavlja izveštaj o radu nadležnom skupštinskom odboru najmanje svakih 60 dana, a Vladi najmanje svakih 90 dana. Međutim, informacije o tome da li se Savet sastajao, kao i da li je dostavio izveštaje skupštinskom odboru i Vladi, nisu dostupne na internet stranicama nadležnih institucija.

Koordinaciono telo za rodnu ravnopravnost Vlade Republike Srbije (KTRR) sprovodi više projekata, a za podršku mehanizmima za rodnu ravnopravnost najznačajniji je projekat „*Ključni koraci ka rodnoj ravnopravnosti u Srbiji*“, koji sprovodi u saradnji sa Ministarstvom za evropske integracije i UN Women, uz podršku Delegacije EU u Srbiji sa ciljem pružanja podrške i jačanja kapaciteta mehanizama za rodnu ravnopravnost na republičkom, pokrajinskom i lokalnom nivou i omogućavanje sprovođenja strateških ciljeva u ovoj oblasti.

Zakon obavezuje sva ministarstva i druge organe javne vlasti da integrišu rodnu ravnopravnost prilikom kreiranja, sprovođenja, praćenja i unapređenja sektorskih politika, formulisanja zakona, drugih propisa i aktivnosti u domenu njihove nadležnosti, a naročito u oblastima u kojima se sprovode opšte i posebne mere za unapređivanje rodne ravnopravnosti. Ova odredba posebno je značajna s obzirom na multisektorsku prirodu rodne ravnopravnosti jer nalaže da se u sve sektorske javne politike i propise integriše rodna komponenta.⁴⁰ Kada je reč o obavezima organa javne vlasti koji imaju više od 50 zaposlenih i radno angažovanih lica, da imenuju lica za rodnu ravnopravnost, u registru Ministarstva za ljudska i manjinska prava i društveni dijalog postoje podaci o 505 osoba koje su zadužene za rodnu ravnopravnost.

40 Pajvančić, Petrušić, Sedlarević, op.cit

Obrazovano je Koordinaciono telo za rodnu ravnopravnost Pokrajinske vlade kojim predsedava predsednik Pokrajinske vlade.⁴¹ Koordinaciono telo je osnovano kao povremeno radno telo s ciljem razvoja i vođenja politike jednakih mogućnosti za ostvarivanje i unapređivanje rodne ravnopravnosti u Autonomnoj pokrajini Vojvodini. Rešenjem Pokrajinske vlade⁴² obrazovan je i Savet za rodnu ravnopravnost, kao povremeno radno telo Pokrajinske vlade. Informacije o tome da li su savet ili koordinaciono telo održavali sednice nisu dostupne na internet stranicama nadležnih institucija.

Osnivanje mehanizama za rodnu ravnopravnost nastavljeno je na lokalnom nivou. Podaci o broju mehanizama se razlikuju, ali je evidentno da proces formiranja mehanizama nije ni blizu završetka. Ministarstvo za ljudska i manjinska prava i društveni dijalog (MLJMPDD) navodi da 36 lokalnih samouprava ima neke od mehanizama propisanih Zakonom o rodnoj ravnopravnosti. Prema podacima iz istraživanja Zavoda za ravnopravnost polova APV, od 44 JLS koje su odgovorile na upitnik (od 45 lokalnih samouprava APV), sve imaju neki oblik tela za rodnu ravnopravnost, u 12 JLS su formirana sva tri tela (savet, komisija i imenovano lice), a u većini lokalnih samouprava usvojeni su planski dokumenti ili su u izradi.⁴³ Bez obzira na to što je osnivanje mehanizama nastavljeno i u 2023. godini, efekte primene Zakona o rodnoj ravnopravnosti možemo očekivati tek kada

41 Odluka o osnivanju Koordinacionog tela za rodnu ravnopravnost APV, „Službeni list APV“, broj 38/22, Broj 02-26/2022 od 7. septembra 2022. godine

42 Rešenje o obrazovanju Saveta za rodnu ravnopravnost APV, „Službeni list APV“, broj 38/22, Broj 02-25/2022 od 7. septembra 2022. godine

43 *Analiza upitnika o radu i funkcionisanju tela za rodnu ravnopravnost u jedinicama lokalne samouprave u AP Vojvodini*, Zavod za ravnopravnost polova APV, Novi Sad, 2023, dostupno na: <https://ravnopravnost.org.rs/lokalni-mehanizmi-za-rodnu-ravnopravnost/>

planska dokumenta počnu da se sprovode, a mehanizmi za rodnu ravnopravnost počnu da obavljaju svoje nadležnosti u potpunosti.

Sagledavajući aktivnosti koje su se sprovodile tokom prethodne godine, može se konstatovati da nije došlo do preklapanja nadležnosti između Ministarstva za ljudska i manjinska prava i društveni dijalog i KTTR te da je u pogledu pitanja rodne ravnopravnosti ostvaren određeni stepen saradnje. Između ostalog, KTTR se uključivalo u normativne procese koji su započeti 2023. godine, kao što su izrada nacrtu novih akcionih planova za sprovođenje Strategije za rodnu ravnopravnost i Strategije prevencije i zaštite od diskriminacije koje je vodilo MLJMPDD.

U Izveštaju o ostvarivanju rodne ravnopravnosti u Republici Srbiji za 2022. godinu⁴⁴ opisane su aktivnosti svih mehanizama za rodnu ravnopravnost. Zakonom o rodnoj ravnopravnosti je propisano da lica zadužena za rodnu ravnopravnost moraju biti obučena za obavljanje ovih poslova, pa je u izveštaju navedeno da je MLJMPDD pripremila dva programa obuke: Program obuke za državne službenike koji su imenovani za lica zadužena za rodnu ravnopravnost u organima državne uprave i Program obuke za državne službenike koji su imenovani za lica zadužena za rodnu ravnopravnost u organima lokalne samuprave. Programi su dostavljeni Nacionalnoj akademiji za javnu upravu na dalju realizaciju, koja je ove programe uvrstila u svoj Program za 2023. godinu u okviru teme *Rodna ravnopravnost*, a koji je Vlada usvojila i finansijski podržala.⁴⁵

Stalna konferencija gradova i opština (SKGO) i MLJMPDD pripremili su modele dokumenata u oblasti rodne ravnopravnosti,

44 *Izveštaj o ostvarivanju rodne ravnopravnosti u Republici Srbiji za 2022. godinu*, Ministarstvo za ljudska i manjinska prava i društveni dijalog, dostupno na: <https://www.minljmpdd.gov.rs/doc/izvestaji/Izvestaj-o-ostvarivanju-rodne-ravnopravnosti-uRSza2022.godinu.pdf>

45 Ibid, str. 98

kao deo svojih aktivnosti podrške gradovima i opštinama, u cilju usaglašavanja akata sa novim rešenjima iz Zakona o rodnoj ravnopravnosti. Prema informacijama dostupnim na sajtu SKGO pripremljeni su modeli akata o osnivanju, odnosno, imenovanju institucionalnih mehanizama za rodnu ravnopravnost na lokalnom novou i model plana upravljanja rizicima od povrede principa rodne ravnopravnosti.

U celini posmatrano, u ostvarivanju kontrolne funkcije, parlamentarni mehanizam za rodnu ravnopravnost ostvario je ograničene rezultate. O tome svedoči i mali broj planova i izveštaja o radu organa izvršne vlasti koje je parlamentarni mehanizam razmatrao, kao i činjenica da ih je prihvatao bez dublje analize i rasprave. Slabi rezultati su ujedno i odraz negativnih trendova u pogledu ostvarivanja nadzora Narodne skupštine nad radom organa izvršne vlasti.⁴⁶

Na kraju, može se zaključiti da efekte odredaba ZRR koje se odnose na institucionalne mehanizme za rodnu ravnopravnosti i dalje nije moguće sagledati u potpunosti zbog nedostatka informacija. Evidentno je da je potrebno ubrzati rad na formiranju tela na svim nivoima, osigurati njihov opstanak nakon izbora, ali i podstaći njihov rad i istražiti kako se odredbe zakona primenjuju na svim nivoima.

46 Pajvančić, Petrušić, Sedlarević op.cit, str. 44, 45

5 MEĐUNARODNE OBAVEZE I IZVEŠTAVANJE U OBLASTI RODNE RAVNOPRAVNOSTI I PRAVA ŽENA

Srbija je ratifikovala osam od devet osnovnih konvencija Ujedinjenih nacija, a 2004. godine je potpisala Međunarodnu konvenciju o zaštiti prava svih radnika migranata i članova njihovih porodica, ali je još uvek nije ratifikovala.⁴⁷ Takođe, još uvek nije ratifikovan treći opciona protokol o komunikacijskim procedurama uz Konvenciju o pravima deteta.⁴⁸ Važnost ovog protokola, između ostalog, ogleda se u tome što se omogućava podnošenje individualnih predstavlki Komitetu za prava deteta.

U septembru 2023. godine, nakon pet godina aktivnog zagovaranja civilnog sektora, ratifikovan je Opcioni protokol uz Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima.⁴⁹ Time je omogućeno žrtvama kršenja ekonomskih, socijalnih i kulturnih prava da se obrate Komitetu UN za ekonomska, socijalna i kulturna prava.

47 Međunarodna konvencija o zaštiti prava svih radnika migranata i članova njihovih porodica je usvojena rezolucijom Generalne skupštine 45/158 18. decembra 1990. godine, dostupno na: <https://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/CMW.aspx>

48 Opširnije na sajtu Centra za prava deteta, dostupno na: <https://cpd.org.rs/treci-fakultativni-protokol-o-komunikacijskim-procedurama-uz-konvenciju-o-pravima-deteta-stupio-na-snagu/>

49 Inicijativa za socijalna i ekonomska prava A11, *Ratifikacija Opcionog protokola uz Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima: Opcioni protokol konačno u Srbiji*, dostupno na: <https://www.a11initiative.org/protokol/>

Predstavke mogu podneti pojedinci ili grupe pojedinaca koji se nalaze pod jurisdikcijom države ugovornice, koji su žrtve kršenja ekonomskih, socijalnih i kulturnih prava ustanovljenih ovim paktom.

Rok za predaju izveštaja CEDAW komitetu bio je mart 2023. godine. Do kraja godine, Srbija nije predala izveštaj o primeni Konvencije o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena.⁵⁰

Tokom 2023. godine nije bilo nikakvih informacija o tome da li je otpočet proces pisanja ovog izveštaja.⁵¹

Početkom 2020. godine, Ekspertska grupa za borbu protiv nasilja prema ženama i nasilja u porodici Saveta Evrope (GREVIO grupa), u svom prvom izveštaju za Srbiju, ukazala je na neophodnost preduzimanja mera u cilju ispunjenja obaveza preuzetih ratifikacijom Konvencije Saveta Evrope o sprečavanju i suzbijanju nasilja nad ženama i nasilja u porodici (Istanbulska konvencija).⁵²

50 OHCHR – UN Human Rights Treaty Bodies, *Reporting status for Serbia*, dostupno na: https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/TreatyBodyExternal/countries.aspx?CountryCode=SRB&Lang=EN

51 Ministarstvo za ljudska i manjinska prava i društveni dijalog, *Konvencija CEDAW*, dostupno na: <https://www.minljmpdd.gov.rs/medjunarodni-ugovori-konvencija-CEDAW.php>

52 GREVIO izveštaj za Srbiju, FemPlatz, 27.01.2020, dostupno na: <https://www.femplatz.org/index.php?n20>; Izveštaj na engleskom dostupan na: <https://www.coe.int/en/web/istan->

U junu 2023. godine, Srbiji su upućeni Zaključci o primeni preporuka.⁵³ U ovom dokumentu je pohvaljen napredak Srbije na normativnom planu, kao i institucionalizacija KTRR i formiranje Saveta za sprečavanje nasilja u porodici. Takođe, pohvaljeni su koraci koje je preduzelo Ministarstvo pravde u vezi sa prikupljanjem podataka o nasilju prema ženama, uključujući i podatke o odnosu između učinioca i žrtve, kao i poboljšanje statistike koju proizvodi Republički zavod za statistiku, u saradnji sa Eurostatom.

Srbija je ohrabrena da preduzme dalje mere u cilju ispunjavanja preporuka koje su joj date, posebno da:

- ◀ obezbedi nezavisni monitoring i evaluaciju efekata politika i mera za prevenciju i borbu protiv nasilja prema ženama;
- ◀ identifikuje i poveća ljudske i finansijske resurse na republičkom i lokalnom nivou za primenu politika, mera i zakona za prevenciju i borbu protiv nasilja prema ženama, kao i da obezbedi stabilne i održive fondove za ženske organizacije koje pružaju podršku žrtvama nasilja prema ženama;
- ◀ osigura da svi sektori administracije, uključujući policiju, pravosuđe, socijalne službe i zdravstveni sektor, prikupljaju podatke u redovnim intervalima, razvrstane minimalno, prema polu, godinama, tipu nasilja, odnosu između žrtve i učinioca, godinama žrtve i mestu gde se nasilje dešava, tako da podaci o rasprostranjenosti nasilja prema ženama, kao i iskustvo žena mogu obezbediti informisano kreiranje javnih politika;
- ◀ uspostavi krizne centre za žrtve silovanja i/ili seksualnog nasilja koji nude besplatne usluge podrške i stručne forenzičke preglede žrtava seksualnog nasilja;
- ◀ obezbedi sigurnost dece svedoka nasilja u porodici, poboljšanjem njihovog pristupa uslugama podrške, uključujući dugoročnu psihološku podršku i omogućavanjem da ostanu sa nenasilnim roditeljem, po mogućnosti u sopstvenom domu;
- ◀ osigura da sudovi imaju obavezu da uzmu u obzir štetne efekte svedočenja dece nasilju u porodici kada donose odluke o poveravanju dece i modelu viđanja, te da podržavaju, odnosno, da se vode sigurnošću i dobrobiti dece, kod vršenja roditeljskih odgovornosti;
- ◀ izmeni definicije silovanja i seksualnog nasilja, u skladu sa odredbama čl. 36. Istanbulske konvencije.

[bul-convention/newsroom/-/asset_publisher/anlnZ5mw6yX/content/grevio-publishes-its-first-baseline-report-on-serbia](https://www.bul-convention/newsroom/-/asset_publisher/anlnZ5mw6yX/content/grevio-publishes-its-first-baseline-report-on-serbia)

53 Council of Europe, *Conclusions on the implementation of recommendations in respect of Serbia adopted by the Committee of the Parties to the Istanbul Convention*, IC-CP/Inf(2023)11, 1 June 2023, dostupno na: <https://rm.coe.int/conclusions%20%80%94on%20%80%94the%20%80%94implementation%20%80%94of%20%80%94recommendations%20%80%94in%20%80%94respect%20%80%94of%20%80%94ser/1680ab7280>

Rok za podnošenje izveštaja je jun 2025. godine, a Srbija je pozvana da nastavi sa preduzimanjem mera za primenu Istanbulske konvencije, posebno mera koje proizlaze iz zaključaka Grevio grupe.

Komesarka Saveta Evrope za ljudska prava, u izveštaju objavljenom nakon posete Srbiji marta 2023. godine, ima u fokusu tri glavna pitanja pokrenuta tokom posete: tranziciona pravda i suočavanje sa prošlošću, sloboda izražavanja i okupljanja i prava žena i rodna ravnopravnost.⁵⁴ U izveštaju izražava zabrinutost zbog nepovoljnog radnog okruženja za organizacije civilnog društva i branitelje/ke ljudskih prava i poziva nadležne da neguju bezbedno i pogodno okruženje za njihov rad. Kada su u pitanju ženska prava i rodna ravnopravnost, ponovo se ukazuje na potrebu za aktivnijom primenom propisa. Ona poziva vlasti da udvostruče napore u borbi protiv diskriminatorskih rodnih stereotipa, koji utiču na izbore, izgled i mogućnosti žena u svim oblastima njihovog života i doprinose održavanju rodno zasnovanog nasilja prema ženama.

---

54 Country Report CommHR(2023)25, Strasbourg, September 2023, dostupno na: <https://rm.coe.int/report-on-serbia-by-dunja-mijatovic-commissioner-for-human-rights-of-t/1680ac88cc>

Ukazuje na nekoliko ključnih tema, a posebno naglašava da je potrebno:

- ◀ ojačati institucionalni mehanizam za rodnu ravnopravnost (KTRR) stabilnim ljudskim i finansijskim resursima;
- ◀ omogućiti pristup zapošljavanju ženama, uklanjanjem barijera i sprovođenjem posebnih mera kako bi se olakšao njihov ponovni ulazak na tržište rada, posebno za Romkinje, žene sa invaliditetom i seoske žene;
- ◀ zbog velike rasprostranjenosti svih oblika nasilja prema ženama, intenziviranje primene postojećeg zakonodavstva, u cilju boljeg sprečavanja svih oblika nasilja i zaštite žrtava. Pri tome, vlasti treba da se oslanjaju na preporuke koje su dali GREVIO i Komitet potpisnica Istanbulske konvencije;
- ◀ preduzimanje odlučnih mera u rešavanju digitalnog nasilja prema ženama i devojčicama;
- ◀ izmena definicija silovanja i seksualnog nasilja u krivičnom zakonodavstvu, kako bi se definicije uskladile sa odredbama člana 36. Istanbulske konvencije;
- ◀ istražiti razloge nesrazmernog odnosa između broja optužbi i broja osuđujućih presuda za krivična dela nasilja prema ženama, a u tom smislu, podstiče vlasti da nastave sa jačanjem kapaciteta pravosuđa u ovoj oblasti;
- ◀ povećanje kapaciteta i dostupnosti usluga podrške ženama žrtvama nasilja, a posebno poboljšanje pristupa ovim uslugama za Romkinje, žene sa invaliditetom i migrantkinje, kao i odlučna borba protiv diskriminacije i predrasuda sa kojima se ove žene suočavaju;
- ◀ obezbediti organizacijama civilnog društva koje pružaju usluge ženama u situaciji nasilja stabilno finansiranje, saradnju sa njima i bolje korišćenje njihovih usluga podrške, uključujući obezbeđivanje upućivanja žrtava na službe.

U oblasti ženskih prava i rodne ravnopravnosti prepoznati su pozitivni pomaci, posebno na normativnom planu. Ukazano je i na važnost rodno odgovornog budžetiranja posebno kada je u pitanju unapređenje položaja marginalizovanih grupa žena.

Komesarka je zabrinuta što duboko ukorenjeni patrijarhalni stereotipi o ulozi žena i muškaraca u društvu i dalje ometaju unapređenje ženskih prava i rodne ravnopravnosti.

Ukazano je da zaposlene žene zauzimaju niže pozicije, uključujući i niže pozicije u javnom sektoru ili su zaposlene na određeno vreme, čak i kada imaju više nivo obrazovanja. Poteškoće u balansiranju profesionalnog i privatnog života, kao i kućni poslovi i staranje koji u velikom meri obavljaju žene, takođe ometaju žene da ostvare karijeru i pristupe najvišim upravljačkim pozicijama. U izveštaju je iskazana zabrinutost zbog dugotrajne rodne nejednakosti u pogledu uživanja imovinskih prava, odnosno, zbog postojanja i nastavljanja ove prakse. Komesarka poziva na okončanje mizoginih i diskriminatornih izjava koje su usmerene na žene, posebno na političarke i novinarke, koje često daju političari i verski predstavnici i koje prenose i održavaju tabloidi.

Posebna pažnja je posvećena sprečavanju nasilja prema ženama, odnosno, iskazivanju zabrinutosti zbog seksualnog nasilja i uznemiravanje koje se i dalje malo prijavljuje, usled stigme, reviktimizacije i straha od osude javnosti, zbog raširenog nasilja u digitalnom prostoru, kao i zbog nasilja prema ženama sa invaliditetom koje su u rezidencijalnim ustanovama.

Kao što smo već pisale u prethodnim izveštajima, od septembra 2013. godine Republika Srbija se u procesu pridruživanja Evropskoj uniji obavezala da postepeno usklađuje zakonodavstvo sa zakonodavstvom Evropske unije (*acquis communautaire*).⁵⁵ Tokom godina je ostvaren određeni napredak u ovom procesu, posebno u vezi sa usklađivanjem normativnog okvira, ali se u izveštajima Evropske komisije konstantno ukazivalo na potrebu dodatnog usklađivanja

55 Član 72. st. 1. Zakona o ratifikaciji Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju između Evropske zajednice i njenih država članica i Republike Srbije, „Službeni glasnik Republike Srbije“, br. 83/08

antidiskriminacionog zakonodavstva Srbije sa pravnim tekovinama Evropske unije.⁵⁶

U izveštaju Evropske komisije o napretku Srbije iz 2023. godine⁵⁷ ukazano je da Srbija treba da postupi po preporukama iz prethodnih izveštaja, s obzirom da su sve još uvek važeće, odnosno, neispunjene ili nepotpuno ispunjene. Ponovo je ukazano na ozbiljno kašnjenje u usvajanju akcionih planova za strategiju za borbu protiv nasilja prema ženama i strategiju deinstitucionalizacije, te da je neophodno poštovanje nacionalnih propisa i usvajanje akcionih planova uz strategije u propisanom zakonskom roku od tri meseca.⁵⁸ S druge strane, konstatovano je da je počela primena akcionih planova za strategije o rodnoj ravnopravnosti i antidiskriminaciji, ali da mehanizmi za monitoring sprovođenja uglavnom nisu bili operativni. Ponovo je ukazano da još uvek nije usvojen Nacionalni akcioni plan (NAP) za implementaciju Rezolucije 1325 Saveta bezbednosti UN, iako je prethodni istekao 2020. godine, kao i da je neophodno poboljšanje primene Zakona o sprečavanju nasilja u porodici i uspostavljanje integrisanog sistema prikupljanja podataka o nasilju prema ženama, uključujući i femicide.⁵⁹ U izveštaju se navodi da nakon izbora 2022. godine, u Narodnoj skupštini ima 35% žena (88 od 250), što ne zadovoljava kvotu propisanu zakonom. Takođe, skoro sedam meseci nakon izbora, u oktobru 2022. godine formirana je Vlada, a od 29 članova/ica samo je 10 žena, uključujući i premijerku.⁶⁰

56 Opširnije u godišnjim izveštajima o napretku Srbije, Evropska komisija

57 *Izveštaj o napretku Srbije 2023*, Evropska komisija, 08.11.2023, dostupno na: https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/system/files/2023-11/SWD_2023_695_Serbia.pdf

58 Ibid, str. 38

59 Ibid, str. 47

60 Ibid, str. 13

6 ZAKONI I JAVNE POLITIKE U SRBIJI OD ZNAČAJA ZA RODNU RAVNOPRAVNOST I PRAVA ŽENA

U prošlom izveštaju smo pisale o značajnim novinama na normativnom planu koje se odnose na unapređenje rodne ravnopravnosti: usvajanje Zakona o rodnoj ravnopravnosti, izmene Zakona o zabrani diskriminacije, kao i usvajanje tri izuzetno važna strateška dokumenta o rodnoj ravnopravnosti, prevenciji i zabrani diskriminacije i borbi protiv rodno zasnovanog nasilja. Tokom 2023. godine nije bilo mnogo aktivnosti na zakonodavnom planu u vezi sa pravima žena i rodnom ravnopravnošću.

Strategija za sprečavanje i borbu protiv rodno zasnovanog nasilja prema ženama i nasilja u porodici za period 2021–2025. godine⁶¹ usvojena je 2021. godine, ali do trenutka objavljivanja ovog izveštaja nije usvojen akcioni plan za primenu strategije. Na taj način se dovodi u pitanje svrha i delotvornost javne politike koja nema jasno definisane aktivnosti, institucije odgovorne za primenu, rokove, raspoloživa i opredeljena sredstva za primenu. Posebno treba imati u vidu da je važenje strategije do 2025. godine, odnosno, da je prošla polovina vremena na koje je strategija doneta, a da akcioni plan nije usvojen.

Prema podacima MLJMPDD, krajem 2023. godine otpočeo je proces evaluacije primene prvih akcionih planova za sprovođenje Strategije za rodnu ravnopravnost

i Strategije prevencije i zaštite od diskriminacije, s obzirom da oba akciona plana važe do kraja 2023. godine. Na sajtu MLJMPDD dostupne su informacije o javnim konsultacijama za oba akciona plana.⁶² U Nacrtu Akcionog plana za 2024-2025. godinu za sprovođenje Strategije prevencije i zaštite od diskriminacije za period od 2022. do 2030. godine, navedeno je da tokom primene prvog akcionog plana (2022-2023) nije ostvaren opšti strateški cilj strategije, kao i da nijedan poseban strateški cilj nije ostvaren u potpunosti. Takođe, samo četiri mere su delimično ostvarene, dok ostale nisu ostvarene. U ovom dokumentu su navedene brojne teškoće – nedostatak kapaciteta, nedostatak sredstava, nerazumevanje uloge samih aktera zaduženih za sprovođenje aktivnosti, otežano merenje promene usled neadekvatnih pokazatelja i/ili neutvrđenih početnih vrednosti pokazatelja i druge teškoće.

Slična je situacija i sa evaluacijom primene Akcionog plana za period 2022-2023 za primenu Strategije za rodnu ravnopravnost, opšti cilj strategije nije ostvaren, kao ni posebni strateški ciljevi. Teškoće koje se navode veoma su slične, a posebno zabrinjava podatak da je promenu gotovo nemoguće pratiti, da pokazatelji nisu definisani na način da ih je moguće pratiti, da nisu utvrđene početne vrednosti pokazatelja, kao i da je broj pokazatelja preveliki i da često nisu u direktnoj vezi sa aktivnostima koje su planirane.

61 Strategija za sprečavanje i borbu protiv rodno zasnovanog nasilja prema ženama i nasilja u porodici za period 2021–2025. godine, „Službeni glasnik RS”, broj 47/21

62 Videti: <https://www.minljmpdd.gov.rs/javne-konsultacije.php>

Nadalje, zabrinjava i podatak da je za primenu ovog akcionog plana u 2022. godini utrošeno samo 28,5% sredstava iz budžeta za realizaciju aktivnosti, pri čemu je u samom izveštaju navedeno da su nejasni razlozi za nisku realizaciju sredstava koja su namenjena sprovođenju aktivnosti.

Nadalje, treba ukazati da je krajem 2022. godine usvojen zaključak o prihvatanju izveštaja Političkog saveta o sprovođenju Nacionalnog akcionog plana za primenu Rezolucije 1325 Saveta bezbednosti Ujedinjenih nacija – Žene, mir i bezbednost u Republici Srbiji 2017-2020,⁶³ ali kao što je već navedeno, nije usvojen treći akcioni plan za primenu ove rezolucije.

Zaključno sa septembarskim zasedanjem, Narodna skupština Republike Srbije je usvojila 108 zakona, uključujući set pravosudnih zakona,⁶⁴ kao i izmene i dopune Zakona o finansijskoj podršci porodici sa decom. Zakon o uređenju sudova,⁶⁵ između ostalog, propisuje ocenjivanje sudijskih pomoćnika čiji rad se vrednuje jednom godišnje. Međutim, propisano je da se ne ocenjuje rad sudijskog pomoćnika koji je u toku kalendarske godine radio kraće od šest meseci, čime se žene stavljaju u nepovoljniji položaj kada su na porodijskom odsustvu i odsustvu sa rada radi nege deteta.

---

63 Opširnije: https://www.mod.gov.rs/multimedia/file/staticki_sadrzaj/dokumenta/akcioni_planovi/2022/Zakljucak%20sednice%20Vlade%20RS%20%20i%20Izve%C5%A1taj%20o%20sprovodjenju%20NAP.pdf

64 Zakon o visokom savetu sudstva, Zakon o javnom tužilaštvu, Zakon o uređenju sudova, Zakon o sudijama, Zakon o visokom savetu tužilaštva, Zakon o izmenama Zakona o Ustavnom sudu

65 Dostupno na: http://www.parlament.gov.rs/upload/archive/files/cir/pdf/zakoni/13_saziv/70-23.pdf

Time im je onemogućeno da napreduju, jer su za sticanje višeg zvanja potrebne dve uzastopne najbolje ocene. Na ovaj način se nekim ženama usporava razvoj karijere i za po nekoliko godina u poređenju sa muškarcima, samo zbog činjenice da su rodile dete/decu i koristile pravo na odsustvo sa rada radi nege deteta.

Zakon o finansijskoj podršci porodici sa decom je menjan i dopunjavan, nakon odluke Ustavnog suda.⁶⁶ U odluci je navedeno da pravo na ostale naknade i pravo na naknadu zarade predstavljaju konkretizaciju Ustavom zajemčene posebne podrške i zaštite majci pre i posle porođaja i imaju isti cilj, a to je usklađivanje rada i roditeljstva i obezbeđivanje socijalne sigurnosti u periodu kada zbog rođenja i nege deteta majka ne može da radi. Pitanje usklađivanja rada i roditeljstva ima isti značaj, te nema objektivnog i razumnog opravdanja za različito trajanje tih prava u slučaju rođenja trećeg i svakog narednog deteta, posebno ako se ima u vidu da je trajanje odsustva sa rada uz pravo na naknadu zarade za rođenje trećeg i svakog narednog deteta prevashodno mera populacione politike. Ustavni sud smatra da su majke koje su pre rođenja trećeg i svakog narednog deteta u propisanom periodu ostvarivale prihode po nekom od predviđenih osnova, neopravdano stavljene u nepovoljniji položaj u odnosu na majke koje su u radnom odnosu kod poslodavca.

---

66 Odluka IUZ 299/2018 od 1. februara 2023.

Ključne izmene i dopune ovog zakona su:

- ✓ Pravo na odsustvo sa rada radi nege deteta i odsustvo sa rada radi posebne nege deteta i naknadu zarade, odnosno, naknadu plate oca deteta, ako je majka deteta lice koje samostalno obavlja delatnost ili kao nositeljka porodičnog poljoprivrednog gazdinstva ima status lica koje samostalno obavlja delatnost prema zakonu kojim se uređuje porez na dohodak građana;
- ✓ Ostale naknade po osnovu rođenja i nege deteta i posebne nege deteta, za dete rođeno 1. avgusta 2023. godine i kasnije, može ostvariti majka koja je u periodu od 18 meseci pre rođenja deteta ostvarivala prihode po osnovu samostalnog obavljanja delatnosti ili kao nositeljka porodičnog poljoprivrednog gazdinstva. Ovo pravo može ostvariti majka koja je u periodu od 18 meseci pre rođenja deteta ostvarivala prihode, a u momentu rođenja deteta je nezaposlena i ne ostvaruje pravo na novčanu naknadu po osnovu nezaposlenosti; po osnovu ugovora o obavljanju privremenih i povremenih poslova; po osnovu ugovora o delu; po osnovu autorskog ugovora; po osnovu ugovora o pravima i obavezama direktora van radnog odnosa;
- ✓ Ostale naknade po osnovu rođenja i nege deteta i posebne nege deteta, za dete rođeno 1. avgusta 2023. godine i kasnije, može ostvariti i majka koja je u periodu od 18 meseci pre rođenja deteta bila poljoprivredna osiguranica.

Međutim, iako su ovo veoma važne izmene za preduzetnice i nositeljke poljoprivrednih gazdinstava, treba ukazati da one još uvek nisu potpuno izjednačene za drugim ženama koje su zaposlene kod poslodavaca. Preduzetnice i dalje imaju manju naknadu za vreme odsustva sa rada u poređenju sa zaposlenima kod poslodavaca, ne teče im radni staž za vreme odsustva, a i dalje nemaju pravo na tzv. trudničko bolovanje, ukoliko im je potrebno.⁶⁷

U prošlogodišnjem izveštaju smo predstavile dugoočekivani Zakon o rodnoj ravnopravnosti⁶⁸ koji je doneo mnogo značajnih novina. Između ostalog, pored uspostavljanja mehanizama za rodnu ravnopravnost na svim nivoima, propisana je obaveza izveštavanja o realizaciji plana, odnosno, programa organa javne vlasti i poslodavca ministarstvu nadležnom za oblast ljudskih prava. Nadzor nad primenom ovog zakona vrši MLJMPDD, a propisani su prekršaji i novčane kazne za poslodavce, osiguravajuća društva, sredstva informisanja, organe javne vlasti, političke stranke i sindikalne organizacije, u slučaju povrede odredaba ZRR.

Većina organa javne vlasti i preduzetnika, političkih organizacija i sindikalnih organizacija (oko 500.000) u 2022. godini nije ispunila svoje zakonske obaveze i nije dostavila izveštaje o ostvarivanju rodne ravnopravnosti, te MLJMPDD pre sprovođenja mera kaznene politike, treba da sprovede široku kampanju radi informisanja javnosti i svih nadležnih subjekata o obavezama koje prističu iz primene Zakona o rodnoj ravnopravnosti.

Zaključak iz Izveštaja o ostvarivanju rodne ravnopravnosti u Republici Srbiji za 2022. godinu.⁶⁹

67 Mame preduzetnice na tržištu rada – Šta se promenilo?, Infostud, 25.12.2023. godine, dostupno na: https://poslovi.infostud.com/vesti/Mame-preduzetnice-na-trzistu-rada-Sta-se-promenilo/56768?utm_source=vesti-2023-12-26&utm_medium=email&utm_campaign=vesti-o-zaposljavanju

68 Zakon o rodnoj ravnopravnosti, „Službeni glasnik RS“, br. 52/2021

69 Izveštaj o ostvarivanju rodne ravnopravnosti u Republici Srbiji za 2022. godinu, MLJMPDD, dostupno na: <https://www.minljmpdd.gov.rs/doc/izvestaji/Izvestaj-o-ostvarivanju-rodne->

7 POLOŽAJ ŽENA U SRBIJI

Prethodna dva izveštaja obeležila je pandemija kovida-19 koja je pogodila ceo svet, a koja se u Srbiji veoma negativno odrazila na prava i položaj žena. Tokom ovog perioda, nastavio se trend produbljivanja postojećih neravnopravnosti i pojačavanje teškoća sa kojima se žene u Srbiji svakodnevno suočavaju.

Tokom 2023. godine nije bilo pozitivnih promena u pogledu poboljšanja prava žena i unapređenja rodne ravnopravnosti. Položaj žena je i dalje lošiji u poređenju sa muškarcima, u svim sferama javnog i privatnog života. Posebno su u lošijem položaju žene iz višestruko marginalizovanih društvenih grupa (žrtve nasilja, starije žene, žene sa sela, samohrane majke, Romkinje, migrantkinje, beskućnice, LBT žene, žene sa invaliditetom i druge grupe žena). Kako je navedeno u izveštaju Evropske komisije za 2023. godinu, ove grupe žena i dalje imaju ograničen pristup zdravstvenoj zaštiti, obrazovanju, zapošljavanju i socijalnoj zaštiti, a nemaju adekvatnu zaštitu od rodno zasnovanog nasilja.⁷⁰ Žene i dalje nesrazmerno više pogađa neplaćeni kućni rad, briga o članovima domaćinstva, posebno deci, starijima i bolesnima. Uloga medija u proizvodnji i reprodukciji rodno zasnovanih stereotipa i predrasuda i rodno zasnovanog nasilja je i dalje zabrinjavajuća, uključujući i predstavljanje žrtava femicida i žena na najvišim upravljačkim pozicijama, a diskriminatorne stavove i verbalno nasilje prema ženama ispoljavali su i narodni poslanici i druge javne ličnosti.⁷¹

[ravnopravnosti-uRSza2022.godinu.pdf](#)

70 *Izveštaj o napretku Srbije 2023*, op.cit, str. 47

71 *Ibid.*

U vezi sa Agendom UN 2030, relevantan je cilj održivog razvoja br. 5 – Postići rodnu ravnopravnost i osnaživati sve žene i devojčice. Ključni nalazi iz izveštaja za 2022. godinu su:⁷²

- ✓ Iako zbog kratke vremenske serije nije moguće pratiti napredak prema indikatoru kojim se meri ostvarenost potcilja 5.1. koji se odnosi na uspostavljanje pravnog okvira neophodnog za okončanje svih oblika diskriminacije žena i devojčica, podaci prema postojećim indikatorima ukazuju da je u velikoj meri ovaj okvir uspostavljen;
- ✓ Napredak prema indikatorima kojima se meri ostvarenost potcilja 5.2 koji se odnosi na eliminisanje svih oblika nasilja prema ženama i devojčicama, takođe nije moguće pratiti zbog nedostatka vremenskih serija. Podaci na osnovu Eurostatovog istraživanja o bezbednosti i kvalitetu života žena iz 2021. godine, ukazuju da se žene suočavaju sa različitim oblicima partnerskog i nepartnerskog nasilja;
- ✓ Kada je u pitanju eliminisanje štetnih praksi kao što su dečiji, rani i prisilni brakovi (potcilj 5.3), podaci ukazuju da je značajno udaljavanje od cilja prisutno u pogledu ulaska u brak pre 15. godine, kao i pre navršenih 18 godina;
- ✓ Podaci za posmatrani krakoročni period nisu dostupni za potcilj 5.4 koji predviđa prepoznavanje i vrednovanje neplaćenog rada, brige i staranja u domaćinstvu. Dostupni podaci za 2010. i 2015. godinu ukazuju da je bio ostvaren značajan napredak pre svega zbog smanjenog udela vremena koje se provodi u obavljanju neplaćenih poslova u domaćinstvu i brizi o drugima, kako među ženama, tako i među muškarcima;
- ✓ Značajan napredak ostvaren je u oblasti učešća žena u odlučivanju (potcilj 5.5). Napredak je vidljiv kako u pogledu većeg učešća žena u odlučivanju na nacionalnom i lokalnom nivou, tako i u pogledu većeg učešća žena na rukovodećim položajima;
- ✓ Napredak prema potcilju 5.6 koji zahteva obezbeđivanje univerzalnog pristupa uslugama seksualnog i reproduktivnog zdravlja nije moguće meriti zbog nedostatka vremenskih serija, a podaci za 2019. godinu ukazuju da još uvek jedan broj žena nije u mogućnosti da samostalno donosi odluke o seksualnim odnosima, upotrebi kontracepcije i brizi za reproduktivno zdravlje;
- ✓ Napredak u reformama usmerenim na jednaka prava na ekonomske resurse, potcilj 5.a, nije moguće pratiti zbog nedostatka longitudinalnih podataka, ali je prema dostupnom podatku nivo zaštićenosti prava relativno visok;
- ✓ Umeren napredak ostvaren je u pogledu povećanja udela osoba koje poseduju mobilni telefon (potcilj 5.b);
- ✓ Potcilj 5.c ukazuje na posedovanje sistema za praćenje i raspoređivanje javnih rashoda za rodnu ravnopravnost i osnaživanje žena i Srbija je u potpunosti ispunila zahteve.

---

72 Marija Babović, *Izveštaj o napretku u ostvarivanju ciljeva održivog razvoja do 2030. godine u Republici Srbiji – Izveštaj za 2022. godinu*, Republički zavod za statistiku, Beograd, 2023, dostupno na: https://sdgs4all.rs/wp-content/uploads/2023/05/SDG_Izvestaj_2022.pdf

Na kraju, treba ukazati i da podaci Svetskog ekonomskog foruma za 2023. godinu pokazuju veliko nazadovanje Srbije po pitanju Globalnog indeksa rodnog jaza.⁷³

Globalni indeks rodnog jaza (Global Gender Gap Index)

U periodu od samo dve godine, između 2021. i 2023, Srbija je pala na ovoj listi sa 19. na 38. mesto.

Rezultati ovog indeksa pokazuju da je Srbija najbolje rangirana kada je reč o političkom osnaživanju žena (32. mesto) i u pogledu obrazovnih dostignuća (37), dok najlošije rezultate beleži u uključenosti žena u ekonomski život i njihovim ekonomskim šansama (69), kao i u pogledu zdravlja i opstanka žena (79).⁷⁴

---

73 *Global Gender Gap Index 2023*, WEF, dostupno na: https://www3.weforum.org/docs/WEF_GGGR_2023.pdf

74
Ibid.

**TEMA U
FOKUSU
POLOŽAJ I
OSTVARIVANJE
PRAVA ŽENA
NA SELU**

Imajući u vidu veoma loš položaj žena na selu, njihovu marginalizaciju, kao i brojne teškoće i izazove sa kojima se suočavaju prilikom ostvarivanja prava, ovogodišnja tema u fokusu posvećena je upravo njima. S obzirom da nema mnogo podataka ni istraživanja koje se specifično bave položajem i ostvarivanjem prava žena na selu, u ovom delu smo pokušale da objedinimo dostupne podatke, uključujući sopstvena iskustva u radu sa ženama sa sela, kao i kroz prenošenje iskustava Zrenjaninskog edukativnog centra,⁷⁵ naše partnerske organizacije na projektu *Ostvarivanje prava žena u Srbiji: zagovaranje i aktivno učešće*, koji smo sprovodili tokom 2023. godine, uz podršku UN Women.

Treba imati u vidu da je CEDAW komitet, u poslednjim zaključnim zapažanjima za Srbiju (2019),⁷⁶ uputio Srbiji nekoliko preporuka koje se odnose na marginalizovane grupe žena i uključuju i seoske žene, a dao je posebno i set preporuka koje se odnose isključivo na seoske žene.

Komitet preporučuje Srbiji da:

- sprovede analizu o rasprostranjenosti i uzrocima rodno zasnovanog nasilja prema ženama i devojkama, osiguravajući da ona obuhvata i žene u ruralnim područjima;⁷⁷
- obezbedi procenu potreba i efikasan pristup pravnim, zdravstvenim i psihosocijalnim uslugama za sve žene i devojke žrtve nasilja u vezi sa sukobom, uključujući žene i devojke iz ruralnih područja i žena i devojka iz drugih društveno osetljivih grupa;⁷⁸
- osmisli, usvoji i sprovede ciljane, rodno osetljive i vremenski ograničene mere, uključujući i privremene posebne mere, kako bi: (i) stvorila više mogućnosti za žene, uključujući mlade žene, Romkinje, žene sa invaliditetom i žene u ruralnim područjima; (ii) obezbedila pristup zapošljavanju, posebno u sektorima sa većim platama u kojima dominiraju muškarci, uključujući podsticaje za poslodavce u javnom i privatnom sektoru da zaposle žene; (iii) sprovela rodno odgovorne politike; (iv) pružila podršku ženama preduzetnicama; i (v) promovisala pozitivne slike o ženama u poslovnom i ukupnom profesionalnom životu;⁷⁹

Ujedno, CEDAW komitet izražava zabrinutost zbog visoke stope nezaposlenosti, posebno među Romkinjama, ženama sa invaliditetom i ženama u ruralnom području, kao i više stope nezaposlenosti među mladim ženama nego među mladim muškarcima;⁸⁰ kao i zbog niskog stepena učešća žena u programima pripreme za rođenje, posebno među ženama u ruralnim područjima i Romkinjama i nedovoljnim obuhvatom organizovanih skrininga za rano otkrivanje raka dojke i grlića materice.⁸¹

75 Opširnije: <https://zreduc.org.rs/>

76 CEDAW/C/SRB/CO/4 od 8. marta 2019. godine

77 Paragraf 24 a

78 Paragraf 29 g

79 Paragraf 36 b

80 Paragraf 35 v

81 Paragraf 37 g

Tokom 2017. godine, neformalna mreža organizacija žena koje se bave položajem žena na selu, podnela je Alternativni izveštaj Komitetu za eliminaciju svih oblika diskriminacije žena povodom četvrtog izveštajnog ciklusa Republike Srbije.⁸² To je bilo prvi put da je podnet alternativni izveštaj CEDAW komitetu koji se isključivo bavi položajem seoskih žena. Između ostalog, nekim od preporuka CEDAW komiteta, koje se posebno odnose na seoske žene, sigurno je doprineo i ovaj izveštaj.

CEDAW komitet je zabrinut zbog toga što ženama u ruralnim područjima nedostaje pristup zdravstvenoj zaštiti, obrazovanju, formalnim mogućnostima zapošljavanja, penzionom i socijalnom osiguranju, pristupu vlasništvu nad zemljištem na ravnopravnoj osnovi sa muškarcima, dok je njihovo učešće u donošenju odluka ograničeno.

Zbog toga CEDAW komitet preporučuje Srbiji da:

- usvoji mere, uključujući i privremene posebne mere, kako bi se osiguralo da žene u ruralnim područjima, uključujući žene zaposlene u neformalnim sektorima privrede, imaju pristup obrazovanju, zdravstvenoj zaštiti, stanovanju, formalnom zapošljavanju, socijalnoj sigurnosti i penzionim programima, mogućnostima celoživotnog obrazovanja, vlasništvu i korišćenju zemlje na ravnopravnoj osnovi sa muškarcima i kako bi se zadovoljile njihove specifične potrebe;
- obezbedi ravnopravno učešće žena u ruralnim područjima u donošenju odluka, uključujući u vezi sa poljoprivrednim gazdinstvima i uključi ih u osmišljavanje, razvoj, implementaciju, praćenje i evaluaciju svih relevantnih planova i strategija, kao što su one koje se odnose na zdravlje, obrazovanje, zapošljavanje, penzionisanje i socijalno osiguranje;
- ojača prikupljanje podataka o ženama u ruralnim područjima, razvrstanih po starosti, polu i geografskom području, kako bi se procenila njihova situacija i napredak ostvaren tokom vremena.⁸³

U rezimeu ovog izveštaja dat je pregled situacije seoskih žena u Srbiji. Iako je prošlo skoro sedam godina od tada, položaj seoskih žena nije se bitno promenio. Tada je ocenjeno da u Srbiji postoje velike razlike između ruralne i urbane populacije, te da ispod linije siromaštva živi dvostruko više stanovnika ruralnih područja. Žene koje žive u seoskim područjima su višestruko diskriminisana grupa žena, one ne učestvuju ravnopravno na pozicijama vlasti i u donošenju odluka na svim nivoima, a nemaju ni adekvatan pristup zdravstvu, obrazovanju, socijalnim i drugim uslugama, finansijskim i ostalim sredstvima.⁸⁴ Način života žena na selu i dalje je tradicionalan i patrijarhalan, kućni poslovi i briga o deci skoro su isključivo poslovi kojima se bave žene, uz intenzivni rad u poljoprivredi, dok u organizaciji gazdinstva uglavnom imaju ograničeni pristup prihodima, imovini i odlučivanju.

82 Kosana Beker (ur), *Položaj žena na selu u Srbiji – Alternativni izveštaj Komitetu za eliminaciju svih oblika diskriminacije žena povodom četvrtog izveštajnog ciklusa Republike Srbije*, UN Women, Beograd, mart 2017

83 CEDAW/C/SRB/CO/4, paragrafi 41. i 42.

84 Kosana Beker (ur), op.cit, 2017, str. 2-5

retko govori javno, a nasilje se ne prijavljuje u dovoljnoj meri. Treba imati u vidu da kao i kod drugih marginalizovanih grupa, postoje grupe seoskih žena koje su u riziku od višestruke diskriminacije – Romkinje, pripadnice nacionalnih manjina, starije žene, mlađe žene, žene sa invaliditetom, izbegle i raseljene žene, samohrane majke, žene drugačije seksualne orijentacije od heteroseksualne i druge.

Porodična poljoprivredna gazdinstva uglavnom su registrovana na muškarce, žene najčešće nisu zaposlene na gazdinstvu, ali su najčešće neformalno angažovana radna snaga u obavljanju poljoprivrednih poslova.⁸⁵ Zbog toga veoma često nisu zdravstveno osigurane i nemaju penziju u kasnijem životnom dobu, a ujedno su u mnogo manjoj meri vlasnice imovine.

Ženama koje žive na selu, uz određene regionalne razlike, zdravstvene i socijalne usluge nisu dovoljno dostupne, pristupačne, efikasne i kvalitetne, zbog nepostojanja zdravstvenih ustanova u selima, udaljenosti sela od grada, neredovnih autobuskih linija, troškova prevoza, slabe infrastrukturne opremljenosti i slično.⁸⁶ Žene sa sela su manje obrazovane i manje informatički pismene i u odnosu na druge žene i u odnosu na muškarce koji žive na selu.

Nadalje, razlozi koji utiču na visoku formalnu nezaposlenost seoskih žena su nedostatak radnih mesta, nedostatak obdaništa i drugih usluga u vezi sa decom, niži obrazovni nivo i nedovoljna informisanost, udaljenost sela od grada i slično.⁸⁷ Njihova politička participacija i učestvovanje u odlučivanju su na veoma niskom nivou. I dalje su prisutne prakse po pitanju nasleđivanja koje su štetne za žene, one se veoma često odriču svog dela nasleđa u korist muških članova porodice, zbog čega mogu doći u situaciju da nemaju imovinu, što ih čini ekonomski zavisnim.⁸⁸ Žene sa sela izložene su nasilju, ali se o tome

- 85 Ibid.
- 86 Ibid.
- 87 Ibid.
- 88 Ibid.

Situacija u kojoj se nalaze seoske žene danas ne razlikuje se mnogo u odnosu na izveštaj čiji su glavni nalazi ukratko predstavljani. Tokom 2023. godine, sprovele smo projekat *Ostvarivanje prava žena u Srbiji: zagovaranje i aktivno učešće*, u partnerstvu sa Zrenjaninskim edukativnim centrom, uz podršku UN Women. Između ostalog, sproveli smo tri fokus grupe sa ukupno 28 žena koje žive na selu iz osam opština (Bela Crkva, Novi Bečej, Beočin, Kikinda, Sečanj, Zrenjanin, Čoka i Nova Crnja), uključujući i jednu fokus grupu sa mladim ženama sa sela. Njihove izjave smo citirale u ovom delu izveštaja, kako bi se čuli autentični stavovi i glasovi seoskih žena. Pored toga, u okviru nekoliko tema koje su od značaja za položaj seoskih žena, koristile smo i druge dostupne izvore, uključujući rezultate istraživanja koje je Zrenjaninski edukativni centar sprovodio sa seoskim ženama tokom 2018-2020. godine, u kom je učestvovalo 253 žene sa teritorije Srednjeg Banata.⁸⁹

---

89 Istraživanje o izazovima i rizicima po bezbednost žena iz seoskih sredina sprovedeno je u periodu od oktobra 2018. do marta 2019. godine u opštinama Zrenjanin, Sečanj i Nova Crnja, u okviru projekta „Uvođenje rodne perspektive u sektor bezbednosti na lokalnom nivou – identifikovanje potreba marginalizovanih grupa žena“. Učestvovala su žene koje žive pretežno u ruralnim naseljima Srednjeg Banata (Zrenjanin, Sečanj i Nova Crnja). Drugo slično istraživanje realizovano je 2020. godine i omogućilo je upoređivanje situacije pre i tokom pandemije. Projekat je sproveden uz podršku Misije OEBS-a u Srbiji i Švedske agencije za međunarodnu razvojnu saradnju.

Pristup obrazovanju

Većina učesnica fokus grupa se školovala za to što su želele, a smatraju da nema prepreka za osnovno obrazovanje devojčica koje žive na selu, osim finansijskog stanja roditelja, zdravstvenog stanja same dece, kao i za devojčice koje su pripadnice romske populacije. Mlađe učesnice ukazuju na nedovoljnu informisanost devojčica o postojećim profilima srednjem obrazovanju, kao i da je devojčicama na selu otežan pristup srednjoškolskom i visokoškolskom obrazovanju, zbog udaljenosti, prevoza i dodatnih troškova koji su povezani sa obrazovanjem u drugom mestu. Iskustva nekih žena potvrđuju određene prepreke u pristupu obrazovanju.

Ja sam se rodila u selu, rodila sam se u velikoj porodici, puno dece, završila sam osnovnu školu, roditelji nisu bili u mogućnosti da me školuju. Devojčica sam se od svojih 14 godina. Udala u 18 godina, udala sam se u grad, jedno izvesno vreme nisam radila, posle sam se zaposlila. Posle je rat počeo i vratila sam se na selo. Bilo mi je lepo i sad mi je lepo. Deca su otišla svako svojim putem, muž je umro ja se i dalje borim za život. Bavim se svim i svačim, ne žalim se.

Ja nisam upisala ono što želim. Mene su roditelji, pošto sam bila šesto dete, poslali za Francusku i mislili da ću tamo ostati. Međutim, ja nisam ostala, vratila sam se. Kad sam se vratila, u Zrenjaninu je bilo samo mesta u ugostiteljskoj školi za kuvare i tu sam ostala, mada sam htela u medicinsku školu.

Ja sam bila odličan đak, sve petice. Otac mi je bio alkoholičar, izvadio me iz škole, dao me da služim. Ja to pričam sada da svi znaju. Kad su mi deca krenula u školu, mene je bilo sramota da kažu da majka nema osam razreda. Ja sam išla i završila sam osmi razred i završila sam kurs za šnajderku.

Diskriminacija

Učesnice u našem istraživanju u najvećoj meri smatraju da nisu bile izložene diskriminaciji i da ne poznaju ženu koja je bila diskriminisana, a uglavnom diskriminaciju prepoznaju na osnovu nacionalne pripadnosti. Samo jedna učesnica smatra da je bila diskriminisana na poslu, zato što je žena.

Ja sam u svom poslu bila, sukobljavala sam se sa tim da sve što ja uradim se poništava od strane muškaraca samo zato što sam ja žena. Ali to je i već stvar osobe, kad sam se prihvatila ovog posla, onda moraš da hendluješ.

Ne samo što žene sa sela ne prepoznaju diskriminaciju, već i predstavnici/ce lokalnih samouprava ne prepoznaju diskriminaciju. Naime, istraživanje Poverenika za zaštitu ravnopravnosti je pokazalo da samo 17,6% predstavnika/ca jedinica lokalne samouprave smatra da je diskriminacija prisutna u njihovoj lokalnoj zajednici, a kao diskriminisane grupe navode osobe sa mentalnim invaliditetom, siromašne osobe i žene, a zatim starije osobe i osobe drugačijeg političkog uverenja, pri čemu žene i devojčice sa sela ne vide kao posebnu grupu koja je diskriminisana.⁹⁰ S druge strane, predstavnice udruženja žena sa sela navode da nemaju saznanja da li je neka njihova članica diskriminisana, ali veruju da je diskriminacija prisutna. Smatraju da su sledeće pojave diskriminacija: ekonomska zavisnost od supruga, na kojeg se najčešće vodi imovina; odlučivanje o raspodeli kućnog budžeta; nemogućnost samostalnog odlučivanja; nedostatak vremena; uloga u vaspitavanju dece; omalovažavanje rada i angažmana žena i dr.⁹¹

90 *Položaj žena i devojčica u ruralnim oblastima Zlatiborskog, Moravičkog i Rasinskog okruga*, Poverenik za zaštitu ravnopravnosti, Beograd, 2022, str. 37-38, dostupno na: <https://ravnopravnost.gov.rs/položaj-žena-i-devojčica-u-ruralnim-oblastima-zlatiborskog-moravickog-i-raskog-okruga/>

91 Ibid, str. 47

Podela poslova u domaćinstvu i kvalitet života

Žene na selu nemaju radno vreme, najviše su angažovane na neplaćenim, kućnim poslovima, a briga o deci (sopstvenoj ili unucima) i starijima isključivo je njihova. Pored toga, većina njih je angažovana u poljoprivrednim poslovima. Domaćinstva u kojima živi nekoliko generacija i proširene porodice imaju jasniju podelu uloga, odnosno, svako odgovara za svoj posao, ali se kućni poslovi raspoređuju između žena u porodici. Tradicionalna podela uloga se održava u domenu neplaćenog rada uz istovremeno preuzimanje muških poslova.⁹² Slične rezultate pokazuje i naše istraživanje, odnosno, starije učesnice navode da rade preko 12 sati dnevno, a zaposlene žene, nakon posla, nastavljaju sa radom u domaćinstvu, dok ostale ceo dan rade u domaćinstvu i obavljaju poljoprivredne radove.

Ustajem u pet, legnem uveče u 10h i tako već 20 godina. Radim u firmi, onda dođem kući, radim u njivi, bašti i u kuhinji. Svi radimo sve, jedino muški ne idu u kujnu. A i ne peru veš. A deca nekad i operu za sobom. Čerka više, sin malo manje, ali ga ona tera. Drugačija su sad ova ženska deca, ne daju na sebe. Nema subote ni nedelje ni praznika.

Većina mlađih učesnica u domaćinstvu obavlja poslove „održavanja kuće i vaspitanja dece“, dok tri navode da se kućni poslovi obavljaju ravnomerno/zajednički. Jedna učesnica je istakla: *Zna se za šta je za žene, a šta su muški poslovi. Ne radim muške poslove, osim ako treba možda da pomognem oko nečega, ali sama ne.*

92 Sarita Bradaš, Ksenija Petovar i Gordana Savić, *Žene na selu – od nevidljivosti do razvojnog potencijala*, FES, Beograd, 2022, str. 7, dostupno na: <https://library.fes.de/pdf-files/bueros/belgrad/14940.pdf>

Vrednost neplaćenih poslova staranja je procenjena na 21,5% BDP-a Srbije (**14,9% BDP-a od neplaćenih poslova staranja koje obavljaju žene** i 6,6% BDP-a od neplaćenih poslova staranja koje obavljaju muškarci)⁹³

Na kvalitet života u selu u velikoj meri utiče infrastruktura. Stanovnici/ce većine seoskih naselja u Srbiji nemaju adekvatan pristup javnim službama u kojima se ostvaruju prava, kao što je pravo na obrazovanje, zdravstvenu zaštitu, socijalnu zaštitu i slično. Slaba razvijenost infrastrukture i nedostatak javnih službi, u ranijem vremenu, donekle su kompenzovani postojanjem tzv. višegeneracijske proširene porodice, različitim oblicima zadružnog udruživanja i povezivanja, kao i različitim oblicima komšijske pomoći i podrške.⁹⁴ U današnje vreme su seoska naselja substandardno opremljena javnim službama, zbog urbocentričnog modela planiranja i organizacije javnih službi, uz kriterijume planiranja i investicija kao što su gustina naseljenosti, broj korisnika i formalna zaposlenost.⁹⁵ Pored nedostatka javnih službi, treba ukazati da putevi nisu održavani, da nema redovnog međugradskog prevoza, u mnogim selima nema kanalizacione mreže, a u nekim sredinama nema zdravstveno ispravne pijaće vode. Starije žene koje žive u ruralnim krajevima posebno su osetljiva kategorija žena, posebno kada zavise od drugih, a poboljšanjem životnih uslova i infrastrukture ruralnih oblasti, one bi mogle ravnopravno da ostvaruju svoja prava.⁹⁶

93 *Ekonomska vrednost neplaćenih poslova staranja u Republici Srbiji: Rodna analiza*, KTRR i UN Women, 2020, str. 51, dostupno na: https://socijalnoukljucivanje.gov.rs/wp-content/uploads/2020/08/Analiza_monetarne_vrednosti_neplacenog_rada_UN_Women_SRB.pdf

94 Sarita Bradaš, Ksenija Petovar i Gordana Savić, op.cit, 2022, str. 14

95 Ibid.

96 Tatjana Radojević, Šta žene od 65+ (ne) mogu u Srbiji danas: Istraživanje na osnovu upitnika, u: Margareta Bašaragin (ur), Starost i rod u vremenu i prostoru: šta starije žene (ne) mogu u Srbiji danas?, Ženske studije i istraživanja

Učesnice našeg istraživanja ukazuju da često koriste javni prevoz, ali da autobuskih linija nema dovoljno i da je cena karata visoka. Javni prevoz je privatizovan, a privatni prevoznici nemaju finansijskog interesa za uvođenje više linija. Javni prevoz, kada ga ima, organizovan je po potrebama dece koja idu u školu, a ne u skladu sa potrebama žena. Pored toga, u selima su putevi u lošem stanju i potrebna im je rekonstrukcija.

Snabdevanje vodom je neredovno i česta su nestajanja/isključenja vode. Trafo-stanice su u lošem stanju i ponekad snabdevanje električnom energijom nije zadovoljavajuće. Neophodna je zamena starih vodovodnih cevi i uređenje kanalizacione mreže, jer se vode mešaju što utiče na zdravlje celokupnog stanovništva. Po pitanju bezbednosti, veliki problem im predstavljaju psi lualice, odnosno, činjenica da su azili za pse nedostupni u selima. Navode da je problem i to što u selima nema bankomata i potrebno je ići u grad radi podizanja novca.

i Futura publikacije, Novi Sad, 2021, str. 131-132, dostupno na: https://www.zenskestudije.org.rs/pdf/knjige/starost_i_rod_u_vremenu_i_prostoru.pdf

Zapošljavanje

Rezultati jednog istraživanja pokazuju da su ključni problemi pristupa tržištu rada za žene, a naročito žene na selu, iz ugla predstavnica udruženja, kao i iz ugla predstavnica lokalnih samouprava: nedostatak slobodnih poslova, nedostatak ustanova za brigu o deci i diskriminacija prilikom zapošljavanja.⁹⁷ U posebno teškoj situaciji su žene starosti između 45 i 60 godina koje su radile u tekstilnoj, farmaceutskoj i prehrambenoj industriji i koje su ostale bez posla u tranziciji, nemaju ponude za poslove niti imaju potrebne kvalifikacije za nove poslove. Iako su žene obrazovanije i odgovaraju zahtevima za posao na lokalnom tržištu rada, muškarci se brže zapošljavaju.⁹⁸ Drugo istraživanje pokazuje da žene iz ruralnih sredina, pored nižeg obrazovanja i manjeg broja godina radnog iskustva, dodatno imaju problema sa prevozom do posla i/ili čuvanjem članova domaćinstva, pa ukazuju da bi Nacionalna služba za zapošljavanje, u saradnji sa lokalnom zajednicom, trebalo da ponudi pristupačne usluge prevoza i nege.⁹⁹

U lokalnim razvojnim politikama potrebe žena nisu prepoznate, a izostanak rodne perspektive u lokalnim politikama zapošljavanja i neprepoznavanje žena na selu kao posebno osetljive grupe, ali i kao resursa za razvoj zajednice, rezultira izostankom posebnih programa za osnaživanje ove grupe žena.¹⁰⁰ Zbog toga je ekonomsko osnaživanje žena na selu uglavnom baazirano na projektima ženskih organizacija civilnog društva, ali se ženske organizacije susreću sa velikim problemima u smislu obezbeđivanja održivosti, kada se projekti završe.

Nakon završetka srednje škole, većina učesnica fokus grupnih diskusija ostala je na

97 Sarita Bradaš, Ksenija Petovar i Gordana Savić, op. cit, 2022, str. 10

98 Ibid.

99 Jelena Žarković, *Mere aktivne politike zapošljavanja iz ugla žena 45+*, Žene na prekretnici, Beograd, 2023, str. 22-23.

100 Sarita Bradaš, Ksenija Petovar i Gordana Savić, op. cit, 2022, str. 11

selu, osnovala porodice i bavila se radom u domaćinstvu. Žene koje su zaposlene, rade u državnim preduzećima. Smatraju da trenutno ima više mogućnosti za zapošljavanje žena sa sela, ali da postoje i prepreke jer nema dovoljno javnog prevoza i putni troškovi su veliki. Žene koje su zaposlene svakako rade i u domaćinstvu nakon redovnog posla. Učesnice navode da ima dosta žena, pretežno iz medicinske struke, koje su napustile zemlju i zaposlile se u inostranstvu. Većina zaposlenih mlađih učesnica smatra da su prepreke za zapošljavanje manjak radnih mesta i preduzeća u kojima bi žene sa sela mogle da rade.

Žene sa sela nemaju gde da rade. Nemaju vozačku dozvolu da putuju do najbližeg radnog mesta. Nema ko da im čuva decu.

Mlade žene nisu baš toliko zainteresovane za rad u firmama. Mislim da uglavnom, kod većine žena, glavnu reč vodi uvek muž, pa se može reći da još uvek živimo u patrijarhalnoj porodici.

Spomenuto istraživanje o izazovima i rizicima po bezbednost žena iz seoskih sredina pokazalo je na primer, da u je u Zrenjaninu jedan od najvećih poslodavaca inostrana fabrika koja zapošljava preko 5.000 osoba, pa dosta žena iz okolnih opština tu radi. One svakodnevno putuju oko sat i po vremena na posao i isto toliko u povratku kući, jer fabrički autobus ide po okolnim mestima i razvozi zaposlene, a za žene koje imaju decu predškolskog i školskog uzrasta ovo posebno predstavlja problem. Ukazuju da je za ženu veoma izazovno da uskladi porodične obaveze, kućne poslove i brigu o deci sa takvim radnim vremenom, te da joj preostaje malo slobodnog vremena. S druge strane, zbog malih mogućnosti za zapošljavanje u lokalnim sredinama, ovakav vid zaposlenja ženama obezbeđuje sigurnu, redovnu i solidnu platu, posebno imajući u vidu da su raspoloživa radna mesta u selima uglavnom u trgovini, lokalnim poljoprivrednim farmama i pogonima za šivenje, gde su plate bitno manje, a uslovi rada teški.

Zdravstvena i socijalna zaštita

Osnovna zdravstvena zaštita, uglavnom, nije dostupna ženama sa sela. Lekara opšte prakse uopšte nema ili ih nema dovoljno. Nema dovoljno ni specijalista u opštinama i žene se najčešće leče u privatnim klinikama, ukoliko imaju dovoljno sredstava. Smatraju da odlazak lekarima iziskuje vreme i finansijska sredstva, što im često predstavlja veliki problem, uz činjenicu da je međumezni prevoz neredovan. Kao primer dobre prakse, navedena je opština Čoka, koja je obezbedila besplatan prevoz za seosko stanovništvo udaljeno do 30 km, koji je dostupan određenim danima i omogućava odlazak u dom zdravlja u kom se obavljaju i specijalistički pregledi.

Starije žene navode da im jeste dostupna javna ginekološka praksa, ali ne i u kojoj meri je koriste, dok mlađe žene ne odlaze redovno na preventivne ginekološke preglede, a kada odlaze, ginekološke preglede obavljaju u privatnim ordinacijama.

Mesecima u domu zdravlja uopšte nije postojao doktor ginekologije, jer je jedini zaposleni bio na bolovanju, a zamene nije bilo.

[Idem kod ginekologa] samo ako moram ili ako me odnesu...

Istraživanje koje je sprovedeno u periodu 2018-2022. godine, pokazalo je slične rezultate.¹⁰¹ Starije žene sa sela uglavnom smatraju da im više nisu potrebni ginekološki pregledi, a pojedine navode da su poslednji put bile kod ginekologa kada su se porađale, a sada imaju odraslu decu. Uglavnom odlaze na preglede kada imaju određene probleme i teškoće, a ne i preventivno. Između ostalog, utvrđeno je da postoji značajna veza između ekonomske situacije žena i brige o sopstvenom zdravlju,

101 Projekat Zrenjaninskog edukativnog centra "Zajedno protiv nasilja nad ženama I devojkicama osnaživanje žena u ruralnim područjima Banata da žive život bez nasilja", uz podršku UN Women i Norveške ambasade u Beogradu

jer žene koje su u boljoj materijalnoj situaciji mogu sa izdvoje dodatni novac za troškove prevoza do specijaliste i/ili preglede u privatnim klinikama. Ovo istraživanje je pokazalo da se žene iz seoskih sredina redovno obraćaju lekaru opšte prakse (80%), a manje specijalistima (44%), pri čemu treba imati u vidu da su specijalistički pregledi dostupni samo u većim mestima, pa je preko 80% žena prinuđeno da ide na specijalističke preglede izvan mesta u kojem žive.¹⁰²

Istraživanje Poverenika za zaštitu ranopranosti pokazalo je da skoro 40% jedinica lokalnih samouprava u Zlatiborskom, Moravičkom i Rasinskom okrugu realizuje neke aktivnosti namenjene unapređenju zdravlja žena na selu,¹⁰³ što je svakako pozitivno, ali još uvek nedovoljno.

Po pitanju usluga socijalne zaštite, većina učesnica našeg istraživanja nije imala imala potrebu za korišćenjem ovih usluga, a smatraju da bi im usluge bile dostupne, ukoliko bi im bile potrebne. Neke od učesnica povezuju usluge socijalne zaštite isključivo sa romskom populacijom. Neke od mlađih učesnica koristile su usluge socijalne zaštite prilikom razvoda braka i/ili prilikom prijavljivanja nasilja u porodici. U vezi sa socijalnom zaštitom, žene se najčešće oslanjaju na sopstvene resurse, prijatelje i porodicu, a veoma retko se obraćaju institucijama.

U Boki, u opštini Sečanj, zatvoren je starački dom, u okviru kog je postojala narodna kuhinja. Zatvaranjem doma za starije, oko 30 žena je ostalo bez posla, a veliki broj stanovnika/ca sela ostao je bez jedinog obroka, posebno starijih koji žive sami.

102 Izazovi i rizici po bezbednost žena u seoskim sredinama, Zrenjaninski edukativni centar, Zrenjanin, 2019, str.15

103 Položaj žena i devojkica u ruralnim oblastima Zlatiborskog, Moravičkog i Rasinskog okruga, op. cit, 2022, str. 42

Kako je navedeno u izveštaju o napretku Srbije, u oblasti socijalne inkluzije i socijalne zaštite, a prema poslednjim podacima SILC istraživanja iz 2022. godine, stopa osoba u riziku od siromaštva ili socijalnog isključivanja je 28,4% (EU-27 21,7%).¹⁰⁴ Kao i prethodnih godina, više je siromašnih u ruralnim oblastima u poređenju sa urbanim. U Srbiji, samo 2,7% populacije prima finansijsku socijalnu pomoć.

Zaključci istraživanja koje je sproveo Zaštitnik građana o ostvarivanju zdravstvenih i socijalnih prava starijih žena na selu,¹⁰⁵ što je ispitivano kroz zastupljenost i sadržaj usluge pomoći u kući kao usluge socijalne zaštite i usluge kućnog lečenja kao usluge zdravstvene zaštite starijih žena na selu, pri čemu je ukazano na nedostatak objedinjenih i razvrstanih podataka, po polu i drugim ličnim svojstvima, što je znatno otežalo analizu.

Potrebe starijih žena koje žive na selu za uslugom kućnog lečenja mnogostruko su veće od kapaciteta pružalaca usluge.

Kontinuirano pružanje **usluge pomoć u kući**, kao i bilo kakvo vremenski zasnovano planiranje, znatno je otežano nestalnošću finansijskih sredstava iz bilo kog izvora finansiranja (projektno, budžetski), a **potrebe starijih žena na selu za ovom vrstom podrške znatno su više od kapaciteta pružalaca usluga**, o čemu svedoče i primeri „rada na crno“ neformalnih pružalaca usluge.¹⁰⁶

Ovo istraživanje je pokazalo da je u pojedinim seoskim ambulantom nedovoljno zaposlenih u odnosu na potrebe starijih žena na selu, odnosno, da se u većini domova zdravlja, broj stručnih lica zaposlenih u službi kućnog lečenja ne određuje prema potrebama, već prema raspoloživim resursima domova zdravlja. Domovi zdravlja ukazuju da funkcionisanje seoskih ambulanti i zdravstvenih stanica jednim delom direktno zavisi od ulaganja jedinica lokalne samouprave, a u najvećem broju slučajeva nije došlo do povećanja kapaciteta zdravstvenih stanica i ambulanti na selima, uprkos kontinuiranom povećanju broja korisnica.¹⁰⁷ Kao što je već navedeno, usluga pomoć u kući je veoma važna za starije žene na selu, ali je kontinuirano pružanje ove usluge i planiranje otežano zbog nesigurnosti finansiranja, pri čemu su potrebe starijih žena veće od mogućnosti pružalaca usluga. Pored toga, jedan broj starijih žena na selu ne može da ostvari pravo na usluge socijalne zaštite jer su se odrekle nasledstva,¹⁰⁸ najčešće u korist muških srodnika. Organizacije civilnog društva ukazuju da su procedure za dobijanje usluga socijalne i zdravstvene zaštite komplikovane i da dugo traju, kao i da starijim ženama koje žive na selu nije lako da dobiju potpunu informaciju o uslugama iz oblasti socijalnih i ekonomskih prava za kojima imaju potrebu.

104 *Izveštaj o napretku Srbije 2023*, op.cit, str. 118-119

105 *Poseban izveštaj Zaštitnika građana o zastupljenosti usluga socijalne i zdravstvene zaštite za starije žene koje žive na selu: Dostupnost i sadržaj usluga pomoći u kući i kućnog lečenja*, Zaštitnik građana, Beograd, septembar 2023, str. 44-46

106 *Ibid.*

107 *Ibid.*

108 *Ibid.*

Imovinska pitanja

Imovinska pitanja su uvek u fokusu kada se govori o ženskim pravima. Žene poseduju daleko manje imovine od muškaraca u Srbiji, a situacija je još lošija kada su u pitanju seoske žene. Iako se situacija po pitanju vlasništva nad nekretninama poboljšava u Srbiji, ovaj proces ide veoma polako, pri čemu nema podataka iz kojih bi se moglo zaključiti koliko imovine imaju žene koje žive na selu. Sporadična istraživanja pokazuju da se imovina vodi na žene na selu u daleko manjem broju u poređenju sa muškarcima. Na primer, podaci prikupljeni tokom 2017. godine pokazuju da je procenat muškaraca koji su vlasnici poljoprivrednog zemljišta dva puta veći od procenta žena, da je 88% kuća u seoskim sredinama u vlasništvu muškaraca, da 84% žena ne poseduje poljoprivredno zemljište,¹⁰⁹ dok podaci organizacije Amity iz 2018. godine pokazuju da su žene na selu bile vlasnice 9,1% imovine.¹¹⁰

Na nepovoljan položaj u vezi sa posedovanjem imovine u slučaju žena, a posebno žena sa sela, veoma nepovoljno utiču prakse nasleđivanja. Iako su prema zakonu izjednačene, običaji su u ovoj oblasti još uvek „jači od zakona“, pa se tako žene veoma često odriču nasleđivanja u korist muških članova porodice, a imovina koja je stečena u braku ili vanbračnoj zajednici, tradicionalno se vodi na muškarce.

Istraživanje koje je sproveo Žensko udruženje Kolubarskog okruga, iako nije reprezentativno za celu Srbiju, pokazuje da se žene i dalje, najčešće pod pritiskom sredine i očekivanjima okoline i porodice, odriču svog dela nasleđivanja u korist muškaraca.¹¹¹ Pri tome, najveći broj njih

navodi da nisu upozorene na posledice odricanja od nasleđivanja, posebno u vezi sa nemogućnošću ostvarivanja nekih prava iz socijalne zaštite. Generalno, žene navode da im je bila potrebna pomoć i podrška u ovom procesu, koja je najčešće izostala.

U našem istraživanju 35% starijih učesnica odrekle su se nasleđivanja u korist svoje braće. Kod većine učesnica, imovina koju su zajednički stekle u braku vodi se na supruga. Žene koje su udovice, prepisale su imovinu na sina, a samo jedna žena navodi da se njena ćerka odrekla imovine u njenu (majčinu) korist. Nekoliko žena voze automobil i/ili traktor, ali nijedno vozilo nije u njihovom vlasništvu, već se vodi na supruga ili decu. Nekoliko starijih žena ističe da su vlasnice kuća u kojima žive, a samo tri navode da im je imovina upisana po pola.

Od oca sam dobila dva lanca zemlje u miraz kad sam se udala i to se vodi na mene. Kad mi je umro prvi muž, zemlju koju sam nasledila sam prepisala na sinove, pola jednom pola drugom. Kad sam se udala ponovo stekli smo još imovine, to se vodi na muža. Kad mi je otac umro, odrekla sam se zemlje u bratovljevo ime, on i snaja mi čuvaju dementnu majku.

Kod mene se vodi sve na sina. Muž je ostao bez posla i onda smo sve prepisali na sina, da bi on stekao penziju jer smo imali dosta zemlje i onda mu je ne bi dali. Sad smo muž i ja kod sina i snajke. A snajka što je donela u miraz to je na nju.

Nijedna od mladih učesnica nije vlasnica/suvlasnica kuće u kojoj živi, niti su nasleđivale imovinu od roditelja, jer su im roditelji još uvek živi. Imaju svoj novac kojim samostalno raspolažu, dok o investicijama odlučuju zajedno sa ostalim ukućanima. Većina mladih učesnica živi u porodici u kojoj imaju automobil, a samo dve su vlasnice automobila. Većina učesnica koristi bankarske usluge, ali nemaju bankomate u selima, zbog čega su prinuđene da gube vreme i novac.

položaj žena u procesima nasleđivanja imovine u Srbiji, ŽUKO, 2023

109 Kosana Beker (ur), op.cit, 2017, str. 2

110 *Alternativni izveštaj CEDAW komitetu o diskriminaciji starijih žena u Republici Srbiji*, Snaga prijateljstva – AMITY, Beograd, jun 2018, dostupno na: <https://www.amity-yu.org/wp-content/uploads/2018/07/Amity-Alternativni-Izvestaj-o-diskriminaciji-starijih-zena-u-Srbiji.pdf>

111 *Koliki je moj deo – Uticaj rodnih uloga na*

Politička participacija i aktivnosti u lokalnoj zajednici

Politička participacija žena u Srbiji još uvek nije na zadovoljavajućem nivou, iako su se izborni zakoni nekoliko puta menjali i poboljšavali najpre uvođenjem kvota za manje zastupljeni pol, a kasnije povećavanjem kvote. Kao i u drugim oblastima, politička participacija žena na selu je veoma niska i u poređenju sa drugim ženama i u poređenju sa muškarcima sa sela. One su veoma retko zastupljene u lokalnim parlamentima i mesnim zajednicama.

Učesnice našeg istraživanja smatraju da je važno da žene budu uključene u društveno politički život i da su sada više uključene i aktivnije. Dve učesnice su politički aktivne na lokalnom nivou, dok ostale nisu i mnoge od njih navode da ih politika ne zanima. Iako smatraju da je važno raditi na unapređenju položaja žena na selu, nemaju konkretne predloge, a problemi su vidljivi u svim sektorima i segmentima života, ali misle da treba više žena da bude uključeno u odlučivanje.

Građane i građanke ne zanima visoka politika, nego bolja infrastruktura, dostupne i kvalitetne zdravstvene usluge i bolji život.

Politika me ne interesuje i ne bavim se time.

Znaju kome bi se obratile za rešavanje konkretnih problema i navode osobe iz mesne zajednice ili gradske uprave lično, po imenima. Zainteresovane su za edukacije na temu zagovaranja i pokretanja građanskih inicijativa.

Istraživanje Zaštitnika građana pokazalo je da se u jedinicama lokalne samouprave veoma retko sazivaju mesni zborovi i javne rasprave u selima o lokalnim aktima od značaja za svakodnevni život.¹¹² Zbog toga nije iznenađujuće da su žene na selu, posebno starije žene, slabo informisane i onemogućene da učestvuju u odlučivanju, kreiranju politika i mera na lokalnom nivou, koje bi potencijalno mogle da unaprede situaciju u domenu ostvarenost njihovih prava.

S druge strane, starije učesnice istraživanja su aktivne u udruženjima žena sa sela. Ukazuju da nema dovoljno kulturnih dešavanja u selima, a objekti u kojima su se realizovale različite aktivnosti, propadaju i potrebno ih je renovirati i nameniti za aktivnosti koje su potrebne seoskom stanovništvu. Aktivnosti su uglavnom svedene na seoske slave i različite manifestacije koje se organizuju jednom do dva puta godišnje, ali nisu zadovoljne time što su pozvane na manifestacije samo kada je potrebno spremati hranu. Iako je pozitivno što ženska seoska udruženja imaju mnogobrojne aktivnosti, potrebno je raditi na ekonomskom osnaživanju žena i podstaći ih da se uključe u aktivnosti koje nisu tipično „ženske“. Učesnice navode da su mnoge žene na selu zainteresovane za ekologiju, zdrav život i slično, te da bi volele da se povežu sa drugim udruženjima koja se bave ovim temama.

---

112   Zaštitnik građana, op.cit, septembar 2023, str. 44-46

Nasilje prema ženama

Istraživanja nasilja prema ženama u Srbiji, a i u celom regionu pokazuju da žene iz ruralnih sredina manje prijavljuju nasilje, posebno starije žene. Učesnice našeg istraživanja navode da znaju da je nasilje prema ženama veoma rasprostranjeno u seoskim sredinama. Smatraju da ga možda ima i više nego u gradskim, ali da se mnogo manje prijavljuje. Razlog neprijavlivanja je to što žene osećaju stid, sramota ih je, imaju strah od nasilnika i nemaju poverenje u institucije, ali i izraženi stereotipi i predrasude u malim sredinama. Seoska domaćinstva su često višegeneracijska, što žene dovodi u veći rizik od nasilja, ne samo od supruga/partnera, već i od drugih muškaraca u kući.

Ima nasilja, kako da nema. Nekad se iznenadiš. Ti misliš oni žive mirno, kad ono samo odjednom čuješ da je mlatio otkad je kročila u kuću.

Na selu, sredina je najveća prepreka za prijavljivanje nasilja. Šta će reći selo?

U mom ličnom krugu prijatelja nema nasilja niti se govori o tome, ali kao u svakom malom mestu, sve se čuje kada se nešto tako dogodi.

Čujem dok se svađaju. Ne prijavljujem zato što sam jednom prijavila i žena je negirala batine.

A mi i ne prepoznavemo sva ta nasilja. Kad smo samo čuli na obuci kakvo sve postoji... Pa seksualno, ima ga više, a da ga i ne prepoznavemo. I ako sazna, sredina, opet optužuje ženu, ona uvek bude kriva

Ima i finansijskog nasilja. Ako su brat i sestra ostali u istoj kući kad su im roditelji umrli, a da ih nisu razdelili. Onda to bude katastrofa. Brat ne da sestri ništa. Krvničko nasilje.

Jedno istraživanje pokazuje da kao najveće rizike po bezbednost, žene na selu vide porodično nasilje i neprijavljeno oružje. Prepoznaju da je problem u vaspitanju – od ranog detinjstva žena je ta koja je vaspitana da ćuti i to najpre kao dete, zatim kao devojčica, kasnije kao devojka i na kraju kao žena. Kao rizik po bezbednost žena ističu fizičko i verbalno, odnosno, psihološko nasilje. Takođe, iako imaju osuđujuće stavove o nasilju prema ženama, kroz razgovor se ispoljavaju i dalje prisutni patrijarhalni stavovi o ulozi žena.¹¹³

113 Izazovi i rizici po bezbednost žena u seoskim sredinama, op.cit, 2019, str. 11

Učesnice istraživanja ukazuju da u budžetima opština nema novca za specijalizovane usluge za žene sa iskustvom nasilja. Kao mehanizme zaštite od nasilja prepoznaju postojanje sigurnih kuća i ženske organizacije koje pružaju podršku žrtvama nasilja. Smatraju da je smeštaj u sigurnu kuću privremeno rešenje i da se žene nakon izlaska vraćaju nasilniku, jer nemaju podršku sistema za izlazak iz nasilja. Ispitanice kažu da bi se za podršku obratile ženskim nevladinim organizacijama sa kojima inače saraduju. Smatraju da je veoma važno da se žene ekonomski osnaže, kako bi mogle izaći iz nasilnog odnosa. Pored toga, neophodno je raditi na osnaživanju žena i podizanju svesti o njihovim pravima, stereotipima i predrasudama, kao i mehanizmima zaštite od nasilja.

I meni je tako grozno, sigurne kuće... Ostave je mesec dana, a još i kad imaju decu... kad izađu, ovaj još gori. Treba nešto, ekonomski da se osnaži, da ima posao. Kada izađu iz te sigurne kuće da negde može otići. Ili premostiti, da ima još negde da pređe, jedno mesec dva, dok se ne snađe. Ovako sad mi nije nikakvo rešenje.

Smatram da ovo društvo još mnogo treba da radi na mehanizmima zaštite žena od nasilja, jer kad se taj nasilnik vrati, to postaje još gore. Naročito kod žena koje su ekonomski zavisne. Mislim da je to glavna prepreka.

Udruženja seoskih žena kao nosioci promena u društvu – Iskustva u radu sa udruženjima seoskih žena u Banatu¹¹⁴

Tokom poslednjih skoro 20 godina, ženska organizacija Zrenjaninski edukativni centar imala je priliku da sarađuje sa 30-ak udruženja sa teritorije Banata i da svedočimo nekim značajnim promenama. Naš rad posvećen je jačanju kapaciteta ovih udruženja, podsticanju njihove međusobne saradnje i osnaživanju žena da učestvuju u procesu donošenja odluka na lokalnom nivou.

Kako funkcionišu seoska udruženja žena?

Materijalni resursi udruženja najčešće veoma skromni, većina nema svoj računar i telefon nego žene koriste lične resurse za potrebe udruženja. Prostorije koje koriste dobile su od opštine ili mesne zajednice i same su ulagale u uređenje i adaptaciju. Najčešći izvor finansiranja su lokalni konkursi, a manji broj konkuriše na pokrajinskim konkursima, uglavnom jer nemaju dovoljno kapaciteta za konkurisanje kod drugih donatora. Često se žale da su sredstva koja dobijaju na opštinskim konkursima veoma mala ali su redovna i sigurna. Sredstva su namenjena za seoske manifestacije koje se tradicionalno organizuju, a malo sredstava im ostaje za ulaganje u jačanje kapaciteta udruženja. Snaga seoskih udruženja žena je u ljudskim resursima, u radu koji članice ulažu, kao i u socijalnom potencijalu koji imaju. Udruženja na neki način predstavljaju centar društvenog života u svojim mestima, a tu i leži njihov potencijal - u sposobnosti da okupe žene i da ih angažuju da sarađuju i zajednički rade. Ovaj potencijal je nedovoljno iskorišćen u svrhu unapređenja položaja žena. Njihov rad se najčešće kreće u „zoni komfora“ i ne iskoračuje iz tradicionalnih rodnih uloga: bave se organizovanjem seoskih manifestacija, različitih takmičenja u izradi rukotvorina ili kulinarskih takmičenja, čajanki, kao i humanitarnim radom. Njihove aktivnosti nailaze na odobravanje u lokalnoj sredini, deo su njihovog identiteta i nešto što se od njih očekuje i podrazumeva – briga o deci i starijima, posebno u nedostatku adekvatnih socijalnih usluga na lokalnu. Lokalne vlasti se oslanjaju na ova udruženja kada je potrebno pripremiti tradicionalna jela i kolače za neke važne događaje i manifestacije.

Čime se seoska udruženja žena bave?

Problemi kojima se bave uvek su vezani za njihovu sredinu, najčešće su u pitanju socijalni problemi koji se mogu rešiti uz podršku lokalnih vlasti i minimum uloženi sredstava, a doprinose kvalitetu života čitave zajednice. Ranije se nisu bavile mnogo pitanjima ekonomskog i socijalnog položaja žena, kao ni pitanjem rodno zasnovanog nasilja prema ženama, ali smo ih kroz obuke i sastanke podstakle da razmišljaju „izvan kutije“.

---

114 Prilog za izveštaj pripremila Radoslava Aralica, direktorka Zrenjaninskog edukativnog centra, januar 2023. godine

Pitanje rodno zasnovanog nasilja i diskriminacije prema ženama i pitanje porodičnog nasilja često nailaze na otpor, jer ova pitanja žene (ne samo u ruralnim krajevima) često doživljavaju kao feministička, a feminizam kao nešto što negira porodicu i porodične vrednosti, koje su njima važne. Međutim, vremenom smo došli do toga da zalaganje za ženska prava ne znači negiranje porodice i neprijateljski stav prema muškarcima. Takođe, da je nasilje prema ženama neprihvatljivo, uz mnogo bolje prepoznavanje različitih oblika nasilja, uključujući i ekonomsko nasilje kojem su žene na selu često izložene.

Koje su najznačajnije promene?

Prepoznale smo dve značajne promene koje smo zajedno postigle – žene su počele da posmatraju probleme u svojim sredinama iz rodne perspektive i da uočavaju različite posledice lokalnih odluka na živote žena i muškaraca. Udruženja su počela da se bave problemom rodno zasnovanog nasilja prema ženama i tokom kampanje „16 dana aktivizma protiv nasilja nad ženama“ organizovale su aktivnosti u cilju skretanja pažnje na problem porodičnog nasilja. Takođe, podsticanje na dijalog sa predstavnicima lokalnih vlasti bilo je i ukazivanje na put za rešavanje lokalnih problema. Žene su postale svesne koliko je njihova uloga u lokalnim sredinama važna, šta sve rade za zajednicu, te da je neophodno da učestvuju u odlučivanju o pitanjima koja ih se tiču.

Koji su ključni rezultati dosadašnje saradnje sa seoskim udruženjima žena?

- Udruženja žena su shvatila su da su imaju značajnu ulogu u društvenom životu svojih zajednica i da mogu inicirati promene;
- Svesne su koliko je važno da učestvuju u procesu donošenja odluka i da je to jedini način da reše svoje probleme;
- Uvidele su korist od jačanja svojih pregovaračkih kapaciteta;
- Razumeju kolika je prednost od umrežavanja i kako umrežavanje i saradnja jačaju njihovu pregovaračku poziciju;
- Shvataju da imaju različite kapacitete, uvažavaju te razlike i prihvataju da svako doprinese u skladu sa svojim mogućnostima;
- Motivisane su da zajednički osmisle nove pregovaračke strategije za dijalog sa lokalnim donosiocima odluka.

Ključni izazovi koje su udruženja žena identifikovala:

- Problem održivosti samih udruženja u društvenom okruženju, koje procenjuju kao veoma nepovoljno i u kom se dešava da se neka udruženja ugase;
- Način na koji se finansira rad udruženja smatraju lošim i ističu da je potrebno da se promeni;
- Sredstva koja dobijaju na lokalnim konkursima veoma su skromna i bez obzira na to sa kakvim projektom apliciraju uvek dobiju skroman iznos (20.000 do 50.000 din), koji koriste za organizovanje lokalnih manifestacija;
- Nedostaje im podmladak, pokušavaju da privuku mlađe žene ali one nisu zainteresovane;
- Svesne su toga da je važno da se obrate lokalnim donosiocima odluka ali su prilično rezignirane dosadašnjim neuspehim pokušajima.

DISKRIMINACIJA ŽENA

Republika Srbija je ratifikovala većinu međunarodnih konvencija koje jamče i garantuju ljudska prava i zabranu diskriminacije, uključujući zabranu diskriminacije na osnovu pola/roda. Nacionalni zakonski okvir zabrane diskriminacije je solidan, a tokom 2021. godine dodatno je poboljšana usvajanjem Zakona o rodnoj ravnopravnosti i izmenama Zakona o zabrani diskriminacije, o čemu smo pisale u prethodnom izveštaju.¹¹⁵ Diskriminacija je zabranjena Ustavom Republike Srbije i antidiskriminacionim zakonima, u svim oblastima, a lista ličnih svojstava je otvorena.

U oblasti prava žena i rodne ravnopravnosti, od posebne važnosti su Zakon o zabrani diskriminacije i Zakon o rodnoj ravnopravnosti. Zakonom o zabrani diskriminacije uspostavljen je sveobuhvatan sistem zaštite od diskriminacije. Oblici diskriminacije koji su propisani su neposredna i posredna diskriminacija, povreda načela jednakih prava i obaveza, pozivanje na odgovornost, udruživanje radi vršenja diskriminacije, govor mržnje i uznemiravanje, ponižavajuće postupanje, polno i rodno uznemiravanje i navođenje na diskriminaciju.¹¹⁶ Ovim zakonom su propisani posebni slučajevi diskriminacije,¹¹⁷ a propisano je da diskriminacija na osnovu pola postoji ako se postupa protivno načelu rodne ravnopravnosti, odnosno, načelu poštovanja jednakih prava i sloboda žena i muškaraca u političkom, ekonomskom, kulturnom i drugom aspektu javnog, profesionalnog, privatnog i porodičnog života. Zabranjeno je uskraćivanje prava ili javno ili prikriveno priznavanje pogodnosti

u odnosu na pol, rod i rodni identitet ili zbog promene pola, odnosno, prilagođavanja pola rodnom identitetu, kao i zbog trudnoće, porodičnog odsustva, odsustva sa rada radi nege deteta ili posebne nege deteta.¹¹⁸

Zakonom o rodnoj ravnopravnosti uređuje se pojam, značenje i mere politike za ostvarivanje i unapređivanje rodne ravnopravnosti, kao i institucionalni okvir za ostvarivanje rodne ravnopravnosti. Mere za ostvarivanje i unapređivanje rodne ravnopravnosti podrazumevaju stvaranje jednakih mogućnosti za učešće i ravnopravan tretman žena i muškaraca u oblasti rada, zapošljavanja i samozapošljavanja, socijalne i zdravstvene zaštite, obrazovanja, vaspitanja, nauke i tehnološkog razvoja, informaciono-komunikacionih tehnologija i informacionog društva, odbrane i bezbednosti, saobraćaja, energetike, zaštite životne sredine, kulture, javnog informisanja, sporta, u organima upravljanja i nadzora i njihovim telima, političkog delovanja i javnih poslova, seksualnog i reproduktivnog zdravlja i prava, pristupa robi i uslugama.¹¹⁹ Ovim zakonom se uređuju i mere za suzbijanje i sprečavanje svih oblika rodno zasnovanog nasilja, nasilja prema ženama i nasilja u porodici, kao i obaveze organa javne vlasti, poslodavaca i drugih socijalnih partnera da integrišu rodnu perspektivu u oblasti u kojoj deluju.¹²⁰

Tokom 2023. godine nije bilo bitnih poboljšanja u pogledu ostvarivanja prava žena, te su žene, kao i prethodnih godina, u nepovoljnijem položaju u odnosu na muškarce, a posebno je izražena diskriminacija žena na tržištu rada, postoji razlika u zaradama, u nepovoljnijem su položaju u učešću u odlučivanju, podeli poslova, a prisutno je i veoma rasprostranjeno rodno zasnovano nasilje prema ženama.¹²¹

115 Kosana Beker i Biljana Janjić, *Izveštaj o pravima žena i rodnoj ravnopravnosti u Srbiji za 2021. i 2022. godinu*, FemPlatz, Pančevo, 2023, dostupno na: https://femplatz.org/library/reports/2023-05-30_PreneraZena_2021_2022_SR.pdf

116 Čl. 5-12. ZZZ

117 Čl. 15-27. ZZZ

118 Čl. 20. ZZZ

119 Član 1. ZRR

120 Ibid.

121 *Redovan godišnji izveštaj Poverenika za zaštitu ravnopravnosti za 2022. godinu*, Poverenik za zaštitu ravnopravnosti, Beograd, mart 2023, str. 7-8, dostupno na: <https://ravnopravnost.gov>

Praksa Poverenika za zaštitu ravnopravnosti pokazuje da je nastavljen trend iz prethodnih godina u pogledu diskriminacije na osnovu pola, uključujući i u vezi sa porođajima, materinstvom i negom deteta. Poverenica ukazuje na veliki broj femicida, na akušersko nasilje, na nasilje prema ženama u digitalnoj sferi, kao i na uvrede, diskriminatorne stavove, omalovažavanje i neprimeren govor u javnom prostoru, koji je najčešće upućen ženama.¹²²

Pritužbe na osnovu pola su pete po učestalosti, posle pritužbi zbog diskriminacije na osnovu nacionalne pripadnosti, starosnog doba, zdravstvenog stanja i invaliditeta, pri čemu treba imati u vidu da se često podnose pritužbe na osnovu pola i bračnog i porodičnog statusa zajedno, kao višestruka diskriminacija, najčešće u oblasti rada i zapošljavanja i to zbog položaja žena u vezi sa trudnoćom, porođajem i negom deteta.¹²³

Kao i prethodnih godina, konstatujemo da je socioekonomski status žena znatno lošiji u poređenju sa muškarcima. Žene su manje zaposlene i aktivne, a uprkos boljim obrazovnim postignućima, žene se i dalje zapošljavaju na slabije plaćenim radnim mestima i na nižim upravljačkim pozicijama, a i u većem su riziku od siromaštva.¹²⁴

Diskriminatorni rodni stereotipi

CEDAW komitet preporučio je Srbiji da:

- razvije posebnu strategiju i sprovede široke javne kampanje, usmerene na žene i muškarce na svim nivoima društva, uključujući i verske vođe, kako bi potvrdili politiku rodne ravnopravnosti i promovisali pozitivne slike žena koje aktivno učestvuju u društvenom, ekonomskom i političkom životu;
- prati upotrebu mizoginog jezika u javnim izjavama i medijskom izveštavanju, ohrabri medije da uspostave efikasan mehanizam samoregulacije koji bi se bavio ovim jezikom i sprovede zakonske izmene i dopune, kako bi se autori smatrali odgovornim;
- iskoristi obrazovni sistem kako bi se poboljšali pozitivni i nestereotipni prikazi žena.¹²⁵

U Srbiji su poslednjih godina veoma izraženi diskriminatorni rodni stereotipi u javnom diskursu, koji su se pogoršali tokom epidemije kovida-19, posebno u onlajn sferi, o čemu smo opširnije pisale u prethodnim izveštajima.

I CEDAW komitet je ukazao na visok nivo rodnih stereotipa koji ometaju unapređenje prava žena, a GREVIO grupa je preporučila Srbiji da nastavi sa aktivnostima iskorenjivanja predrasuda, običaja, tradicija i svih drugih praksi zasnovanih na ideji inferiornosti žena ili na stereotipnim ulogama žena i muškaraca u svim strukturama društva.¹²⁶

[rs/izvestaji/](#)

122 Ibid, str. 8

123 Ibid, str. 9

124 Lidija Kuzmanov i Jelena Marković, *Položaj osetljivih grupa u procesu pristupanja Republike Srbije Evropskoj uniji*, Tim za socijalno uključivanje i smanjenje siromaštva Vlade Republike Srbije, Beograd, str. 66, dostupno na: https://socijalnouklucivanje.gov.rs/wp-content/uploads/2021/12/Položaj_osetljivih_grupa_u_procesu_pristupanja_Republike_Srbije_Evropskoj_uniji.pdf

125 CEDAW/C/SRB/CO/4 para. 22

126 Opširnije: Sažetak GREVIO izveštaja, str. 1. i 6, dostupno na <https://rm.coe.int/executive-summary-and-recommendations-in-serbian/pdfa/16809987eb>

Indeks rodnih društvenih normi kvantifikuje predrasude prema ženama, obuhvatajući stavove o ženskim ulogama kroz četiri ključne dimenzije: politički, obrazovni, ekonomski i fizički integritet. Indeks, koji pokriva 85% globalne populacije, otkriva da **skoro devet od 10 muškaraca i žena ima predrasude prema ženama**. Skoro polovina ljudi u svetu veruje da su muškarci bolji politički lideri od žena, a dvoje od pet ljudi veruje da su muškarci bolji poslovni rukovodioci od žena. Rodni stereotipi su izraženi i u zemljama sa nižim i višim indeksom ljudskog razvoja (HDI), odnosno, postoje u svim regionima, nivoima prihoda i kulturama, što ih čini globalnim problemom.¹²⁷

Evropska komisija ukazala je na raširenost diskriminatornih rodnih stereotipa i izrazila je zabrinutost zbog uloge medija u kreiranju i održavanju rodni stereotipa i rodno zasnovanog nasilja, uključujući i u slučajevima femicida.¹²⁸ Takođe, ukazano je na stereotipe prilikom predstavljanja žena na upravljačkim položajima, kao i na narodne poslanike i druge javne ličnosti koje imaju diskriminatorne stavove i izražavaju verbalno nasilje prema ženama.

Diskriminatorno izveštavanje medija o osetljivim društvenim grupama prepoznato je u Strategiji razvoja sistema javnog informisanja u Republici Srbiji za period 2020–2025. godine,¹²⁹ u kojoj je navedeno da su žene kontinuirano malo zastupljene u informativnim sadržajima i najčešće su stereotipno prikazane, da se zanemaruju dostignuća i stvaralaštvo žena, dok pripadnice višestruko marginalizovanih grupa nisu vidljive u medijima. U strategiji je upotreba rodno osetljivog jezika navedena kao važno društveno pitanje i doprinos

127 Gender Social Norms Index - Breaking Down Gender Biases, UNDP NewYork, 2023

128 *Izveštaj o napretku Srbije 2023*, op.cit, str. 47

129 Strategija razvoja sistema javnog informisanja u Republici Srbiji za period 2020–2025, „Službeni glasnik RS“, 11/2020

poboljšanju vidljivosti žena i ženskog rada. U momentu pisanja ovog izveštaja nije bila dostupna analiza dosadašnje primene ove strategije, te se ne može govoriti o njenoj delotvornosti niti o eventualnim promenama kojima je doprinela.

Tri godine nakon usvajanja Strategije razvoja sistema javnog informisanja u Republici Srbiji za period 2020–2025. godine (tzv. Medijske strategije), **Srbija je zabeležila najveći pad u regionu Balkana i Evropske unije po indeksu slobode medija**.

Prema izveštaju Reportera bez granica, Srbija se 2023. godine **nalazi na 91. mestu** po indeksu slobode medija, što znači da je u prethodnoj godini zabeležila **pad od 12 mesta**.¹³⁰

Kao što smo pisale prošle godine, Zakonom o rodnoj ravnopravnosti propisana je obavezna upotreba rodno osetljivog jezika, s tim što je ispunjenje ove obaveze za medije odloženo na maj 2024. godine. Pored toga, mediji su u obavezi da doprinose razvijanju svesti o značaju rodne ravnopravnosti, suzbijanju rodni stereotipa, društvenih i kulturnih obrazaca, običaja i prakse zasnovane na rodni stereotipima, diskriminacije na osnovu pola, roda i drugih ličnih svojstava, kao i rodno zasnovanog nasilja, nasilja u porodici i nasilja prema ženama.

Međutim, istraživanja pokazuju na podzastupljenost žena, a posebno je uočljiva nevidljivost žena kao izvora informacija u medijima, bez obzira na to što žene osvojile druge oblasti javne sfere – politički, kulturni, ekonomski, sportski život i dr. Istovremeno žene su prisutne kao kreatorke informacija, veoma ih je mnogo u medijima, ali to nije doprinelo većoj zastupljenosti žena kao izvora informacija.¹³¹ Iako ima žena koje

130 Reporters without Borders, Serbia, 2023, dostupno na: <https://rsf.org/en/country/serbia>

131 Dubravka Valić Nedeljković, *Žene sve manje imaju pristup medijima u Srbiji*, 28. jun 2023. godine, ResPublika, dostupno na: <https://>

zauzimaju najviše pozicije u različitim sektorima, one očigledno ne predstavljaju medijima relevantne sagovornice koje mogu da doprinesu formiranju javnog mnjenja. One žene, posebno političarke, koje jesu zastupljene u medijima, najčešće su izvori informacija ne zato što su kompetentne, već zbog svojih funkcija (npr. premijerka i nekoliko ministarki), pri čemu se one u svojim izjavama ne zalažu za rodnu ravnopravnost i prava žena.¹³² Čak ni javni medijski servisi ne poštuju rodni balans u izvorima informisanja, već su muškarci zastupljeni tri puta više od žena. Kada su prisutne na javnim servisima, u pitanju su dva modela: žene kojima funkcija obezbeđuje prostor u informativnoj emisiji ili žene iz tradicionalno ženskih sektora, kao što su obrazovanje, zdravstvo i kultura.¹³³

Ujedno se medijska slika o ženama u Srbiji ne menja. Žene se posmatraju kao žrtve, domaćice, supruge ili seks simboli.¹³⁴ U medijima je prisutna seksualizacija i objektivizacija žena, posebno imajući u vidu da su i stari i novi mediji tereni muške dominacije, koji su prepuni degradirajućih i ponižavajućih sadržaja o ženama, a stvaranje stereotipne slike o ženama u medijima, one koja odgovara tradicionalnim rodnim ulogama, kreira se i podržava decenijama.¹³⁵ Žene su predstavljene u domenu zabave i sve više i sve češće u crnoj hronici, teme u vezi sa rodnom ravnopravnošću nisu od interesa i veoma često se minimizuju, a žene iz manjinskih grupa najčešće su potpuno nevidljive u medijima. Posebno je problematičan način na koji mnogi mediji izveštavaju o nasilju – senzacionalistički, uz kršenje novinarskog kodeksa, a neretko

uz objavljivanje irelevantnih detalja, okrivljavanja žrtve i slično.¹³⁶ Kada se pojavljuju u medijima, ženama se još uvek dodeljuju uloge vezane za privatnu sferu i muškarce, o ženama se najčešće piše kao o suprugama ili devojčkama, majkama i ćerkama, zatim kao o pevačicama i direktorkama. Istraživanje Global Media Monitoring pokazuje da se situacija u Srbiji nije promenila u poslednjih 15 godina, da su žene u medijima i dalje žene značajno podzastupljene, kao i da ih prate seksistički i senzacionalistički tekstovi i multimedijalni sadržaji.¹³⁷

Promene rodnih i kulturnih obrazaca u medijima, najčešće dolaze od novinarki, ali s obzirom na položaj žena novinarstvu, o čemu smo pisale u prethodnom izveštaju, put promena je spor i otežan. Međutim, veoma su dobri primeri udruživanja novinarki, kao što je slučaj sa grupom Novinarke protiv nasilja¹³⁸ ili Befemova Feministička medijska deklaracija,¹³⁹ koja je korak ka promenama i vid samoorganizovanja novinara i novinarki za veću vidljivost žena i marginalizovanih društvenih grupa u medijima.

Po pitanju izveštavanja o nasilju prema ženama, može se konstatovati da postoji određeni broj novinarki, uglavnom iz grupe Novinarke protiv nasilja, koje ne samo što o ovim temama izveštavaju na profesionalan način, već i dele svoje znanje sa drugim kolegama i kolegicama i ulažu znatne napore kako bi se medijsko izveštavanje o nasilju prema ženama poboljšalo. Međutim, tekstovi koji se bave nasiljem, seksualnim uznemiravanjem i nasiljem i slično, vrlo često

---

republica.edu.mk/blog-sr/medija-sr/zene-sve-manje-imaju-pristup-medijima-u-srbiji/?lang=sr

132 Ibid.

133 Ibid.

134 Tamara Srijemac, *Žena u medijima: žrtva, domaćica, supruga, seks simbol*, VOICE – Vojvođanski istraživačko-analitički centar, 20. septembar 2022. godine, dostupno na: <https://voice.org.rs/zena-u-medijima-zrtva-domacica-supruga-seks-simbol/>

135 Ibid.

136 Ibid.

137 *Da li mediji kao ogledalo stvarnosti verno prikazuju ili stvaraju sliku žene u medijima?*, 29. decembar 2022. godine, Forum žena Prijepolja, dostupno na: <https://forumzena.rs/2022/12/29/1126/>

138 Opširnije: <https://novinarkeprotivnasilja.org/o-nama/>

139 Opširnije: <http://www.befem.org/predstavljanje-feministicke-medijske-deklaracije/>

imaju mizogine komentare, govor mržnje, a neretko i novinarku koje pišu o ovim temama budu izložene pretnjama, verbalnom nasilju i medijskom linču.¹⁴⁰

Početak 2023. godine, Cenzolovka je izvestila o položaju novinarki u svetu, uključujući i o položaju novinarki u Srbiji.¹⁴¹ Navedeni su primeri novinarki koje su bile izložene pritiscima, uvredama, targetiranju i pretnjama. Pored seksizma i mizoginije, kojima su novinarku izložene u javnoj sferi, one su izložene i seksualnom uznemiravanju na radnom mestu - od neumesnih komentara i šala, do zadiranja

u privatnosti i proganjanja.¹⁴²

Prema podacima Nezavisnog udruženja novinara Srbije (NUNS) broj napada na novinare i novinarku bitno se povećao u 2023. godini, a baza napada na novinarku i novinare,¹⁴³ pokazuje da je broj napada porastao sa 134 koliko ih je bilo u 2022. godini, na 183 u 2023. godini. Kao i prethodnih godina, najviše je bilo pritisaka na novinare i novinarku i verbalnih pretnji. Ova baza i dalje ne sadrži podatke razvrstane po polu, ali se ove informacije delimično mogu saznati detaljnom pretragom po godinama, pri čemu treba imati u vidu da su veoma prisutni napadi na redakcije u kojima, po pravilu, ima više novinarki.

---

140 Tamara Srijemac, *Žena u medijima: žrtva, domaćica, supruga, seks simbol*, VOICE – Vojvođanski istraživačko-analitički centar, 20. septembar 2022. godine

141 Danica Đokić, *2022. je bila još jedna teška godina za novinarku u svetu*, Cenzolovka, 17. januar 2023, dostupno na: <https://www.cenzolovka.rs/svet/2022-je-bila-jos-jedna-teska-godina-za-novinarke-u-svetu/?fbclid=IwAR0GfsL9aSJGv4JUBDunM7PNU35Wx9FJZBj4CrWJhuBtbT9qq9J2Hpbbxc>

142 Danica Đokić, *Novinarku ustaju protiv nasilja prema drugim ženama, ali o seksualnom uznemiravanju u redakcijama i dalje čute*, Cenzolovka, 7. jun 2022, dostupno na: <https://www.cenzolovka.rs/pritisci-i-napadi/novinarke-ustaju-protiv-nasilja-prema-drugim-zenama-ali-o-seksualnom-uznemiravanju-u-redakcijama-i-dalje-cute/>

143 Baza napada na novinare, NUNS, dostupno na: <https://www.bazenuns.rs/srpski/napadi-na-novinare/pretraga>

Upotreba rodno osetljivog jezika

Uprkos činjenici da je srpski jezik rodno osetljiv, propisivanje upotrebe rodno osetljivog jezika izazvalo je velike kontroverze u društvu. U prošlom izveštaju smo pisale o tome da je Odbor za standardizaciju srpskog jezika uputio javni dopis kojim je izrazio protivljenje uvedenim promenama u vezi sa upotrebom rodno osetljivog jezika,¹⁴⁴ te smo ocenile da je svojim stavovima i načinom iznošenja tih stavova, odbor direktno doprinosi održavanju rodni stereotipa i predrasuda, koji u društvima opstaju i kroz upotrebu jezika. Tokom 2023. godine, borbi protiv rodno osetljivog jezika pridružila se i Srpska pravoslavna crkva, odnosno, njen poglavar patrijarh Porfirije.

Patrijarh Porfirije protiv ravnopravnosti žena

- U Uskršnjoj poslanici u aprilu 2023. godine, koja je prenetu u svim medijima i bila emitovana na televizijama sa nacionalnom frekvencijom, navedeno je sledeće: „Apelujemo da se normira upotreba ćirilicnog pisma u javnom prostoru, kao i **da se obustavi nasilje nad srpskim jezikom i ukinu odredbe zakona koji to nasilje nameću, naročito kroz protivustavni zakon koji nameće takozvani rodno osetljiv jezik iza koga se krije borba protiv braka i porodice**, kao bogoustanovljenih svetinja i prirodnih oblika čovekovog ličnog i sabornog života.“¹⁴⁵
- Nedugo zatim, polovinom maja 2023. godine, na društvenim mrežama se pojavio snimak partijarha Porfirija, u kom se čuje, između ostalog: „Plakao bih, vrištao bih od muke, kad vidim jadnicu koja menja teze, pa kaže – a zašto nisu brinuli se o ženama, žene su ugrožene. Pa jesu ugrožene, svi smo ugroženi od tebe, bre, bedo jedna. Jesi došla na jaslje i prodaješ maglu bre kao da svet postoji od tebe... Kaže bune se protiv zakona o senzitivnom jeziku i onda menjajući teze kaže ne vode računa o tome što su žene ugrožene, pa sad sve po redu. Kakve veze to ima jedno s drugim... I onda kaže ko je crkva da se meša u politiku. Koju politiku? Kaže politička volja je bila da se donese to i to – pa jadicne i bedo jedna, kada ne budeš na tom mestu poslušaj šta si govorila, odnesi svome ocu, svojoj majci, svojoj deci.“¹⁴⁶

144 Odbor za standardizaciju srpskog jezika protivi se Zakonu o rodnoj ravnopravnosti, RTS; 18.05.2021, dostupno na: <https://www.rts.rs/page/stories/ci/story/124/drustvo/4377345/odbor-za-standardizaciju-srpskog-jezika-dopis-zakon-o-rodnoj-ravnopravnosti.html>

145 Vaskršnja poslanica Srpske pravoslavne crkve, SPC, 16. april 2023. godine, dostupno na: <https://spc.rs/vaskrsnja-poslanica-srpske-pravoslavne-crkve/>

146 Video klip dostupan na: https://youtu.be/ofzkYb7us_0

Na ove izjave reagovale su ženske organizacije, kao i poverenica za zaštitu ravnopravnosti, koja je navela da su duboko ponižavajuće i uznemiravajuće reči koje su se pojavile u javnom prostoru, kojima se žene nazivaju jadicama i bednicama, posebno jer ih izgovara patrijarh srpski. Dodatno zabrinjava što takve reči dolaze u trenucima izuzetno teškim za naše društvo, u kojima smo se suočili sa dve velike tragedije i kada nam smrtno stradaju najranjiviji u društvu – deca i žene.¹⁴⁷ Takođe, reagovala je i Zorana Mihajlović: Svetosti, Vaša odgovornost je velika, a sramota nemerljiva,¹⁴⁸ zatim Biljana Srbljanović, Tanja Macura i Pavle Grbović,¹⁴⁹ Helsinški odbor u Srbiji¹⁵⁰ i drugi.

Nakon oštih reakcija javnosti, usledili su napadi na društvenim mrežama, od kojih prenosimo jedan iza kojeg stoji Nebojša Bakarec.

bakarecn Danas je nakot iz Šolakovih medija, napao našeg Patrijarha Porfirija. Progoniteljke. Isterivačice đavola. Mrziteljke. Ekstremne femisnistkinje. Mizandrične satanistkinje. Napali su Patrijarha bez razloga. Lažu. Podmeću. Pažljivo sam pogledao snimak od 2 minuta. Patrijarh govori načelno. Ne obraća se ni jednoj ženi posebno, niti svim ženama. Govori o primeru žene, ponavljam, načelno, koja zamenjuje teze, i prenebregava činjenice i stvarnost. Podmeću, lažu da se Patrijarh obraća nekoj prisutnoj ženi. Netačno. Drugo, radi se o neformalnoj prilici, o ručku, o trpezi. Znae, Patrijarh je živ čovek, ima pravo da obeduje, da se opusti, da govori kao običan čovek. Nije rekao ništa sporno. Da li postoje bednice? Postoje. Da li postoje jadicne? Postoje. Jednako kao što postoje bednici i jadicni. Evo, npr. - Da li je Zorana bednica? Jeste. Da li je Zorana jadicna? Jeste. Pa u čemu je onda problem? Treće, neko je, ili neoprezno, ili sa zlom namerom, snimao Patrijarha. Živeo naš Patrijarh Porfirije!

13 May 2023

Poverenica za zaštitu ravnopravnosti dala je više upozorenja tokom prethodnih godina zbog diskriminatornih izjava na račun žena i seksističkih stavova izraženih u medijima. Tokom 2023. godine, dva upozorenja su se odnosila na opozicionu političarku Mariniku Tepić, o čemu će biti reči u delu koji se odnosi na političku participaciju žena.

147 *Govor patrijarha izazvao osude: poverenica Janković – duboko ponižavajuće reči*, RTS, 13.5.2023. godine, dostupno na: <https://www.rts.rs/lat/vesti/drustvo/5191041/govor-patrijarha-izazvao-osude-poverenica-jankovic-duboko-ponizavajuce-rci.html>

148 Opširnije: <https://novimagazin.rs/vesti/296074-zorana-mihajlovic-o-snimku-patrijarha-porfirija-svetosti-vasa-odgovornost-je-velika-a-sramota-nemerljiva>

149 Opširnije: <https://www.masina.rs/da-li-smo-na-jevandelskim-temeljima-izgradili-nacin-zivota-u-kome-su-zene-jadnice-i-bednice/>

150 Opširnije: <https://www.slobodnaevropa.org/a/helsinski-odbor-srbija-prava-zena-spc/32412928.html>

Praksa Poverenika za zaštitu ravnopravnosti

U prethodnom izveštaju smo predstavile praksu Poverenika za zaštitu ravnopravnosti zaključno sa 2021. godinom. S obzirom da ovaj godišnji izveštaj o pravima žena i rodnoj ravnopravnosti objavljujemo pre objave redovnog godišnjeg izveštaja Poverenika za zaštitu ravnopravnosti, u ovom delu predstavljamo podatke o postupanju i praksi tokom 2022. godine.

Prema podacima iz redovnog godišnjeg izveštaja Poverenika za zaštitu ravnopravnosti za 2022. godinu,¹⁵¹ Poverenik je postupao u 681 pritužbi, od čega su 535 pritužbi podnela fizička lica, dok su 114 pritužbi podnele organizacije civilnog društva, čime se smanjio trend iz prethodnog perioda, kada je bio smanjen broj pritužbi koje podnose organizacije civilnog društva.¹⁵² Kao i prethodnih godina, muškarci se češće obraćaju Povereniku za zaštitu ravnopravnosti od žena (40,5% u odnosu na 38%), po svim osnovama, osim po osnovu pola i bračnog i porodičnog statusa.¹⁵³

Najviše pritužbi podneto je zbog diskriminacije na osnovu nacionalne pripadnosti ili etničkog porekla, starosnog doba, zdravstvenog stanja, invaliditeta, pola, bračnog i porodičnog statusa, pri čemu treba imati u vidu da se pol i bračni i porodični status, kao osnovi diskriminacije, u najvećem broju slučajeva pojavljuju zajedno, kao višestruka diskriminacija i to najčešće u oblasti rada i zapošljavanja, u vezi sa trudnoćom i materinstvom.¹⁵⁴

Povereniku je podneta ukupno 91 pritužba zbog diskriminacije na osnovu pola, od toga je najviše bilo pritužbi fizičkih lica i to 58 žena i 24 muškaraca, a podneto je i 27 pritužbi po osnovu bračnog i porodičnog statusa.¹⁵⁵ Najčešće su se pritužbe odnosile na diskriminaciju žena u vezi sa porođajem, materinstvom i negom deteta. Oblasti u kojima su podnete pritužbe po osnovu pola i bračnog i porodičnog statusa jesu u oblasti rada i zapošljavanja, oblast javne sfere i zdravstvene zaštite.¹⁵⁶ Jedan broj pritužbi odnosio se na probleme u ostvarivanju roditeljskog prava, omalovažavanje i uvrede na rodnoj osnovi i uvredljive i seksističke sadržaje u javnom prostoru i medijima. U posebno osetljivom položaju su žene koje su češće izložene višestrukoj diskriminaciji, najčešće po osnovu pola, bračnog i porodičnog statusa, imovinskog stanja, invaliditeta, nacionalne pripadnosti pre svega romske, starosti, seksualne orijentacije, zdravstvenog stanja, kao i žene iz ruralnih ili udaljenih područja.¹⁵⁷

155	Ibid, str.
195	
156	Ibid.
157	Str.
196	

---

151 *Redovan godišnji izveštaj Poverenika za zaštitu ravnopravnosti za 2022. godinu*, Poverenik za zaštitu ravnopravnosti, Beograd, mart 2023, dostupno na: <https://ravnopravnost.gov.rs/izvestaji/>

152 Ibid, str. 45

153 Ibid.

154 Ibid, str.

47

U ovom izveštaju, pored određenih pomaka koji su konstatovani, navode se i ključni problemi:

- rodna nejednakost i rodno zasnovano nasilje se ne smanjuju;
- rodni jaz u zaradama za rad iste vrednosti;
- diskriminatoran govor, seksističke, mizogine izjave prisutne u javnom govoru, na društvenim mrežama, različitim platformama;
- nije uspostavljen nacionalni kontrolni mehanizam za praćenje slučajeva femicida;
- manji broj žena na visokim funkcijama i u politici i privredi;
- još uvek nisu izjednačene žene koje samostalno obavljaju delatnost/preduzetnice ili koje rade po ugovoru u pogledu plaćanja doprinosa za vreme porodiljskog odsustva i odsustva sa rada radi nege deteta sa ženama koje to isto pravo koriste, a zaposlene su kod poslodavca. Ovim se favorizuje samo jedan oblik radnog angažovanja (radni odnos kod poslodavca), čime se demotiviše žensko preduzetništvo, a majke moraju da biraju između karijere i materinstva;
- mali broj očeva koristi pravo na odsustvovanje sa rada radi nege deteta, pri čemu ovo pravo nije izjednačeno za očeve dece čije su majke preduzetnice ili su zaposlene po ugovoru, u odnosu na one zaposlene kod poslodavca;
- nije operacionalizovana odredba iz Zakona o rodnoj ravnopravnosti u pogledu zdravstvenog osiguranja po osnovu neplaćenog rada;
- nedovoljan broj predškolskih ustanova i drugih vidova podrške u cilju usklađivanja rada i roditeljstva;
- nedovoljan broj preventivnih i skrining pregleda koji se odnose na reproduktivno zdravlje, posebno u ruralnim sredinama, kao i nedovoljna edukacija i mali broj kontraceptivnih sredstava koji se obezbeđuju na teret RFZO.¹⁵⁸

---

158 Ibid, 196-197

Preporuke Poverenika za zaštitu ravnopravnosti koje se odnose na lična svojstva pol i bračni i porodični status¹⁵⁹

- uspostaviti tela za rodnu ravnopravnost na nivou lokalnih samouprava, kontinuirano preduzimati aktivnosti usmerene na dekonstrukciju stereotipnih uloga polova, posebno u javnom prostoru, ojačati mehanizme kontrole, povećati broj informativnih kampanja, događaja i sadržaja o rodnoj ravnopravnosti, koristiti rodno osetljiv jezik;

- usmeriti mere populacione politike na rodnu ravnopravnost i ravnopravno učešće muškaraca u nezi, vaspitavanju dece i kućnim poslovima i korišćenju prava na odsustvo radi nege deteta. Izmenama Zakona o finansijskoj podršci porodici sa decom izjednačiti položaj očeva dece žena koje samostalno obavljaju delatnost sa očevima dece žena zaposlenih kod poslodavca. U procesu harmonizacije propisa sa propisima Evropske unije uskladiti odredbe koje se odnose na odsustvo sa rada očeva radi nege deteta sa *Direktivom Evropske unije o ravnoteži između poslovnog i privatnog života roditelja i negovatelja*;

- omogućiti ostvarivanje prava na zdravstvenu zaštitu po osnovu neplaćenog rada u skladu sa Zakonom o rodnoj ravnopravnosti;

- doneti akcioni plan za sprovođenje Strategije za sprečavanje i borbu protiv rodno zasnovanog nasilja prema ženama i nasilja u porodici za naredni period, unaprediti sinhronizovano i koordinisano delovanje svih aktera na prevenciji nasilja prema ženama i nasilja u porodici, pravovremeno sankcionisati počinioce. Uspostaviti nacionalni kontrolni mehanizam za praćenje slučajeva femicida u Srbiji, na osnovu redovnog praćenja i analize pojave nasilja i femicida;

- organizovati redovne sastanke Saveta za suzbijanje nasilja u porodici;

- pristupiti reformi krivičnog zakonodavstva izmenama Krivičnog zakonika u pogledu definicije seksualnog nasilja zasnovane na konceptu nepostojanja pristanka kao i propisivanjem posebnog dela zbog zloupotrebe i objavljivanja snimaka polno eksplicitnog sadržaja. Izvršiti izmene Zakona o izvršenju krivičnih sankcija propisivanjem obaveze nadležnih organa da po službenoj dužnosti, u slučajevima rodno zasnovanog i porodičnog nasilja, obaveste žrtvu o otpuštanju osuđenog ili njegovom bekstvu iz zatvora, bez obzira na procenu rizika zavoda u konkretnom slučaju, uz dopunu koja se odnosi na upućivanje na odredbe Zakona o sprečavanju nasilja u porodici kojim su propisana krivična dela na koja se ovaj zakon primenjuje;

- izmeniti Zakon o javnom redu i miru u pogledu dekriminalizacije pružalaca usluge prostitucije, a kažnjavanje korisnika ove usluge. Razviti sistemsku podršku i usluge za žene koje su napustile i/ili koje žele da napuste prostituciju, kao ženama žrtvama trgovine ljudima;

- aktivnim merama i subvencijama podsticati zapošljavanje žena, razvoj ženskog preduzetništva i poljoprivrednih gazdinstava, ostvarivanje ravnopravnosti u pristupu radnim mestima, jednakim zaradama, kao i uslovima za napredovanje. Analizirati efekte preduzetih mera na nivou lokalne zajednice i unapređivati ih u odnosu na postignute rezultate;

- pojačati inspeksijski nadzor u pogledu narušavanja jednakih mogućnosti za zasnivanje radnog odnosa ili uživanje pod jednakim uslovima svih prava u oblasti rada, posebno u pogledu onemogućavanja rada na crno i isplate dela zarade „na ruke“, kao i seksualnog uznemiravanja.

159 Ibid, str. 36-38

Višestruka diskriminacija žena

CEDAW komitet je pozvao Srbiju da:

- energično nastavi sa naporima da eliminiše višestruke i međusobno povezane oblike diskriminacije koje doživljavaju grupe žena u nepovoljnom položaju, istovremeno osiguravajući njihovo ekonomsko osnaživanje;
- sprovede sveobuhvatnu analizu za procenu situacije, posebnih potreba i aspiracija ugroženih grupa žena, kao što su Romkinje, starije žene, siromašne žene, žene sa invaliditetom, izbeglice i interno raseljene žene, žene koje same vode domaćinstva, kako bi prikupila podatke za unapređenje zakonodavnog okvira i razvoj politika.¹⁶⁰

Kao što pokazuju brojni izveštaji i istraživanja koje smo predstavljale u našim prethodnim izveštajima, pojedine grupe žena u Srbiji izložene su višestrukoj diskriminaciji – žene sa invaliditetom, Romkinje, starije žene, žene sa sela, beskućnice, braniteljke ljudskih prava, novinarke, migrantkinje, mlade žene, žene koje žive sa HIV/AIDS, LBT žene i druge.¹⁶¹

Njihov položaj se pogoršao iz godine u godinu, posebno u periodu 2020-2021. godine, tokom i nakon epidemije, a u narednom periodu njihov položaj nije se bitno poboljšao. U izveštaju o napretku Srbije za 2023. godinu, ukazano je da Romkinje, starije žene, siromašne žene, žene sa invaliditetom, kao i izbegle i raseljene žene i dalje doživljavaju višestruku i intersekcijsku diskriminaciju i da i dalje imaju veoma ograničen pristup zdravstvenoj zaštiti, obrazovanju, zapošljavanju i socijalnoj podršci, kao i da nemaju adekvatnu zaštitu od rodno zasnovanog nasilja.¹⁶²

160 CEDAW/C/SRB/CO/4 para. 44

161 Godišnji izveštaji o pravima žena i rodnoj ravnopravnosti dostupni na: <https://femplatz.org/index.php>

162 *Izveštaj o napretku Srbije za 2023. godinu*, op.cit, str. 47

Ono što je evidentno, kao i u drugim oblastima koje se odnose na prava žena, jeste da država poboljšava zakone, usvaja različite strategije, ali da ih posle ne primenjuje adekvatno. Pitanja eliminacije višestruke diskriminacije žena se nalaze u strategijama, ali se položaj ovih grupa žena ne poboljšava. Takođe, uprkos preporukama CEDAW komiteta, nije sprovedena sveobuhvatna analiza procene situacije, posebnih potreba i aspiracija višestruko diskriminiranih grupa žena, kako bi se na osnovu podataka kreirale politike za unapređenje njihovog položaja.

UČEŠĆE ŽENA U JAVNOM I POLITIČKOM ŽIVOTU

CEDAW komitet preporučio je Srbiji da:

- ubrza jednaku zastupljenost žena, uključujući Romkinje i žene sa invaliditetom, u svim oblastima javnog i političkog života, posebno na pozicijama odlučivanja, na nacionalnom i lokalnom nivou, u oružanim snagama i u diplomatskoj službi i izdvoji odgovarajuća sredstva za sprovođenje takvih mera;
- usvoji novi Zakon o rodnoj ravnopravnosti, kojim se utvrđuje kvota od 50% zastupljenosti žena u oblastima društvenog života u kojima postoji neuravnotežena zastupljenost polova i proširi ovu kvotu na sve javne vlasti i uprave;
- obezbedi da: (i) organizacije civilnog društva, uključujući aktivistkinje za ženska prava, mogu da ostvaruju svoja prava na slobodu izražavanja, okupljanja i udruživanja bez zastrašivanja ili odmazde; (ii) se slučajevi navodnog zastrašivanja ili odmazde protiv aktivistkinja civilnog društva propisno istraže, da se počinioci krivično gone i na odgovarajući način kazne i da se žrtve zaštite od takvih dela; (iii) državni službenici koji opstruiraju gonjenje napadača krivično odgovaraju.¹⁶³

Uprkos povećanju broja žena na najvišim nivoima političke moći u celom svetu poslednjih decenija, široko rasprostranjene rodne nejednakosti u ovom domenu i dalje postoje. Na globalnom nivou, u 2023. godini bilo je samo šest zemalja koje su imale 50% i više žena u parlamentima, a Srbija se nalazila na 46. mestu po broju narodnih poslanica.¹⁶⁴ Zastupljenost mladih (starosti do 30 godina) u Narodnoj skupštini u Srbiji je generalno veoma niska (5,6%), a zastupljenost mladih žena je 2,8%.¹⁶⁵

163 CEDAW/C/SRB/CO/4 para. 27-28

164 IPUParline, Monthly ranking of women in national parliaments, 01. decembar 2023. godine, <https://data.ipu.org/women-ranking?month=12&year=2023>

165 Isto

Aktivnosti Odbora za ljudska i manjinska prava i ravnopravnost polova Narodne skupštine

Tokom 2023. godine, FemPlatz je u partnerstvu sa drugim organizacijama civilnog društva uputio dopis Odboru sa predlogom da se organizuje javno slušanje na temu femicida, a i članica Odbora i narodna poslanica Biljana Đorđević je uputila zahtev za organizovanje javnog slušanja na ovu temu. Iako je na jednoj sednici Odbora bilo reči o apelu organizacija, tematsko slušanje nije organizovano, niti je Odbor bio aktivan na temu sprečavanja femicida.

Tokom 2023. godine Odbor je u saradnji sa Romskom ženskom mrežom Srbije organizovao javno slušanje „Svako dete ima pravo na detinjstvo, zaustavimo dečje brakove“ na kojem su predstavljeni ključni problemi, podaci i inicijative za prevenciju i borbu protiv dečjih brakova u Srbiji.¹⁶⁶

Pretraga vebajta Narodne skupštine pokazuje da tokom 2023. godine nije bilo aktivnosti Ženske parlamentarne mreže.

Politička participacija žena i stvaranje podsticajnog okruženja za aktivnije učešće žena u političkom životu Srbije je i tokom 2023. godine ostala nedovoljno razvijena i praćena omalovažavanjem i pretnjama političarkama tokom vanrednih parlamentarnih, pokrajinskih i lokalnih izbora, koji su održani 17. decembra 2023. godine. Na parlamentarnim izborima 2023. godine bilo je 18 izbornih lista,¹⁶⁷ a nakon izmena izbornih zakona, svaka odobrena lista sadrži i napomenu o obavezi da na listi mora da bude zastupljeno 40% pripadnika/ca manje zastupljenog pola.¹⁶⁸ Liste sa najvećim brojem žena na parlamentarnim izborima bile su: *Ruska stranka – Slobodan Nikolić* (50% žena), lista *Saša Radulović (Dosta je bilo – DJB) – Boris Tadić (Socijaldemokratska stranka – SDS) – Ana Pejić (Otete bebe) – Dobro jutro Srbijo* (47,6% žena), lista *SRBIJA NA ZAPADU – Zoran Vuletić – Nemanja Milošević – DA SE STRUKA PITA – Vladimir Kovačević* (47,3% žena) i lista *Savez Vojsvođanskih Mađara* (46,4%). Po pitanju broja žena kao nositeljki listi beležimo porast u odnosu na izbore prethodnih godina, odnosno, pet žena nalazi se i u nazivu četiri liste, ali samo lista Srbija protiv nasilja će biti zastupljena u Narodnoj skupštini:

166 Narodna skupština Republike Srbije, Odbor za ljudska i manjinska prava i ravnopravnost polova, 5. april 2023. godine, dostupno na: http://www.parlament.gov.rs/Odr%C5%BEano_javno_slu%C5%A1anje_na_temu:_Svako_dete_ima_pravo_na_detinjstvo,_zaustavimo_de%C4%8Dje_brakove.46913.941.html

167 Izborne liste su preuzete i analizirane sa vebajta Republičke izborne komisije, dostupno na: <https://www.rik.parlament.gov.rs/dokumenta/41985/document-type-2/election-round-0/additional-document-1/municipality-id-0/election-station-0/order-2/sort-1>

168 Član 40a stav 1. Zakona o izboru narodnih poslanika

Tabela 4: Nositeljke izbornih lista po godinama, parlamentarni izbori

	2020. ¹⁶⁹	2022. ¹⁷⁰	2023. ¹⁷¹
Br. izbornih lista	21	19	18
Br. nositeljki lista	2	4	5

I na pokrajinskim izborima, lista *Ruska stranka – Srbi i Rusi braća zauvek!* imala je najveći broj žena (50,7%) dok su sve ostale liste zadovoljile zakonski minimum. Na parlamentarnim izborima, na mestima predsedavajućih biračkih odbora, bilo je 73% muškaraca i 27% žena, dok je ovaj odnos bio ujednačeniji na beogradskim izborima (57% muškaraca i 43% žena).¹⁷²

Tema rodne ravnopravnosti, kao i prethodnih godina, bila je marginalizovana u predizbornoj kampanji, a programi političkih stranaka i izjave političkih lidera u velikoj meri bile su fokusirane na pitanja demografije, majčinstva i zaštite majki i trudnica.¹⁷³ Zeleno levi front je jedini politički akter koji ima rodnu ravnopravnost u svom

169 *Izbori za narodne poslanike Narodne skupštine, 21. jun 2020. godine*, Republička izborna komisija, dostupno na: <https://www.rik.parlament.gov.rs/tekst/sr/1550/izbori-za-narodne-poslanike-narodne-skupstine-21-jun-2020-godine.php>

170 *Izbori za narodne poslanike Narodne skupštine Republike Srbije – 3. april 2022*, Republički zavod za statistiku, Beograd, 2022, dostupno na: <https://publikacije.stat.gov.rs/G2022/Pdf/G20226010.pdf>

171 Podaci iz baza Republičke izborne komisije, dokumenti izbornih lista

172 *Žene i izbori – rodna ravnopravnost i nasilje u kontekstu izbornog procesa*, Akademija ženskog liderstva, 2024.

173 *Koliko i kakvu pažnju važnim pitanjima za žene posvećuju stranke koje učestvuju na izborima?*, Tampon zona, 01.12.2023. godine, dostupno na: <https://tamponzona.rs/news/koliko-i-kakvu-paznju-vaznim-pitanjima-za-zene-posvecuju-stranke-koje-ucestvuju-na-izborima/>

programu i jasne aktivnosti za unapređenje položaja žena. Predizborna kampanja realizovana je tokom kampanje 16 dana aktivizma protiv nasilja prema ženama, tako da su se pojedini politički akteri oglašavali na ovu temu. Na primer, političarke u okviru liste Srbija protiv nasilja organizovale su dva puta razgovore sa građanima i građankama „Kako do Srbije bez nasilja nad ženama“ dok su političarke Zeleno levog fronta navele da će „obezbeđivanje resursa koji su neophodni za bezbednost žena i devojčica biti jedan od prioriteta“ u narednom periodu.¹⁷⁴

Monitoring izveštavanja televizija sa nacionalnom pokrivenošću pokazuje da su najzastupljenije političarke bile predsednica Vlade Ana Brnabić (19.223 sekunde, odnosno, 4% ukupnog vremena), Milica Đurđević Stamenkovski (3.595 sekundi ili 0,8% vremena) i Marinika Tepić (2.760 sekundi ili 0,6% vremena), o kojoj se najnegativnije izveštavalo. Rezultati pokazuju da su političari imali 57% vremena u izveštavanju televizija sa nacionalnom pokrivenošću o izborima, dok su političarke imale 8% vremena.¹⁷⁵

Predizbornu kampanju u završnoj fazi obeležili su i fizički napadi na kontrolorke izborne liste Srbija protiv nasilja u Kuli¹⁷⁶ i na

174 *Međunarodni dan borbe protiv nasilja prema ženama: Zajedno smo jače!*, Zeleno levi front, 25.11.2023, dostupno na: <https://zelenolevifront.rs/međunarodni-dan-borbe-protiv-nasilja-nad-zenama-zajedno-smo-jace/>

175 *Žene i izbori – rodna ravnopravnost i nasilje u kontekstu izbornog procesa*, Akademija ženskog liderstva, 2024.

176 *Novi napad na članicu LIK-a Srbija protiv nasilja u Kuli*, Zeleno levi front, 17.12.2023.

Zvezdari,¹⁷⁷ a tokom samog izbornog dana, posmatrački tim Crte napadnut je nakon što su uočili moguću izbornu korupciju u Odžacima.¹⁷⁸

Međunarodna misija za posmatranje izbora zabeležila je da tokom predizborne kampanje nije bilo posebnih poruka koje su se upućivale ženama i muškarcima sa invaliditetom. Oko 67% lokacija koje su se koristile za predizborne događaje bile su dostupne osobama sa fizičkim invaliditetom, ali nijedna druga mera za obezbeđivanje pristupačnosti nije sprovedena.¹⁷⁹

Ispitivanje javnog mnjenja o pitanjima od značaja za svakodnevni život i probleme sa kojima se Srbija suočava, pokazalo je da životni standard i zdravlje predstavljaju veće probleme za žene nego za muškarce, dok su muškarci zabrinutiji za pitanja korupcije i činjenice da mladi odlaze iz zemlje. Po pitanju životnog standarda danas u odnosu na pre 10 godina, stavovi žena i muškaraca su gotovo identični – 40% žena i muškaraca smatra da živi bolje nego pre 10 godina, dok 37% žena i 35% muškaraca smatra da živi gore.

Po pitanju percepcije rasprostranjenosti nejednakosti građana i građanki u pogledu šanse za zapošljavanje, zaposlenje, pristup lekaru i pravičan tretman u sudskim procesima, ne postoje značajne razlike u stavovima žena i muškaraca – 49% žena i 47% muškaraca smatraju da je nejednakost veoma rasprostranjena u Srbiji.

Od problema u društvu koje lično najviše brinu građane i građanke, žene su mnogo zabrinutije za nasilje u društvu (40% žena i 25% muškaraca), nezaposlenost (22% žena i 14% muškaraca), količine oružja u rukama građana (15% žena i 5% muškaraca). S druge strane, muškarci su zabrinutiji za pitanja korupcije, bahatosti i nemara vlasti prema građanima, kao i loše stanje infrastrukture.

Crta istraživanje, septembar 2023. godine

---

dostupno na: <https://zelenolevifront.rs/novi-napad-na-clanicu-lik-a-srbija-protiv-nasilja-u-kuli/>

177 *Napadnuta kontrolorka Srbije protiv nasilja na Zvezdari*, Zeleno levi front, 17.12.2023. godine, dostupno na: <https://zelenolevifront.rs/napadnuta-kontrolorka-srbije-protiv-nasilja-na-zvezdari/>

178 *Posmatrački Crte napadnuti u dvorištu policijske stanice u Odžacima*, Crta, 17.12.2023. godine, dostupno na: <https://crta.rs/posmatraci-crte-napadnuti-u-odzacima-izbori-2023/>

179 *Preliminarni zaključci*, Međunarodna misija za posmatranje izbora, Republika Srbija – vanredni parlamentarni izbori, 17. decembra 2023. godine, dostupno na: <https://www.osce.org/files/f/documents/8/3/560701.pdf>

Nakon izbora i velikog broja reakcija i izbornih nepravilnosti koje su zabeležile međunarodne i domaće posmatračke misije,¹⁸⁰ Marinika Tepić, narodna poslanica i jedna od nositeljki opozicione liste Srbija protiv nasilja započela je štrajk glađu u prostorijama Republičke izborne komisije. Nakon nekoliko dana, štrajku glađu pridružile su se i opozicioni političari i političarke Jelena Milošević, Danijela Grujić, Branko Miljuš, Janko Veselinović i Željko Veselinović, predsednik udruženih sindikata „Sloga“. Osim evidentnog odsustva reakcije zvaničnih institucija na ovaj oblik protesta, političarke su bile izložene i mnogim uvredama, omalovažavanju i pretnjama u javnom medijskom prostoru i na društvenim mrežama. Na društvenim mrežama pojavila se objava sa lažnom smrtnicom Marinike Tepić, koja je sadržala i uvrede koje su se odnosile na njenu nacionalnu pripadnost. Poverenica za zaštitu ravnopravnosti je tim povodom uputila upozorenje, ističući da je ova objava krajnje neprimerena i uznemiravajuća, kao i „da politička borba, čemu smo svedočili i tokom predizborne kampanje, obiluje uvredama, pretnjama i napadima, ali da je ovom objavom ponovo pređen nivo nedopuštenog političkog obračunavanja sa neistomišljenicima zbog njihovih stvarnih ili pretpostavljenih ličnih svojstava.“¹⁸¹

U kontekstu izbornih dešavanja ističemo i izjavu jednog od osnivača liste „Mi - glas iz naroda“ Aleksandra Pavića, povodom razgovora o rezultatima izbora u Beogradu da se oni kao lista, između ostalog, zalažu i za poništavanje Zakona o rodnoj ravnopravnosti.¹⁸² Podsećamo da je on,

180 Na primer, neregularnosti koje je zabeležila Međunarodna misija za posmatranja izbora ili domaća posmatračka misija Crta.

181 *Upozorenje zbog uznemiravajuće objave na društvenim mrežama*, Poverenik za zaštitu ravnopravnosti, 22. decembar 2023. godine, dostupno na: <https://ravnopravnost.gov.rs/rs/upozorenje-zbog-uznemiravajuće-objave-na-drustvenim-mrezama/>

182 *Pavić (Mi - glas iz naroda): Moguće da zatražimo mesto gradonačelnika, ali pod*

takođe, jedan od potpisnika apela iz 2021. godine protiv Zakona o rodnoj ravnopravnosti i Zakona o istopolnim zajednicama.

Uvrede i ponižavanje žena koje učestvuju u javnom životu je konstantno, kako u predizbornim kampanjama tako i tokom godine. Mnogi visoki zvaničnici i narodni poslanici koriste uvredljiv jezik prema ženama, a tokom 2023. godine zabeležile smo nekoliko takvih izjava:

- „Izlapela gospođa puna mržnje i jeda“, „neophodno je proglasiti ovu rugobu nepoželjnom osobom i zabraniti joj ulazak u Srbiji“ – Vladimir Đukanović o Violi fon Kramon (mreža X od 23. decembra 2023. godine)
- „To što štrajkuju glađu ispred RIK-a, odnosno, organizuju proteste, to je zato što mogu da se odmire u kancelarijama i mogu iza zatvorenih vrata da vrlo opušteno jedu, a da iza toga, je l tako, mučno govore kako štrajkuju glađu“ (Sandra Božić, TV Pink, 22. decembar 2023. godine)
- „Kopni Marinika, kopni i niko da je spasi, da joj ruku kroz onaj prozor pruži i povuče je napolje odatle“ (Srbislav Filipović, mreža X, 27. decembar 2023. godine)

Vlada Republike Srbije ima predsednicu i 28 članova/ica, koji su na čelu 25 ministarstava, a među njima je i tri ministra bez portfelja.¹⁸³ Na kraju 2023. godine, od 25 ministara/ki, žene su na čelu 10 ministarstava i to: kultura;

određenim uslovima, Beta, 21.12.2023. godine, dostupno na: <https://beta.rs/content/196916-pavic-mi-glas-iz-naroda-moguće-da-zatražimo-mesto-gradonačelnika-ali-pod-određenim-uslovima>

183 *Odluka o izboru Vlade*, Narodna skupština Republike Srbije, 26. oktobar 2022, dostupno na: http://www.parlament.gov.rs/upload/archive/files/cir/pdf/ostala_akta/13_saziv/RS19-22.pdf

poljoprivreda, šumarstvo i vodoprivreda; zaštita životne sredine; rudarstvo i energetika; pravda; evropske integracije; zdravlje; briga o porodici i demografija, nauka, tehnološki razvoj i inovacije i prosveta.

Poslednji raspoloživi podaci¹⁸⁴ i pregled internet stranica nacionalnih saveta nacionalnih manjina pokazuju da su samo četiri žene na mestu predsednice saveta od ukupno 23 nacionalna saveta nacionalnih manjina.

Žene su i dalje najmanje zastupljene u političkom životu na lokalnom nivou. Rezultati istraživanja koje je sproveo FemPlatz početkom 2021. godine,¹⁸⁵ pokazali su da je učešće žena na najvišim lokalnim nivoima odlučivanja neznatno više u odnosu na prethodne godine, pa je u 2021. godini bilo 13,2% žena na mestu gradonačelnica/predsednica opština, 23,8% žena na mestima predsednica skupštine opštine/grada, dok je ukupan broj odbornica iznosio 39,8%. I dalje je izrazito nisko učešće žena iz manjinskih grupa (Romkinja, žena sa invaliditetom, starijih žena), dok je pozitivno što se povećao broj odbornica mlađih od 30 godina.¹⁸⁶

Najmanje učešće i zastupljenost žena i dalje je na nivou mesnih zajednica. Prema podacima iz 2022. godine, svega 10% žena vrši funkciju predsednice mesne zajednice, dok je u savetima mesnih zajednica 20% žena.¹⁸⁷

Iako iz godine u godinu beležimo veći broj žena u Narodnoj skupštini i Vladi Republike Srbije, na šta su uticale promene izbornih zakona, vidljivost i zastupljenost žena u medijskom prostoru tokom izborne kampanje i dalje su gotovo zanemarljive u odnosu na muškarce.

---

184 Redovni godišnji izveštaj Poverenika za zaštitu ravnopravnosti za 2022. godinu

185 Opširnije: Godišnji izveštaj o pravima žena i rodnoj ravnopravnosti u Republici Srbiji u 2020, FemPlatz, Pančevo

186 Ibid.

187 Redovni godišnji izveštaj Poverenika za zaštitu ravnopravnosti za 2022. godinu, Beograd, 2023.

Organizacije civilnog društva, građansko učešće i bezbednost aktivistkinja

Organizacije civilnog društva, posebno feminističke i organizacije koje se bave pravima žena, ključni su faktor unapređenja rodne ravnopravnosti i ostvarivanja prava žena. U patrijarhalnim i tradicionalnim društvima koje karakteriše rodna diskriminacija i neravnomerna zastupljenost žena u političkom i društvenom životu, ženske organizacije i feministički pokreti mogu postati jedini prostor za borbu za rodnu ravnopravnost. Međutim, treba imati u vidu da je i dalje prisutan trend sužavanja prostora za delovanje civilnog društva, kao i napadi na aktivistkinje i ženske organizacije.

Tokom građanskih protesta u maju 2023. godine, Ilija Vuksanović iz neformalne ekstremno desničarske grupe Narodne patrole, fizički je napao Sonju Kojić, jednu od osnivačica FemPlatz-a dok je na protestu nosila zastavu Stop femicidu, kao i još jednu ženu (koja želi da ostane anonimna), a koja je snimila ceo incident. Na snimku se čuju pretnje „sve ćemo da vas pobijemo.“ Na napad na našu osnivačicu nisu reagovalе institucije sistema i jedinu podršku dobila je od drugih organizacija civilnog društva. Izostala je i podrška i adekvatno izveštavanje medija o ovom incidentu. Povodom ovog napada ističemo i nekoliko poruka koje smo dobile na društvenim mrežama:

- „Daću mu gajbu piva za pokušaj. Da je oteo i spalio imao bi i prase. Stop feminističkim nacistima!“
- „Nemoj posle da bude kao po običaju da ste provocirali i izazivali nemire“
- „I treba sve da vas prebiju“

Tokom 2023. godine, na fasadi zgrade u Borči ispisan je uvredljiv, preteći i mizogin grafit koji sadrži ime i prezime Sofije Todorović, programske direktorke Inicijative mladih za ljudska prava u Srbiji, nakon izjava koje je dala o statusu Kosova. Tim povodom reagovalе su brojne organizacije civilnog društva i politički akteri.¹⁸⁸

Nakon što su u novembru 2021. godine policajci u civilu koji se nisu legitimisali uhapsili aktivistkinje Aidu Ćorović i Jelenu Jaćimović, zbog bacanja jaja na mural posvećen Ratku Mladiću,¹⁸⁹ tokom 2023. godine objavljena je presuda Prekršajnog apelacionog suda u Beogradu kojom je potvrđena kazna Aidi Ćorović u iznosu od 100.000,00 dinara zato što je „neprirodnim ponašanjem narušila javni red i mir i vređala policijske službenike.“¹⁹⁰

188 Grupa NVO i aktivista traži hitnu reakciju nadležnih na pretnje direktorki YIHR, Autonomija, 18. avgust 2023, dostupno na: <https://autonomija.info/grupa-nvo-i-aktivista-trazi-hitnu-reakciju-nadleznih-na-pretnje-direktorki-yihr/>

189 Izveštaj o pravima žena i rodnoj ravnopravnosti u Srbiji za 2021. i 2022. godinu, FemPlatz, str. 19

190 Šta piše u presudi Aidi Ćorović, N1, 4. oktobar 2023. godine, dostupno na: <https://n1info.rs/vesti/presuda-aida-corovic/>

CIVICUS Monitor koji prati i ocenjuje stanje i prostor za delovanje građanskog društva, u oktobru 2019. godine ocenio je Srbiju oznakom opstruiran prostor za delovanje civilnog društva¹⁹¹ i ova oznaka je i dalje na snazi, zbog kumulativnog uticaja pretnji, negativnih kampanja i fizičkih napada na građansko društvo.¹⁹² Opstruiran prostor za delovanje organizacija civilnog društva znači da država nameće različita pravna i druga ograničenja građanskom društvu kroz izjave koje umanjuju vrednost organizacija civilnog društva i nametanje birokratskih restrikcija. Od septembra 2022. godine, CIVICUS monitor stavio je Srbiju na listu posmatranja zbog vrlo brzog urušavanja građanskih sloboda, a nakon pokušaja da se zabrani LGBTQI+ EuroPride marš.¹⁹³

U izveštaju Evropske komisije za 2023. godinu, navodi se da su nastavljeni verbalni napadi i kampanje protiv rada i finansiranja organizacija civilnog društva, uključujući i od visokih zvaničnika. Navodi se da su organizacije i pojedinci koji su kritikovali vlast i učestvovali u različitim protestima bile pod pritiskom, kao i da je došlo do zabrinjavajućeg porasta tužbi protiv učešća javnosti (SLAPP) protiv branitelja i braniteljki ljudskih prava. Počela je primena Strategije i akcionog plana za stvaranje podsticajnog okruženja za razvoj civilnog društva za period 2022-2030, ali još uvek nema vidljivih rezultata. Takođe, u skladu sa akcionim planom, u septembru 2023. godine osnovan je Savet za saradnju i razvoj civilnog društva.¹⁹⁴

---

191 *Serbia's Civic Space Downgraded*, CIVICUS Monitor, 11.10.2019, dostupno na: <https://www.civicus.org/index.php/media-resources/news/4113-serbia-s-civic-space-downgraded>

192 Više informacija na: <https://monitor.civicus.org/country/serbia/>

193 CIVICUS Monitor, Serbia, On the Watchlist: LGBTQI+ EuroPride goes ahead at the last minute as journalists and LGBTQI+ activists attacked, dostupno na <https://monitor.civicus.org/explore/watchlist-lgbtqi-europride-goes-ahead-last-minute-journalists-and-lgbtqi-activists-attacked/>

194 Radni dokument Komisije, Republika Srbija Izveštaj za 2023. godinu, Evropska komisija, Brisel, 08. novembar 2023. godine, SWD(2023) 695

CEDAW komitet preporučio je Srbiji da:

- izdvoji dovoljna sredstva i poboljša mehanizme za efikasno sprovođenje, praćenje i procenu uticaja drugog NAP-a za sprovođenje Rezolucije 1325;
- preduzme srednjoročnu evaluaciju plana bez daljeg odlaganja;
- aktivno uključi civilno društvo, uključujući žene pogođene sukobom i organizacije koje rade sa preživelima u sprovođenje, praćenje i procenu uticaja NAP-a za sprovođenje Rezolucije 1325, kao i razvoj svih strateških dokumenata, mirovnih pregovora, obnove i rekonstrukcije nakon sukoba;
- ojača i promoviše zastupljenost žena među osobljem za mirovne pregovore i posredovanje, uključujući i na višim nivoima;
- prikupi podatke o učešću žena u sprovođenju NAP-a za sprovođenje Rezolucije 1325 na zakonodavnom, izvršnom i sudskom nivou;
- obezbedi procenu potreba i efikasan pristup pravnim, zdravstvenim i psihosocijalnim uslugama za sve žene i devojčice žrtve nasilja u vezi sa sukobom, uključujući žene i devojčice iz ruralnih područja i iz drugih društveno osetljivih grupa;
- preduzme mere za zaštitu interno raseljenih žena i devojčica od prisilnog raseljavanja i nasilja;
- unapredi standardizovano prikupljanje podataka o nasilju prema ženama i devojčicama u vezi sa sukobom¹⁹⁵

Drugi Nacionalni akcioni plan za primenu Rezolucije 1325 Saveta bezbednosti Ujedinjenih nacija – Žene, mir i bezbednost u Republici Srbiji istekao je 2020. godine.¹⁹⁶ Radna grupa za izradu trećeg Nacionalnog akcionog plana formirana je u prvoj polovini 2023. godine. Prvi sastanak interresorne radne grupe održan je u avgustu kada su predstavljene smernice za izradu novog (trećeg) NAP-a za period 2024-2026. godine, koje je usvojio Politički savet Vlade Republike Srbije.¹⁹⁷ Smernice, tok procesa, kao ni druge informacije, osim vesti o održavanju tri sastanka radne grupe, nisu javno dostupne. Imajući u vidu odredbe Zakona o planskom sistemu, očekivano je da se predlog ovog dokumenta uskoro nađe na javnoj raspravi.

Vlada Republike Srbije je u oktobru 2022. godine usvojila zaključak kojim prihvata Izveštaj Političkog saveta o sprovođenju Nacionalnog akcionog plana za primenu Rezolucije 1325 Saveta bezbednosti Ujedinjenih nacija – Žene, mir i bezbednost u Republici Srbiji 2017-2020.¹⁹⁸ Izveštaj sadrži analizu efekata ove javne politike i u formi završne evaluacije,

195 CEDAW/C/SRB/CO/4, para. 30

196 Drugi Nacionalni akcioni plan za primenu Rezolucije 1325 Saveta bezbednosti Ujedinjenih nacija – Žene, mir i bezbednost u Republici Srbiji (2017– 2020), „Službeni glasnik RS“, br. 53/2017

197 Informacija o održanom sastanku radne grupe dostupna na: <https://www.mod.gov.rs/lat/20432/sastanak-radne-grupe-za-izradu-nacionalnog-akcionog-plana20432>

198 Zaključak Vlade Republike Srbije i Izveštaj Političkog saveta o sprovođenju Nacionalnog akcionog plana za primenu Rezolucije 1325 Saveta bezbednosti Ujedinjenih nacija - Žene, mir

procenjuje napredak koji je ostvaren u primeni Rezolucije 1325 SB UN u Republici Srbiji implementacijom drugog NAP-a, kao i preporuke za izradu trećeg akcionog plana.

Izveštaj je pokazao da je 36% aktivnosti delimično sprovedeno, 23% je sprovedeno u vrlo maloj meri, a 9% je sprovedeno na nekonzistentan način. U vezi sa 30% aktivnosti nije bilo moguće pronaći informacije o njihovoj realizaciji, a u 2% slučajeva nije bilo moguće oceniti delotvornost implementacije.

Promene i procesi pokrenuti kroz NAP **nisu ostvarili dovoljan uticaj na značajnije promene u rodnom odnosima u oblasti bezbednosti, niti na unapređenje bezbednosti žena**, jer žene su i dalje nedovoljno zastupljene u bezbednosnim strukturama, posebno na mestima odlučivanja, nisu dovoljno vidljive u dijalogu Beograda i Prištine, nisu dovoljno uključene u štabove za vanredne situacije, nisu dovoljno opremljene za postupanje u kriznim situacijama i dalje su izložene različitim oblicima rodno zasnovanog nasilja, a posebno je nepovoljna bezbednosna situacija žena iz marginalizovanih i višestruko diskriminiranih grupa.

U izveštaju se navodi da je NAP delotvornije sproveden u oblastima u kojima su rešenja bila ugrađena u zakone i politike, gde su delovali funkcionalniji mehanizmi implementacije, gde su intervencije bile lakše, odnosno, zahtevale manje resursa, gde su postojali sinergetski efekti zbog komplementarnosti sa drugim politikama i tamo gde su bila opredeljena veća finansijska sredstva. Faktori koji su sputavali delotvornu implementaciju NAP-a delom

i bezbednost u Republici Srbiji 2017-2020, dostupno na: https://www.mod.gov.rs/multimedia/file/staticki_sadrzaj/dokumenta/akcioni_planovi/2022/Zakljucak%20sednice%20Vlade%20RS%20%20i%20Izveštaj%20o%20sprovedjenju%20NAP.pdf

proističu iz činjenice da je u određenim oblastima projektovan preambiciozno, odnosno, planiran je veliki broj aktivnosti, a bez odgovarajućih sredstava i resursa za njihovu realizaciju. S obzirom na nedovoljnu efektivnost implementacije NAP-a, umesto preduzimanja mera za održivost rezultata, fokus je na nastavljanju započetih procesa i pokretanja onih koji do sada nisu pokrenuti. Shodno tome, najveće šanse da u narednom periodu ostvare značajnije pomake imaju rešenja koja su postavljena zakonima i institucionalizovana, poput rodno odgovornog upravljanja ljudskim resursima, zaštiti od nasilja i slično.¹⁹⁹

Kada je u pitanju zaštita žena od nasilja u institucijama bezbednosti, informacije ukazuju da su u toj oblasti napravljeni izvesni pomaci. U Ministarstvu odbrane (MO) i Vojski Republike Srbije (VS) sprovedene su obuke o rodno zasnovanoj diskriminaciji, porodičnom nasilju, seksualnom uznemiravanju i zlostavljanju na radu. Interesantno je da se u izveštaju navode podaci iz Indeksa rodne ravnopravnosti i poboljšanja u učešću žena u zakonodavnoj i izvršnoj vlasti, uz zaključak da je period implementacije NAP-a obeležen pozitivnim procesima u pogledu unapređenja rodne ravnopravnosti.²⁰⁰

Informacije prikupljene tokom evaluacije ukazuju da je pored unapređivanja normativnog okvira usvajanjem Zakona o sprečavanju nasilja u porodici, naglasak stavljen na obuke policijskih službenika i službenica u cilju jačanja njihovih kompetencija za primenu ovog zakona, pri čemu je zaključeno da je povećanje kapaciteta vidljivo i iz povećanja broja planova i mera zaštite. Aktivnosti u vezi sa oduzimanjem vatrenog oružja učinocima nasilja bile su sprovedene u manjem obimu. Pravni okvir koji uređuje ulogu i postupanje zdravstvenog sistema u kontekstu rodno zasnovanog nasilja i nasilja u porodici u velikoj meri je unapređen, uz istovremene izmene pravne regulative u oblasti držanja i nošenja oružja

199 Ibid, str. 53-54

200 Ibid, str. 15-16

u pogledu restriktivnijih uslova za dobijanje dozvole za držanje i nošenje oružja, te ojačanu ulogu zdravstvenog sistema u vezi sa procenom zdravstvene sposobnosti lica koja traže dozvolu za držanje/nošenje vatrenog oružja. Uprkos evidentnom napretku u pravnoj regulativi, može se konstatovati da i dalje postoje izazovi koji se odnose na ulogu zdravstvenog sistema u prevenciji i suzbijanju rodno zasnovanog nasilja i nasilja u porodici u kome se javlja upotreba vatrenog oružja.²⁰¹

Kada je u pitanju zastupljenosti žena u Ministarstvu odbrane, Vojsci Srbije i u vojnom obrazovanju, u prethodnom izveštaju smo ukazale da postoje određene razlike u 2020. i 2021. godini. Broj žena u Vojsci Srbije je neznatno povećan, ali je broj žena na komandnim i rukovodećim položajima povećan za skoro 5%. Po pitanju vojnog obrazovanja, broj žena upisanih na integrisane studije Medicinskog fakulteta VMA je povećan, dok se interesovanje žena za Vojnu gimnaziju i osnovne studije na Vojnoj akademiji smanjilo. Izveštaj o sprovođenju NAP-a ne daje novije podatke, ali kontatuje povećanje udela žena u mirovnim misijama, tako da su u 2020. zastupljene sa 13,8%.²⁰² Ministarstvo odbrane je tokom 2023. godine pokrenulo proceduru za donošenje novog Zakona o vojnom obrazovanju, za koji je u julu sprovedena javna rasprava, ali se još uvek nije našao u skupštinskoj proceduri.

Po pitanju udela žena u Ministarstvu unutrašnjih poslova nema novih podataka, samo su navedeni podaci o povećanju broja žena u periodu 2017-2020. godina, kako među zaposlenima, tako i na operativnim i rukovodećim položajima. Broj žena, u istom periodu, povećan je i u Bezbednosno-informativnoj agenciji.²⁰³ Mreža žena u policiji MUP-a organizovala je krajem 2023. godine konferenciju „Žene u policiji i liderstvo - izazovi i dobre prakse“, na kojoj je istaknuto da je unapređenje položaja žena i povećanje zastupljenosti u ukupnom

broju zaposlenih jedan od prioriteta, kao i da je zastupljenost žena u MUP-u 27%, a na rukovodećim pozicijama 18,6%.²⁰⁴

U delu koji se odnosi na rodne stereotipe, pisale smo o tome kako mediji održavaju i podstiču rodne stereotipe i utiču na položaj žena i sliku o ženama. Istraživanje sprovedeno o prisustvu i prikazu žena u „Odbrani”,²⁰⁵ časopisu koji promoviše postignuća Ministarstva odbrane i Vojske Srbije, vojno-bezbednosne inovacije i teme, kao i zaposlene u ovom sektoru, analizirana su 2.452 teksta, objavljena u 2010, 2013. i 2020. godini. Podaci ukazuju na podzastupljenost žena u odnosu na muškarce. U 2010. godini, žene su spomenute u 11%, a bile su subjekat teksta u 3% slučajeva; u 2013. godini procenat ukupno spomenutih žena bio je 13%, a žene kao subjekti teksta i dalje su bile zastupljene sa 3%, dok su u 2020. godini žene spomenute u 19% tekstova, a bile su subjekat u 6% tekstova.²⁰⁶ Kada je u pitanju rodno osetljiv jezik, on je u prvoj godini istraživanja upotrebljen u 62% tekstova, dok je 2020. godine taj broj pao na 38%.²⁰⁷ Zaključna razmatranja upućuju na postojanje rodne diskriminacije, pa su dati predlozi za borbu protiv rodni stereotipa i okretanje ka potpunoj slobodi profesionalnog izbora, postignuća i priznanja.²⁰⁸

---

204 Informacija o konferenciji dostupna na: <https://www.021.rs/story/Info/Srbija/355409/Gasic-Unapredjenje-polozaja-zena-je-stalni-prioritet-MUP-a-na-putu-smo-ravnopravnosti.html>

205 Zorana Joksimović Shabazz i Sreten Cvetković, *Predstavljanje žena u magazinu „Odbrana” Ministarstva odbrane i Vojske Srbije – analiza diskursa iz perspektive roda*, DOI: 10.5937/cm17-35546, 2022, dostupno na: <https://scindeks-clanci.ceon.rs/data/pdf/2466-541X/2022/2466-541X22510311.pdf>

206 Ibid, str. 43-44

207 Ibid, str. 46

208 Ibid, str. 31

201 Ibid, str 43

202 str 40

203 Ibid, str. 38

OBRAZOVANJE

CEDAW komitet preporučio je Republici Srbiji da:

- razvije rodno osetljive sadržaje o rodnoj diskriminaciji i rodnoj ravnopravnosti i uvede ih u nastavne planove, programe i udžbenike prilagođene uzrastu dece;
- integriše obrazovanje o seksualnom i reproduktivnom zdravlju u skladu sa uzrastom dece;
- smanji rodnu segregaciju na svim nivoima obrazovanja i ohrabri devojčice i dečake za netradicionalna „ženska“ i „muška“ zanimanja;
- ojača mehanizme za zadržavanje romskih devojčica u obrazovnom sistemu, kao i da kontinuirano prati implementaciju Strategije za socijalno uključivanje Roma i Romkinja (2016-2025);
- dok sprovodi politiku inkluzivnog obrazovanja, pojača napore na promovisanju i osiguravanju inkluzivnog školskog i predškolskog obrazovanja u redovnim odeljenjima za decu romske nacionalne pripadnosti, a posebno za devojčice sa invaliditetom i Romkinje, kao i da uspostavi prilagođavanje školske infrastrukture i mesta za sport i slobodno vreme za devojčice sa invaliditetom;
- ubrza usvajanje i implementaciju Okvira za praćenje inkluzivnog obrazovanja.²⁰⁹

Tokom 2023. godine nije bilo velikih sistemskih promena u obrazovnom sistemu Srbije i obrazovni pokazatelji su slični iz godine u godinu iako se beleži pad obuhvata dece na svim nivoima obrazovanja.

Tabela 5: Udeo devojčica/žena po nivoima obrazovanja, Podaci za 2022/2023. školsku godinu za predškolsko, osnovnoškolsko, srednješkolsko obrazovanje i upisani u visokoškolske ustanove u 2023. godini.

Nivo obrazovanja	% devojčica/žena
Predškolsko vaspitanje i obrazovanje	48,6
Osnovnoškolsko obrazovanje	48,6
Srednješkolsko obrazovanje	49,8
Visokoškolsko obrazovanje (novoupisani)	57,9

209 CEDAW/C/SRB/CO/4, 2019, para. 34

Iako je tokom 2020/21. godine prvi put u poslednjih 10 godina zabeležen obuhvat dece do tri godine programima predškolskog vaspitanja i obrazovanja od 30%,²¹⁰ već u 2022/23. godini beležimo pad na 25,1%. Jedan od zaključaka nacionalnog izveštaja o inkluzivnom obrazovanju je da programe predškolskog vaspitanja i obrazovanja, posebno onih koji nisu obavezni i dalje karakteriše nizak nivo uključenosti dece iz osetljivih društvenih grupa.²¹¹

Tabela 6: Predškolsko vaspitanje i obrazovanje, 2022/23. školska godina

Devojčice čine 48,6% ukupnog broja dece koja su pohađala predškolsko vaspitanje i obrazovanje		
Uzrast	Broj	%
Od šest meseci do tri godine	57.478	25,1%
Od tri do polaska u školu	171.552	74,9%
Ukupno	229.030	100%

Najveći procenat dece (preko 88%) pohađa predškolsko vaspitanje i obrazovanje u državnim ustanovama. Obavezni pripremni predškolski program (PPP) pohađalo je 62.958 dece, a 48% su devojčice. Prema podacima Republičkog zavoda za statistiku, obuhvat dece obaveznim pripremnim predškolskim programom je 97,3%.²¹² Poslednje istraživanje pokazatelja položaja žena i dece (MICS 6) pokazuju da je učešće dece u organizovanom učenju godinu dana pre uzrasta za osnovnu školu u opštoj populaciji 97% dok za decu iz romskih naselja iznosi 76%.²¹³

Iako je osnovno obrazovanje u Srbiji obavezno, primetno je da je stopa obuhvata dece osnovnim obrazovanjem u opadanju, kao i da se stopa završavanja osnovne škole smanjuje.²¹⁴ Na početku školske 2023/24. godine nastavu je pohađalo ukupno 508.751 učenika/ca:

Tabela 7: Osnovno obrazovanje, broj škola i učenika/ca na početku 2023/24.

	Broj škola	Broj učenika/ca
Redovne osnovne škole	1.133	500.514
Specijalne škole	51	3.179
Škole za obrazovanje odraslih	50	5.058
Ukupno²¹⁵	1.234	508.751

210 Nacionalni izveštaj o inkluzivnom obrazovanju u Republici Srbiji za period od 2019. do 2021. godine, Ministarstvo prosvete Republike Srbije, novembar 2022.

211 Ibid, strana 10.

212 Republički zavod za statistiku, Predškolsko vaspitanje i obrazovanje, 2023. godine, <https://www.stat.gov.rs/sr-latn/oblasti/obrazovanje/predskolsko-vaspitanje-i-obrazovanje/>

213 Istraživanje višestrukih pokazatelja položaja žena i dece, MICS6, Srbija i Srbija – romska naselja, 2019, UNICEF, oktobar 2020.

214 Nacionalni izveštaj o inkluzivnom obrazovanju u Republici Srbiji za period od 2019. do 2021. godine, Ministarstvo prosvete Republike Srbije, novembar 2022.

215 Svi podaci preuzeti sa Osnovno obrazovanje – početak 2023/24. godine i kraj 2022/2023. školske godine, Republički zavod za statistiku, 02.02.2024.

I u prvom ciklusu redovnog osnovnog obrazovanja (od 1. do 4. razreda) i u drugom (od 5. do 8. razreda) nešto je više dečaka (51,4%) nego devojčica (48,6%). Nastavu realizuje ukupno 52.389 nastavnika, a većina su žene (75,4%). U Izveštaju Evropske komisije za 2023. godinu navedeno je da još uvek nije zabeležen napredak u sprovođenju Zakona o rodnoj ravnopravnosti u pogledu obaveza obrazovnih institucija da uvrste rodnu perspektivu i otklone rodne stereotipe iz nastavnog plana i programa, udžbenika i nastavnog materijala.²¹⁶ Iako su ovo bile aktivnosti planirane u Akcionom planu za 2022-2023. za primenu Strategije za rodnu ravnopravnost, analiza stepena ostvarenosti, koju je organizacija FemPlatz realizovala, pokazuje da planirani nastavni sadržaji i udžbenici nisu revidirani, odnosno, da nisu otklonjeni rodni stereotipi, diskriminatorni sadržaji i diskriminatorni jezik. Takođe, nisu uvedeni posebni programi obrazovanja o seksualnom i reproduktivnom zdravlju u osnovnoškolskom i srednjoškolskom obrazovanju. Čak i ako su ove teme bile parcijalno zastupljene u okviru širih i neutralnih tema, kao što su fizičko i zdravstveno vaspitanje ili građansko vaspitanje, potrebno je pripremiti i usvojiti posebne programe o seksualnom i reproduktivnom zdravlju.

Tokom 2022. usvojen je Pravilnik o dozvoli za rad nastavnika, vaspitača i stručnih saradnika²¹⁷ ali na spisku znanja i veština koje nastavnici i vaspitači treba da steknu tokom pripravnčkog staža ne nalaze se znanja i veštine iz oblasti rodne ravnopravnosti. Uvid u Listu odobrenih programa stalnog stručnog usavršavanja nastavnika, vaspitača i stručnih saradnika za školsku 2022/2023, 2023/2024 i 2024/2025. godinu, pokazuje da su teme rodne ravnopravnosti zastupljene u 20 programa, uglavnom u opštem kontekstu nediskriminacije i jednakosti, a četiri programa se odnose na rodnu ravnopravnost.²¹⁸

---

216 Izveštaj o napretku Srbije za 2023. godinu, op. cit.

217 Pravilnik o dozvoli za rad nastavnika, vaspitača i stručnih saradnika, „Sl. glasnik RS”, br. 22/2005, 51/2008, 88/2015, 105/2015, 48/2016 i 9/2022

218 [Lista odobrenih programa, ZUOV, 2022, dostupno na: https://zuov.gov.rs/wp-content/uploads/2022/06/lista-odobrenih-programa-2022.pdf](https://zuov.gov.rs/wp-content/uploads/2022/06/lista-odobrenih-programa-2022.pdf)

Kada je u pitanju inkluzivno obrazovanje, podaci iz Nacionalnog izveštaja o inkluzivnom obrazovanju za 2019-2021. godinu pokazuju da se povećava broj učenika koji se obrazuje po individualnom obrazovnom planu (IOP-u) u osnovnim školama.

Tabela 8: Broj učenika/ca koji se obrazuju po IOP-u

	2021. ²¹⁹	2022/23. ²²⁰	
		Broj	% učenica
Broj učenika/ca koji se obrazuju po IOP-u 1	8.890	9.811	40
Broj učenika/ca koji se obrazuju po IOP-u 2	5.435	10.432	36,3

Srednje obrazovanje i dalje nije obavezno u Republici Srbiji, ali je obuhvat dece dosta visok. U školskoj 2022/23. godini nastava se odvijala u 521 redovnoj srednjoj školi i u 38 državnih škola/odeljenja za učenike sa smetnjama u razvoju. Redovne srednje škole pohađalo je 234.919 učenika (49,8% učenica) a škole/odeljenja za učenike sa smetnjama u razvoju pohađalo je 1.846 učenika (37,2% učenica). Najveći broj učenika upisuje i pohađa državne škole (97,2%). Najveći broj učenika/ca pohađalo je srednje stručno obrazovanje (71,9% učenika) dok je opšte srednje obrazovanje – gimnaziju pohađalo 28,1% učenika.²²¹ Stopa pohađanja obrazovanja za decu iz romskih naselja je niža od nacionalnog proseka, a stopa prelaska u srednju školu značajno je niža za decu u najsiromašnijim domaćinstvima i za decu iz romskih naselja.²²² Na primer, u 2019. godini, neto stopa pohađanja srednjeg obrazovanja za decu iz opšte populacije bila je 94% dok je za decu iz romskih naselja iznosila 28%.

Od kada smo objavile tzv. nulti izveštaj o pravima žena i rodnoj ravnopravnosti za 2019. godini u Srbiji, nema značajnih razlika u obuhvatu devojčica srednjim obrazovanjem, kao ni u smanjenju rodne segregacije na nivou srednjeg obrazovanja. Učenice su tradicionalno zastupljenije u gimnazijama; smerovima hemije, nemetala i grafičarstva; tekstilstva i kožarstva; trgovine, ugostiteljstva i turizma; ekonomiji, pravu i administraciji; hidrometeorologiji; kulturi, umetnosti i javnom informisanju; zdravstvu i socijalnoj zaštiti. Udeo učenica u ovim školama ne menja se znatno u poslednjih pet godina. Primetan je porast udela učenica u vojnim školama (sa 30,9% u 2018/19. na 40,2% u 2022/23. godini), geodeziji i građevinarstvu (sa 36,2% u 2018/19. na 44,0% u 2022/23. godini), šumarstvu i obradi drveta. Na elektrotehničkim smerovima je samo oko 10% učenica.²²³

219 Podaci i iz Nacionalnog izveštaja o inkluzivnom obrazovanju za period od 2019. do 2021. godine, Ministarstvo prosvete

220 Osnovno obrazovanje – početak 2023/24. i kraj 2022/23. školske godine, Republički zavod za statistiku, 02.02.2024. godine, Beograd, dostupno na: <https://publikacije.stat.gov.rs/G2024/HtmlL/G20241027.html>

221 Srednje obrazovanje – početak školske godine, Republički zavod za statistiku, 13. april 2023. godine, Beograd, dostupno na: <https://www.stat.gov.rs/sr-latn/vesti/statisticalrelease/?p=13952&a=11&s=1103?s=1103>

222 Istraživanje višestrukih pokazatelja položaja žena i dece, MICS6, Srbija i Srbija – romska naselja, 2019, UNICEF, oktobar 2020.

223 Svi podaci iz tabele Republičkog zavoda za statistiku o broju učenika na početku školske godine po područjima rada i polu (2010/11 – 2022/23), dostupno na: <https://www.stat.gov.rs/sr-latn/vesti/statisticalrelease/?p=13952&a=11&s=1103?s=1103>

Kao i prethodnih godina, studentkinje su zastupljenije na nivou visokoškolskog obrazovanja. Na prvu godinu osnovnih studija u 2023/24. godini upisano je 47.946 studenata na svim visokoškolskim ustanovama u Srbiji, a od toga su 57,9% žene. Najveći broj studenata (56,2%) upisao je državne fakultete, a prema načinu finansiranja studija, 49,7% novoupisanih studenata su korisnici budžeta dok su 50,3% samofinansirajući studenti.²²⁴ U 2022. godini diplomiralo je 36.951 student/kinja, a 60,7% su žene.

Od 2019. godine do 2022. godine, studentkinje čine većinu u svim poljima obrazovanja, osim u oblasti informacione i komunikacione tehnologije (30,7% u 2022) i u oblastima inženjerstva, proizvodnje i građevinarstva (41,9% u 2022).²²⁵ Podaci o učešću u ostalim oblastima predstavljeni su u tabeli ispod.

Tabela 9: Udeo studentkinja po polju obrazovanja, 2022. godina

Polje obrazovanja	% studentkinja upisanih 2022. godine
Obrazovanje	84,4
Umetnost i humanističke nauke	67,3
Društvene nauke, novinarstvo i informisanje	68,4
Poslovanje, administracija i pravo	63,8
Prirodne nauke, matematika i statistika	67,1
Poljoprivreda, šumarstvo, ribarstvo i veterina	51,6
Zdravstvo i socijalna pomoć	74,6
Usluge	52,1

Studije roda su u Srbiji zastupljene samo na dva univerziteta, kao master akademske studije. Na Fakultetu političkih nauka univerziteta u Beogradu postoje master akademske studije politikologije – Studije roda i predstavljaju interdisciplinarni program humanističkih disciplina i društvenih nauka koji se bavi izučavanjem istorije feminizma i feminističkog pokreta, savremenim teorijama i političkim praksama o pitanjima identiteta i razlika.²²⁶ Takođe, na istom fakultetu funkcioniše i Centar za studije roda i politike. Na Univerzitetu u Novom Sadu postoje master akademske Rodne studije, dok doktorske studije više ne postoje.²²⁷

224 Republički zavod za statistiku, Visoko obrazovanje, 26. decembar 2023. godine, <https://www.stat.gov.rs/sr-latn/vesti/statisticalrelease/?p=13922&a=11&s=1104?s=1104>

225 Broj upisanih studenata po polu i poljima obrazovanja, Republički zavod za statistiku, 26.06.2023.

226 Fakultet političkih nauka univerziteta u Beogradu, Studije roda, <https://www.fpn.bg.ac.rs/master-studije-roda>

227 Opširnije: *Univerzitetski centar za interdisciplinarnu i multidisciplinarnu studiju i istraživanja*, UNS, dostupno na: <https://www.uns.ac.rs/index.php/clanice/centri/ucimsi>

CEDAW komitet poziva Republiku Srbiju da:

- obezbedi da se princip jednake plate za rad jednake vrednosti, koji je sadržan u Zakonu o radu, efektivno primenjuje, uključujući redovno preispitivanje plata u tradicionalno ženskom i muškom sektoru u cilju eliminacije rodne razlike u platama i preduzimanjem drugih odgovarajućih mera;
- osmisli, usvoji i sprovede ciljane, rodno osetljive i vremenski ograničene mere, uključujući i privremene posebne mere, kako bi: (i) stvorila više mogućnosti za žene, uključujući mlade žene, Romkinje, žene sa invaliditetom i žene u ruralnim područjima; (ii) obezbedila pristup zapošljavanju, posebno u sektorima sa većim platama u kojima dominiraju muškarci, uključujući podsticaje za poslodavce u javnom i privatnom sektoru da zaposle žene; (iii) sproveda rodno odgovorne politike; (iv) pružila podršku preduzetnicama i (v) promovisala pozitivne slike o ženama u poslovnom i ukupnom profesionalnom životu;
- obezbedi da nezaposlene žene, uključujući i one koje su registrovane u Nacionalnoj službi za zapošljavanje, u potpunosti budu upoznate sa uslugama koje su im na raspolaganju;
- uvede fleksibilne radne aranžmane i za žene i za muškarce, kao što je rad na pola radnog vremena i rad na daljinu; proširi obezbeđivanje usluga ustanova za decu i ustanova za negu za druga lica koja zavise od tih usluga; promoviše jednaku raspodelu porodičnih i odgovornosti u domaćinstvu i odgovorno očinstvo, uključujući uvođenje plaćenog oćinskog odsustva, uz podsticanje očeva da ga koriste i monitoring ove prakse;
- obezbedi pristup zaštiti materинства svim zaposlenim ženama, uključujući obezbeđivanje redovne isplate naknade zarade tokom trudnoće, porodiljskog odsustva i odsustva za brigu o deci i olakšavanjem mladim majkama povratka na posao, posebno održavanjem adekvatne finansijske podrške;
- sprovede sveobuhvatnu anketu za procenu prevalence seksualnog uznemiravanja na radnom mestu; podstiče prijavljivanje seksualnog uznemiravanja na radnom mestu i podigne svest javnosti o njegovoj diskriminatornoj prirodi, negativnom uticaju na zapošljavanje žena i mogućim sankcijama; ojaća mehanizam za efikasno rešavanje slučajeva seksualnog uznemiravanja, uključujući i sud; prikuplja razvrstane statističke podatke o broju i prirodi prigovora o seksualnom uznemiravanju na radnom mestu, u javnom i privatnom sektoru.²²⁸

Poremećaji na tržištu rada koji su se desili tokom pandemije više su uticali na žene nego na muškarace, o čemu smo opširnije pisale u prethodna dva godišnja izveštaja. Situacija se poboljšala tokom perioda oporavka u mnogim razvijenim privredama i privredama u razvoju, ali stopa nezaposlenosti žena i uticaj roda na zapošljavanje i razlike u stopi nezaposlenosti žena i muškaraca ostaju visoke.²²⁹

Prema podacima Republičkog zavoda za statistiku iz Ankete o radnoj snazi,²³⁰ u trećem kvartalu 2023. godine došlo do porasta broja aktivnih žena za 10.600, prvenstveno zbog rasta zaposlenosti za 11.500. Broj aktivnih žena iznosio je 1.447.800, a zaposlenih 1.308.600. Najviša stopa aktivnosti zabeležena je u Beogradskom regionu (60,1%), a slede region Šumadije i Zapadne Srbije (55,3%), Vojvodine (55,2%) i region Južne i Istočne Srbije (51,9%). Broj stanovnika van radne snage beleži pad i u populaciji muškaraca iznosio je 1.014.500, a u populaciji žena 1.504.900.

Stopa zaposlenosti žena i dalje je niža od stope zaposlenosti muškaraca: u trećem kvartalu 2023. godine iznosila je 63% za muškarce i 49% za žene.

Kada je u pitanju preduzetništvo, podaci pokazuju da je povećan ukupan broj aktivnih preduzetnika/ca, a povećano je i učešće ženskih biznisa u ukupnom preduzetništvu sa 28,1% na 31,2%.²³¹ Sektorska struktura ženskog preduzetništva se i dalje značajno razlikuje od muške, ali su primetne promene u strukturi ženskog preduzetništva uz značajno opadanje trgovine i blagi pad ugostiteljstva, a povećanja udela biznisa

229 *World Economic Situation and Prospects 2024*, United Nations Department of Economic and Social Affairs, 2024

230 *Anketa o radnoj snazi u Republici Srbiji*, Republički zavod za statistiku, Beograd, dostupno na: <https://www.stat.gov.rs/sr-latn/oblasti/trziste-rada/anketa-o-radnoj-snazi/>

231 *Preduzetništvo žena u Srbiji - 10 godina kasnije - Profil preduzetnica u Srbiji*, SeCons, Ministarstvo privrede Republike Srbije, EU za tebe, UN Women, Beograd, 2023

u sektoru stručnih, naučnih, inovacionih i tehničkih delatnosti. Žensko preduzetništvo pokazuje veću dinamiku, odnosno, veću stopu osnivanja ali i gašenja biznisa.²³²

Dostupni podaci Nacionalne službe za zapošljavanje (NSZ) pokazuju da se smanjuje broj nezaposlenih osoba. U prethodnom izveštaju smo naveli da je u decembru 2022. godine bilo ukupno 428.956 nezaposlenih lica, od toga 240.619 žena²³³ dok je u novembru 2023. godine ukupno bilo 386.841 nezaposlenih, a od toga 217.443 žene.²³⁴ Ovi podaci pokazuju konstantan udeo žena od oko 56% od ukupnog broja nezaposlenih osoba.

Novoprijavljenih žena na evidenciji NSZ u novembru 2023. godine je bilo 12.804 što je za 273 više nego u 2022. godini. I dalje najveći broj nezaposlenih žena ima srednju stručnu spremu, a najčešće pripadaju starosnoj kategoriji 55-59 godina.²³⁵ Što se tiče obrazovnih profila, najveća stopa nezaposlenih žena je u oblasti ekonomije, prava i administracije; trgovine, ugostiteljstva i turizma, tekstilstva i slikarstva.

U Izveštaju o napretku Srbije za 2023. godinu²³⁶ ponovo se navodi da je pozicija žena na tržištu rada u Srbiji i dalje nepovoljna u odnosu na poziciju muškaraca. Samo 25% žena u Srbiji su vlasnice nekretnina. U izveštaju se konstatuje da iako zakonodavstvo garantuje odsustvo sa rada radi nege deteta i za očeve i za majke, rodno zasnovani stereotipi oko brige o deci

232 Ibid.

233 *Mesečni statistički bilten - decembar 2022*, Nacionalna služba za zapošljavanje, Beograd, 2022, dostupno na: <https://www.nsz.gov.rs/filemanager/Files/Dokumenta/Statisti%C4%8Dki%20bilteni/2022/Bilten%20NSZ%20-%20%20Decembar%202022.pdf>

234 *Mesečni statistički bilten - novembar 2023*, Nacionalna služba za zapošljavanje, Beograd, 2023, dostupno na: <https://www.nsz.gov.rs/filemanager/Files/Dokumenta/Statisti%C4%8Dki%20bilteni/2023/Bilten%20NSZ%20-%20%20Novembar%202023.pdf>

235 Ibid.

236 *Izveštaj o napretku Srbije 2023*, op.cit.

i domaćinstvu kao odgovornosti žena i dalje postoje, a zakonodavstvo nije u potpunosti usklađeno sa pravnim tekovinama EU u pogledu prava u oblasti majčinstva, očinstva i roditeljskog odsustva. Nedostatak državnih službi za decu u ruralnim područjima takođe povećava količinu neplaćenog domaćinstva za žene.²³⁷

Na Samitu o Ciljevima održivog razvoja,²³⁸ Srbija je iznela ključne oblasti razvoja i predstavila način na koji je princip *Leave no One Behind (Da niko ne bude izostavljen)* prilagođen pravnom okviru.²³⁹ Predstavljene su oblasti koje su pokretači održivog razvoja: obrazovanje; rodna ravnopravnost; održivi prehrambeni sistem; zelena tranzicija; energetska efikasnost; nauka, tehnologija, inovacije, digitalizacija i podaci; institucionalni okvir; razvoj i humanitarna pomoć.²⁴⁰ Jedan od nacionalizovanih prioriteta ciljeva održivog razvoja je i postizanje pune i produktivne zaposlenosti i dostojanstven rad za sve žene i muškarce, uključujući i mlade ljude i osobe s invaliditetom, kao i jednaku platu za rad jednake vrednosti. U skladu sa tim, kao cilj koji treba da postigne do 2030. godine u oblasti rada (participacija, segregacija i kvalitet rada) Srbija je postavila da indeks rodne ravnopravnosti dostigne vrednost od 71,4. Vrednost indeksa rodne ravnopravnosti u oblasti rada prema poslednjim informacijama iznosi 69,4 poena i uz dosadašnji tempo promena, bilo bi potrebno 58 godina da se dostigne puna rodna ravnopravnost.²⁴¹

237 Ibid. str. 120

238 Održan u Njujorku u septembru 2023. godine

239 *Alat za uvođenje principa Da niko ne bude izostavljen u normativne akte Republike Srbije*, dostupno na: <https://serbia.un.org/en/200842-tool-introduction-'leave-no-one-behind'-principle-legislative-and-strategic-acts-republic>

240 Informacija dostupna na: <https://serbia.un.org/en/247531-serbia-reaffirms-its-commitment-agenda-2030-sdg-summit-new-york>

241 *Indeks rodne ravnopravnosti u Republici*

Treba ukazati da je u Strategiji za rodnu ravnopravnost Republike Srbije od 2021. do 2030. godine jedna od mera je podrška inovativnim programima i uslugama za aktivaciju žena na tržištu rada i njihovu povećanu zapošljivost i samozapošljavanje, te kreiranje radnih mesta za žene sa dodatno otežanim pristupom održivom zapošljavanju i samozapošljavanju. Međutim, Ministarstvo za ljudska i manjinska prava i društveni dijalog, kao nadležno za praćenje i izveštavanje, izvestilo je da dve aktivnosti koje su planirane Akcionim planom za 2022. i 2023. godinu za realizaciju ove mere nisu sprovedene, da nisu od prioriteta značaja za njenu realizaciju i da su obe aktivnosti pogrešno mapirale nosioca aktivnosti.²⁴²

U Programu dostojanstvenog rada za Republiku Srbiju 2019. do 2022. godine izražena je zabrinutost zbog visokog procenta neformalne zaposlenosti (19,8%), posebno zato što nesrazmerno pogađa žene (oko 25%) i mlade od 15 do 24 godine (40%).²⁴³ Kada je reč o javnim politikama, akcenat je i dalje na ekonomskom rastu i rastu zaposlenosti, dok je pitanje kvaliteta radnih mesta, odnosno, dostojanstvenog rada i dalje neadekvatno regulisano.²⁴⁴

Srbiji 2021. Digitalizacija, budućnost rada i rodna ravnopravnost, Tim za socijalno uključivanje i smanjenje siromaštva Vlade Republike Srbije, Beograd, 2021, str. 11

242 *Polazne osnove za izradu teksta Predloga Akcionog plana za 2024. i 2025. godinu za sprovođenje Strategije za rodnu ravnopravnost za period 2021. do 2030. godine*, MLJMPDD, dostupno na: <https://www.minljmpdd.gov.rs/lat/javne-konsultacije.php>

243 *Program dostojanstvenog rada za Republiku Srbiju 2019. do 2022. godine*, Međunarodna organizacija rada, dostupno na: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---europe/---ro-geneva/---sro-budapest/documents/genericdocument/wcms_676207.pdf

244 *Upravlja li Srbija svojim (održivim) razvojem?* Beogradska otvorena škola, Beograd, 2022, dostupno na: <https://sdgs4all.rs/wp-content/uploads/2022/09/Srbija-2030-Upravlja-li-Srbija-svojim-odrzivim-razvojem.pdf>

Program ekonomskih reformi za period 2023-2025. godine²⁴⁵ daje pregled glavnih strukturnih izazova za konkurentnost, kao i održiv i inkluzivni rast na centralnom nivou, a strukturne reformske mere, u skladu sa smernicama Evropske komisije, organizovane su u 13 oblasti. U okviru tih oblasti, identifikovana su tri ključna izazova konkurentnost, privredni rast i zapošljavanje. Konstatuje se da je rodni jaz u ekonomiji u Srbiji vidljiv kroz nejednak položaj žena i muškaraca na tržištu rada, razlikama u visini zarade, penzije i uopšte prihoda, razlikama u preduzetničkoj aktivnosti, pristupu resursima za podršku zapošljavanju i samozapošljavanju, učešću u neformalnoj ekonomiji, razlikama u vlasništvu nad nepokretnostima i zemljom, kao i učešću u odlučivanju u ekonomiji. Programom se procenjuje i uticaj mera na rodnu ravnopravnost, ali su podaci u tom delu oskudni. Nacrt Programa ekonomskih reformi za period 2024-2026 stavljen je na uvid javnosti u novembru 2023. godine. Obuhvata poglavlje kojim su predstavljene strukturne reforme, prepoznate kao ključne u cilju otklanjanja prepreka privrednom rastu i razvoju, kao i jačanju konkurentnosti privrede u narednom trogodišnjem periodu. U pogledu uticaja mera na rodnu ravnopravnost nema značajnih promena.

Prošle godine smo pisale o preporukama Komiteta za ekonomska, socijalna i kulturna prava koje su upućene Srbiji.²⁴⁶ Komitet je preporučio Srbiji da identifikuje osnovne uzroke koji ometaju žene da učestvuju u radnoj snazi i dobiju pristojne prilike za posao, prilagode im usluge zapošljavanje i stručno obrazovanje i obuku i obezbede socijalne usluge za bolju harmonizaciju

245 Program ekonomskih reformi 2023-2025, Ministarstvo finansija, Beograd, 2023, dostupno na <https://www.mfin.gov.rs/sr/dokumenti2-1/program-ekonomskih-reformi-erp-1> Program je dostavljen Evropskoj komisiji 31. januara 2023. godine.

246 Zaključna zapažanja o trećem periodičnom izveštaju Republike Srbije, Komitet za ekonomska i socijalna prava, E/C.12/SRB/CO/3 od 4. marta 2022. godine

radnog i porodičnog života; da proširi usluge socijalne zaštite u cilju poboljšanja jednake raspodele odgovornosti za brigu između muškaraca i žena i olakšavanja učešća žena u radu i javnom domenu,²⁴⁷ da intenzivira napore na smanjenju nezaposlenosti, posebno među mladima, kao i da unapredi mere aktivne politike zapošljavanja identifikovanjem osnovnih uzroka zbog kojih osobe pripadaju kategoriji teško zapošljivih i osmišljavanjem konkretnih programa za njihovo rešavanje u cilju pružanja pristojnih i održivih mogućnosti za zapošljavanje.²⁴⁸

Strategija zapošljavanja u Republici Srbiji za period 2021-2026. godine ima posebnu meru namenjenu unapređenju položaja žena na tržištu rada (2.4). U opisu mere se navodi i da su žene starije od 50 godina koje ostaju bez posla, posebno obeshrabrene u pokušaju da se ponovo zaposle, dok su mlade žene na tržištu rada često suočene sa problemom usklađivanja radnog i porodičnog života. Unapređenje njihovog položaja na tržištu rada zahteva pružanje systemske pomoći u formi integrisanog pristupa institucija različitih sistema, uz kreiranje dodatnih usluga/mera podrške. Takođe, u opisu mere koja se odnosi na poboljšanje položaja mladih na tržištu rada, navedeno je da u svim systemskim intervencijama koje su usmerene ka mladima, treba uzeti u obzir rodnu dimenziju, koja se kod mladih manifestuje kroz veliki rodni jaz između mladih muškaraca i mladih žena, na štetu mladih žena, koje u manjoj meri osećaju ukupno poboljšanje položaja na tržištu rada starosne kategorije kojoj pripadaju.²⁴⁹ U Godišnjem izveštaju o sprovođenju Akcionog plana za 2022. godinu, za sve tri planirane aktivnosti navedeno je da su u toku, a od

247 Zaključna zapažanja o trećem periodičnom izveštaju Republike Srbije, Komitet za ekonomska i socijalna prava, E/C.12/SRB/CO/3 od 4. marta 2022. godine, paragraf 37, b i c

248 Ibid, paragraf 39, a i b

249 Strategija zapošljavanja u Republici Srbiji za period 2021-2026. godine, Ministarstvo za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja, dostupno na: <https://www.minrzs.gov.rs/sr/dokumenti/ostalo/sektor-za-rad-i-zaposljavanje>

četiri pokazatelja ispunjenosti ove mere, samo jedan je ostvaren.²⁵⁰

Ekonomsko osnaživanje žena sprovodi se kroz mere i programe koje realizuju različiti (vladini i nevladini) akteri, a neke od ovih mera namenjene su određenim grupama žena – na primer, subvencije poslodavcima za zapošljavanje nezaposlenih lica iz kategorije teže zapošljivih, uključujući žrtve porodičnog nasilja ili podsticaji preduzetništvu. Međutim, uticaj pojedinačnih mera i programa, kao i efekti koje imaju na unapređenje položaja žena na tržištu rada, ne mere se ili se mere povremeno i bez primene dobijenih nalaza na buduće programe.

U vezi sa preduzetništvom žena, postoje pomaci u unapređenju prava za žene koje samostalno obavljaju delatnost, ali je neophodno unaprediti praksu i obezbediti veću podršku balansu između porodičnog i profesionalnog života. Istraživanje je pokazalo da su današnje preduzetnice u braku u nešto manjem procentu nego one od pre 10 godina, kao i da ređe imaju maloletnu decu. Podaci o teškoćama u vođenju biznisa ukazuju da su mogući razlozi za to nepovoljni uslovi, odnosno, neadekvatno regulisano porodičko i roditeljsko odsustvo zbog kojih se mlade žene ne upuštaju u preduzetništvo ili ga napuštaju kada pređu u fazu roditeljstva.²⁵¹ Izrazito je mali udeo preduzetnica starosti 19-29 godina, što može da predstavlja znak da se mlade žene danas teže odlučuju na započinjanje biznisa nego što je to bilo pre 10 godina.²⁵²

---

250 *Godišnji izveštaj o sprovođenju Akcionog plana za period 2021-2026. za sprovođenje Strategije zapošljavanja*, Ministarstvo za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja, dostupno na: <https://www.minrzs.gov.rs/sites/default/files/2023-07/Годишњи%20извештај%20о%20спровођењу%20акционог%20плана%20за%202022.pdf>

251 *Preduzetništvo žena u Srbiji - 10 godina kasnije*, Profil preduzetnica, SeCons, Ministarstvo privrede Republike Srbije, UN Women, Beograd mart 2023.

252 Isto.

U Strategiji za rodnu ravnopravnost 2021. do 2030, u delu mera podrške ženama u biznisu, navedeno je da nema kontinuiranih ciljanih mera podrške ženama za uključivanje u inovativne delatnosti, brzo rastuće biznise, zelenu i cirkularnu ekonomiju. Manje učešće biznisa u vlasništvu žena u programima je u činjenici da je prednost data proizvodnim i prerađivačkim aktivnostima, tj. sektorima u kojima je učešće žena tradicionalno ispod nivoa za ostale sektorske ekonomije.²⁵³ Jedan od razloga je i pristup informacijama i korišćenje finansijske podrške većeg iznosa, kao što su na primer instrumenti pretpristupne pomoći. Sektorski sporazum između Vlade Republike Srbije i Evropske komisije o mehanizmima primene finansijske pomoći EU u okviru Instrumenta za pretpristupnu pomoć u oblasti podrške programima ruralnog razvoja (IPARD III) iz 2023. godine jeste jedan od mehanizama za koje je potrebno obezbediti informisanost među ženama koje su vlasnice poljoprivrednih gazdinstava i koje se bave poljoprivredom. U pravila IPARD programiranja spada i to da odredbe vezane za ravnopravnost muškaraca i žena i nediskriminaciju treba da budu promovisane u različitim fazama programa. U okviru mere koja se odnosi na sprovođenje lokalnih strategija ruralnog razvoja (LEADER pristup), u lokalnim akcionim grupama moraju da budu predstavljeni partneri iz različitih socio-ekonomskih sektora i da se osigura rodna ravnopravnost učešćem žena i mladih na nivou odlučivanja. Ovo su neki od zahteva koji će doprineti zastupljenosti žena i participativnom kreiranju mera uz poštovanje principa rodne ravnopravnosti. Evaluacija IPARD II programa pokazala je da mali broj zahteva koje su podnele žene nositeljke komercijalnih porodičnih poljoprivrednih gazdinstava, za investicije u fizičku imovinu poljoprivrednih gazdinstava

---

253 *Strategija za rodnu ravnopravnost Republike Srbije 2021-2030* dostupno na <https://www.rodnaravnopravnost.gov.rs/sr/dokumenti/strategije-i-akcioni-planovi/nacionalna-strategija-za-rodnu-ravnopravnost-za-period-2021>

(22%). Od toga je odobreno 27% zahteva koje su podnele žene, što je samo 6% od ukupno odobrenih zahteva.²⁵⁴ Ovo pokazuje da mali broj žena podnosi zahteve, a još manji broj prođe proces selekcije i dobije sredstva.

Nadalje, rodna analiza programa ženskog i socijalnog preduzetništva Pokrajinskog sekretarijata za privredu i turizam²⁵⁵ pokazala je da programi dodele bespovratnih sredstava nisu u dovoljnoj meri doprineli zatvaranju rodnog jaza i unapređenju rodne ravnopravnosti, uprkos sprovođenju posebnog programa subvencionisanja isključivo ženskih biznisa. Analiza je pokazala da ukoliko se izuzme konkurs za dodelu subvencija za žensko preduzetništvo, udeo firmi u vlasništvu žena koje su dobile podsticajna sredstva je manji od 20%, što ukazuje na opstajanje rodnog jaza i potvrđuje da je kontinuirano sprovođenje posebnog programa podrške ženskim biznisima važno za prevazilaženje rodnog jaza. Takođe, utvrđen je neravnomerni teritorijalni raspored dodeljenih subvencija, najviše u velikim gradovima, posebno u Novom Sadu, što pokazuje na neadekvatnu dostupnost informacija, kao i podsticajima i podršci ženama iz manjih sredina.

U zemljama sa većim predrasudama u odnosu na rodne društvene norme, žene provode više vremena od muškaraca (čak do šest puta više) u obavljanju kućnih poslova i brizi o porodici.²⁵⁶

U Srbiji, žene u proseku svakog dana provedu duplo više vremena u poređenju sa muškarcima u obavljanju neplaćenih poslova, a na plaćenim poslovima rade sat i po manje od muškaraca.²⁵⁷

254 Evaluacija IPARD II Programa u Republici Srbiji za period 2017-2019, Institut za ekonomiku poljoprivrede, 2020, dostupno na <http://www.minpolj.gov.rs/wp-content/uploads/datoteke/IPARD/>

255 Informacije o rodnoj analizi i rezultatima prikupljeni tokom javne prezentacije koja je održana 28.11.2023. godine u Novom Sadu

256 *Gender Social Norms Index*, 2023, op.cit. str. 3

257 *Podaci iz istraživanja o korišćenju*

Nalazi istraživanja o preduzetništvu žena pokazuju da današnje preduzetnice bolje usklađuju svoj poslovni život sa porodičnim nego preduzetnice od pre 10 godina, a promena se vidi i u praksama podele odgovornosti i zadataka u brizi o domaćinstvu.²⁵⁸ Iako postoji promena, one i dalje nose najveći deo odgovornosti u domaćinstvu, što uz vođenje biznisa stvara povećana radna opterećenja.

Kako bi se promenili vrednosni stavovi i patrijarhalni rodni obrasci, neophodno je veće uključivanje muškaraca u brigu o porodici i roditeljstvo. Pored toga, potrebno je da se **ženama obezbedi** sigurnost povratka na posao nakon rođenja deteta, da im se omogući napredovanje i razvoj profesionalne karijere. Da bi se ovo ostvarilo, neophodne su ciljane podsticajne mere, zasnovane na podacima o stvarnim potrebama žena. Međunarodna organizacija rada ukazuje na važnost organizacije rada i radnog vremena, korišćenje godišnjih odmora i drugih prava, te na neophodnost fleksibilnosti i inovativnosti u tom pogledu.²⁵⁹ Na primer, uobičajena radna nedelja, sa osmočasovnim radnim vremenom, u najvećoj meri obezbeđuje stabilnost zaposlenima, ali fiksni rasporedi mogu da budu prepreka porodičnim obavezama, pa je neophodno razvijati i omogućiti različite modele zapošljavanja, pored razvoja usluga podrške, kao što su vrtići, dnevni boravci i druge neophodne usluge.

---

vremena u Republici Srbiji, Republički zavod za statistiku, Beograd, 2022, dostupno na: <https://www.stat.gov.rs/vesti/statisticalrelease/?p=13924&a=18&s=1808>

258 *Preduzetništvo žena u Srbiji - 10 godina kasnije*, SeCons, Ministarstvo privrede Republike Srbije, EU za tebe, UN Women, Beograd, 2023

259 *Working Time and Work-Life Balance Around the World*, International Labour Organization, 2022, dostupno na: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_protect/--protrav/---travail/documents/publication/wcms_864222.pdf

CEDAW komitet preporučio je Srbiji da:

- podignesvestjavnosti osavremenim metodamakoncepcije i obezbedi da se abortus ne koristi kao metoda koncepcije, uključujući putem edukacija i medijskih kampanja koje su usmerene na mlade devojke i mladiće i adolescente i adolescentkinje, posebno među romskom populacijom, kao i starije žene; poboljša pristup koncepciji, uključujući i obezbeđivanje univerzalnog pokrivanja srodnih troškova u okviru državnog zdravstvenog osiguranja;
- prikupi statističke podatke o adolescentskim trudnoćama razvrstane po starosnom dobu, poreklu i geografski;
- obezbedi da zdravstveni radnici prijavljuju adolescentske trudnoće socijalnim službama i policiji;
- obezbedi nesmetan pristup zdravstvenoj zaštiti, uključujući seksualnu i reproduktivnu zdravstvenu zaštitu, programima skrininga radi rane prevencije raka dojke i raka grlića materice i besplatnom anti-retroviralnom lečenju, za sve žene i devojke, uključujući i Romkinje, žene sa invaliditetom, uključujući i one u institucijama, kao i da podigne svest žena o prednosti rane prevencije, garantujući slobodan i informisan pristanak žene;
- poboljša pristup uslugama za planiranje porodice i veštačkoj oplodnji za žene LGBTI.²⁶⁰

Termin zdravlje u ovom izveštaju koristimo u širem značenju, tako da uključuje kako zdravstveno stanje građana i građanki, tako i zdravstveni sistem. U 2023. godini nastavljen je trend smanjenja broja lekara/ki i medicinskog osoblja u državnim zdravstvenim ustanovama koji traje još od 2015. godine.²⁶¹ Srbija se sa oko 300 lekara na 100.000 stanovnika nalazi u grupi zemalja koje su ispod proseka zemalja EU (376 na 100.000).²⁶²

260 CEDAW/C/SRB/CO/4, 2019, para. 38

261 Prema zvaničnim podacima u Zdravstveno statističkom godišnjaku u sistemu zdravstva na kraju 2022. godine bilo je zaposleno oko 20.500 doktora medicine (2021. bilo ih je 20.186) i 57.000 zdravstvenih radnika sa višom i srednjom stručnom spremom, od kojih je skoro 44.000 (77%) medicinskih sestara-tehničara. Opširnije na: <https://www.sindikatlfs.rs/za-pet-godina-skoro-3-000-manje-lekara-u-drzavnom-zdravstvu/>

262 *Standardi u javnom zdravstvu i EU-Poglavlje 28*, 2020, str. 8, dostupno na: <http://www.centaronline.org/userfiles/files/publikacije/fcd-standardi-u-javnom-zdravstvu-i-eu.PDF>

Najviše lekara na 100 hiljada stanovnika je u Nišavskom okrugu (470),²⁶³ a najmanje u Sremskom okrugu (195).²⁶⁴ Ponovo je aktuelizovano i pitanje nedostatka lekara specijalista ginekologije u domovima zdravlja.

U 2022. godini zdravstvene usluge za zdravstvenu zaštitu žena je pružalo 509 lekara. Prosečno, jedan ginekolog brinuo je o reproduktivnom zdravlju 5.812 žena starijih od 15 godina.

O nedostatku ginekologa svedoči i situacija u Indiji, u kojoj Dom zdravlja pokriva preko 40.000 stanovnika, nema nijednog ginekologa. Ginekološki pregledi su omogućeni samo trudnicama, tako što tri puta nedeljno dolazi ginekološkinja iz drugog grada. Ostale žene nemaju pristup zaštiti reproduktivnog zdravlja u državnom sistemu, a one koje imaju finansijske mogućnosti mogu privatno da odu na pregled u jedinu privatnu ginekološku ordinaciju koja je registrovana.²⁶⁵

Smanjenje broja lekara, a naročito medicinskih sestara-tehničara utiče na pristupačnost zdravstvenih usluga svima kojima su potrebne, što je tokom trajanja epidemije kovida-19 bilo naročito otežano trudnicama, obolelima od raka i pripadnicima/cama rizičnih grupa. Odlaganje usluga preventivne zaštite dovelo je do ogromnog broja zaostalih slučajeva u zdravstvenom sistemu što je otežalo lečenje i verovatno će povećati stope morbiditeta i mortaliteta.²⁶⁶

---

263 U državama EU u proseku radi 350 lekara na 100.000 stanovnika, odnosno, na jednog lekara dolazi 250 pacijenata, dok je u Srbiji 350 pacijenata na jednog lekara.

264 Ibid.

265 Ana Marković, *Zovite za dva meseca, možda ćemo tada imati ginekologa. Žene u Indiji nema ko da leči, a Srbija u prvih pet evropskih zemalja po smrtnosti od raka grlića materice*, Nova.rs, 18. novembar 2023. godine, dostupno na: <https://nova.rs/vesti/drustvo/zovite-za-dva-meseca-mozda-cemo-tada-imati-ginekologa-zene-u-indiji-nema-ko-da-leci-a-srbija-u-prvih-5-evropskih-zemalja-po-smrtnosti-od-raka-grlica-materice/>

266 Naomi Rupasinge i dr, *Uticaj covid-19 na zdravstvene sisteme na Zapadnom Balkanu*, str 6-7, dostupno na: <https://thedocs.worldbank.org/en/doc/726641590707354436-0080022020/original/RER17HealthnoteSRB.pdf>

U 2022. godini registrovano je 7.286 više smrtnih slučajeva u odnosu na prosek (101.917) u periodu 2016-2019. godine, što predstavlja višak smrtnosti od +7,1%, što je smanjenje u odnosu na 2021. godinu kada je višak smrtnosti bio 34.705, odnosno, +34,1%.²⁶⁷

Opšta stopa smrtnosti u 2022. godini manja je nego u 2021. godini i iznosila je 16,4 na 1000 stanovnika.²⁶⁸ Najčešći uzroci smrti su isti, s tim što je kod svih grupa bolesti procenat povećan, a smanjen jedino kad je reč o kovidu-19:

Broj	2021. godina ²⁶⁹	2022. godina ²⁷⁰
1.	Bolesti sistema krvotoka - 41,4% (muškarci 37,6% i žene 45,4%)	Bolesti sistema krvotoka - 47,3% (muškarci 43,1% i žene 51,5%),
2.	Kovid-19 - 20,3% (muškarci 21,8% i žene 18,8%)	Tumori 18,5% (muškarci 20,1% i žene 16,8%)
3.	Tumori - 15,1% (muškarci 16,2% i žene 13,9%),	Kovid-19 - 7,6% (muškarci 8,3% i žene 6,9%)
4.	Bolesti sistema za disanje - 5,3% (muškarci 5,7% i žene 4,8%),	Bolesti sistema za disanje 6% (muškarci 6,8% i žene 5,3%)
5.	Bolesti žlezda sa unutrašnjim lučenjem, ishrane i metabolizma - 2,6% (muškarci 2,2% i žene 3%)	Bolesti žlezda sa unutrašnjim lučenjem, ishrane i metabolizma 3% (muškarci 2,7% i žene 3,2%).

Očekivano trajanje života jedan je od indikatora u pristupu zdravstvenoj zaštiti i nejednakostima u zdravstvenim ishodima²⁷¹ i definiše se kao prosečan broj godina koji novorođenče (ili pojedinac/ka u specifičnom uzrastu) može očekivati da će doživeti uz trenutne mortalitetne uslove. Očekivano trajanje života u Srbiji za 2022. godinu pokazuje značajno veću vrednost nego u 2020. godini (74,2) i 2021. godini (72,7) – iznosi 75,6 godina, odnosno, 73 godine za muškarce i 78,1 godina za žene. Srbija se nalazi u grupi zemalja u kojima je životni vek primetno kraći u odnosu na Evropsku uniju gde je u 2021. godini prosečan životni vek bio 80,1 godina.²⁷² Niži životni vek može se pripisati različitim faktorima, među kojima su značajni stepen ekonomskog razvoja društva, nivo socijalne i zdravstvene zaštite.

267 Zdravstveno statistički godišnjak Republike Srbije 2022, op.cit. str. 20

268 ibid

269 Zdravstveno statistički godišnjak Republike Srbije 2021, str.20

270 Zdravstveno statistički godišnjak Republike Srbije 2022, str. 20

271 Ivana Mišić, *Praćenje socijalne uključenosti U Republici Srbiji, Indikatori zdravlja, 2017*, Dostupno na: <https://socijalnoukljuccivanje.gov.rs/wp-content/uploads/2017/10/Pracenje-socijalne-ukljucenosti-u-Republici-Srbiji-trece-dopunjeno-izdanje-Indikatori-zdravlja.pdf>

272 Izvor: <https://novaekonomija.rs/vesti-iz-zemlje/zivotni-vek-u-srbiji-sedam-godina-kraci-u-odnosu-na-zemlje-eu>, pristupljeno: 17.1.2023.

Očekivano trajanje života je jedan od najvažnijih demografskih pokazatelja smrtnosti neke populacije. Njegova visina odražava uslove smrtnosti u kojima populacija živi, ali je pomoću njega moguće analizirati demografsku prošlost i predviđati demografsku budućnost. Aktuelna izučavanja mortaliteta i pored značajnog napretka u kontroli pojedinih oboljenja, imaju cilj pronalaženja novih mogućnosti za smanjenje smrtnosti i produženje očekivanog trajanja života. Tom cilju teži svako društvo, a osim demografskog, ovaj pokazatelj meri i dostignuti nivo ekonomskog razvoja, nivo socijalne i zdravstvene zaštite i niz drugih parametara. U uslovima već dostignutih visokih vrednosti ovog pokazatelja, pitanje kvaliteta života, a ne samo njegove dužine, postaje veoma važno i njemu se u razvijenim zemljama poklanja posebna pažnja. Kod takvih populacija dugovečnost se posmatra ne samo kroz pokazatelje o mortalitetu, nego i kroz zdravstvene pokazatelje i merenje različitih stepena zdravlja. U tom smislu razvijena je jedna integrativna mera morbiditeta i mortaliteta - „**očekivani broj godina u dobrom zdravlju**“ (healthy life expectancy) koja će u budućnosti imati značaj kakav je u 20. veku pripadao očekivanom trajanju života.²⁷³

Kao što smo pisale u prethodnim izveštajima, grupe žena koje su inače u pojačanom riziku od diskriminacije i marginalizacije u društvu, kao što su žene starije od 65 godina, Romkinje, žene sa invaliditetom i druge, bile su u još lošijem položaju zbog neprilagođenog odgovora na epidemiju kovid-19.²⁷⁴ Zbog toga je od izuzetnog značaja integrisati rodnu perspektivu u odgovor na zdravstvenu krizu, identifikovanjem različitih potreba građana i građanki, različitih starosnih doba, kao i obezbeđivanjem adekvatnog odgovora na te potrebe koje se razlikuju u odnosu na pol, starosno doba, mesto stanovanja, zdravstveno stanje i druga lična svojstva.

Rodne razlike u vezi sa zdravljem postoje u Srbiji i van epidemije. Istraživanje o zdravlju stanovništva Srbije (2019) pokazalo je da muškarci imaju pozitivnije mišljenje o svom zdravlju (71,3%) u odnosu na žene (62,1%).²⁷⁵

Zabrinjava podatak da u poslednjih godinu dana pre istraživanja 10,2% žena i muškaraca nisu posetili lekara iako su imali zdravstvenih problema, a glavni razlozi neodlaska kod lekara su: finansijska nemogućnost (28% žena i 23,7% muškaraca), očekivanje da će se zdravstveno stanje stabilizovati (20,9% žena i 23,3% muškaraca) i nedostatak vremena zbog posla, brige o deci ili drugima (14,8% žena i 17,7% muškaraca).²⁷⁶ Glavni razlozi zbog kojih 11,1% žena i 12,6% muškaraca nije posetilo stomatologa su finansijska nemogućnost (54,2% žena i 48,2% muškaraca) i strah od lekara (11,1% žena i 14,2% muškaraca).²⁷⁷

Kod žena je znatno veća učestalost hroničnih bolesti,²⁷⁸ osim kod oboljevanja od šećerne bolesti, a one i znatno češće odsustvuju sa posla zbog zdravstvenih problema

273 Biljana Radivojević i Vukica Veljanović Morača, *Značaj bio-medicinskih i socio-ekonomskih faktora za porast očekivanog trajanja života*, 2024, dostupno na: <https://idn.org.rs>

274 Marijana Pajvančić. i dr. *Rodna analiza odgovora na Covid-19 u Republici Srbiji*, 2020, dostupno na: <https://www.osce.org/files/f/documents/3/9/459391.pdf> (pristupljeno 16.1.2024.)

275 *Istraživanje zdravlja stanovništva Republike Srbije 2019*, str. 1, Republički zavod za

statistiku, Beograd, 2020, dostupno na: <https://publikacije.stat.gov.rs/G2020/Pdf/G202018028.pdf>

276 Ibid

277 Žene i muškarci u Republici Srbiji, 2020, Beograd, str. 28, dostupno na: https://www.stat.gov.rs/media/5806/zim-u-rs-2020_webopt.pdf

278 Visok krvni pritisak, bol u donjem delu leđa, bol u vratnom delu kičme, povišen holesterol i koronarna bolest ili angina pektoris, šećerna bolest i alergije.

(19,6%).²⁷⁹ Pored kardiovaskularnih bolesti, važna zdravstvena pitanja za žene uključuju: depresiju, demenciju, osteoporozu i anemiju,²⁸⁰ a jedna od specifičnih bolesti je endometriozna od koje boluje između 10-15% žena u reproduktivnom dobu, kod žena sa sterilitetom zastupljena je i do 40%.²⁸¹

Odnos maternalne smrtnosti²⁸² od 2012. godine ima trend opadanja, ali je u 2021. godini zabeležen nagli skok vrednosti (procenjuje se zbog uticaja pandemije kovida-19) na 22,5 na 100.000 živorođenih.

U 2022. godini odnos maternalne smrtnosti iznosi 11,2.²⁸³

Učestalost malignih oboljenja reproduktivnih organa u Srbiji je visoka. Rak dojke je najčešće dijagnostikovani maligni tumor kod žena (24,5% novootkrivenih slučajeva raka) i vodeći uzrok smrti od raka kod žena (15,5%).²⁸⁴ Prema dostupnim podacima,

279 *Istraživanje zdravlja stanovništva Republike Srbije 2019*, str. 3.

280 *Izveštaj o napretku II, Drugi izveštaj o napretku po oblastima za period oktobar 2016 – jun 2020*, sačinjen na osnovu okvira za monitoring i evaluaciju, Ženska platforma za razvoj Srbije, str. 56, dostupno na: <https://media.genderhub.org.rs/2021/04/DRUGI-IZVESTAJ-O-NAPRETKU.pdf>

281 Sonja Z. Pop-Trajković-Dinić *Uticaj endometriozne na ishod vantelesne oplodnje*, doktorska disertacija, 2013, str. 4, dostupno na: <https://fedorani.ni.ac.rs/fedora/get/o:904/bdef:Content/get>

282 Stopa smrtnosti porodilja predstavlja broj žena umrlih u trudnoći, na porođaju ili u puerperijumu zbog komplikacija povezanih sa ovim stanjima na 100.000 žena u reproduktivnom dobu (15–49 godina starosti) u populaciji. Indikator je kako zdravstvenog stanja i zdravstvene zaštite stanovništva, tako i stanja u socioekonomskoj i drugim sferama društva.

283 *Zdravstveno statistički godišnjak za 2022.* str. 21

284 Institut za javno zdravlje „Dr Milan

2021. godine od malignih tumora dojke obolelo je 4.447 a umrlo 1.765 žena, dok je od raka grlića materice obolelo 1.085 a umrle su 424 žene.²⁸⁵ Srbija zauzima visoko mesto u Evropi po incidenciji novodijagnostikovanih slučajeva raka dojke i raka grlića materice, kao i na osnovu stopa mortaliteta, naročito kad je reč o raku dojke.²⁸⁶ Ovo ukazuje na to da se žene ne odazivaju na skrining ili da obuhvat skriningom nije dovoljan, zbog čega se žene kasno javljaju zdravstvenom sistemu što utiče na kasnu dijagnostiku karcinoma i lošije terapijske ishode.²⁸⁷

Rak grlića materice se može sprečiti i u 98% slučajeva povezan je sa dugotrajnim prisustvom HPV virusa. Zato je od izuzetnog značaja činjenica da se od 2022. godine HPV vakcina (kao primarna prevencija raka grlića materice) finansira iz obaveznog zdravstvenog osiguranja.²⁸⁸ Ipak, obuhvat HPV vakcinom je još uvek nizak a do kraja 2023. godine vakcinisano je 23.000 devojčica

---

Jovanović Batut“, Kancelarija za skrining raka, dostupno na: <https://www.batut.org.rs/download/Medjunarodni%20dan%20borbe%20protiv%20raka-prilog.pdf>

285 *Maligni tumori u Republici Srbiji*, Institut za javno zdravlje Srbije “Dr Milan Jovanović Batut” 2021, str. 15 i 23, dostupno na: <https://www.batut.org.rs/download/publikacije/MaligniTumoriURepubliciSrbiji2021.pdf>

286 Srbija je peta zemlja u Evropi prema uzrasno specifičnoj stopi incidencije raka dojke (62,2/100.000 žena), a po stopi mortaliteta treća (8,9/100.000). Prema procenjenoj stopi incidencije raka grlića materice (sa 21,3/100.000) u populaciji žena reproduktivnog doba (15-49 godina) Srbija je na šestom mestu od 40 zemalja u Evropi, a na devetom po procenjenoj standardizovanoj stopi mortaliteta od raka grlića materice (ca 5,4/100.000). Opširnije na: Analiza stanja u oblasti seksualnog i reproduktivnog zdravlja u Srbiji, str.22 i 23

287 Ibid

288 Vakcina je odobrena i preporučena za primenu kod devojčica i dečaka od navršениh devet godina, odnosno, kod tinejdžera oba pola koji je nisu primili (mlade žene do 26. godine, mladi muškarci do 21. godine života)

i 7.000 dečaka²⁸⁹ što je posledica nedovoljne informisanosti o značaju HPV vakcine, zabluda i otpora prema vakcinaciji uopšte.

Programi organizovanog skrininga (sekundarna prevencija)²⁹⁰ značajno smanjuju mortalitet od raka dojke, grlića materice i debelog creva. U Srbiji skrining karcinoma dojke, grlića materice i debelog creva napreduje sporo i ne sprovodi se na sistematski način u mnogim područjima zemlje.²⁹¹ Epidemija kovida-19 uticala je na smanjenje procenta žena koje su obuhvaćene prevencijom reproduktivnog zdravlja uopšte, pa tako i organizovanim skriningom.

Na teritoriji 35 domova zdravlja koji sprovode skrining dijagnostiku, u 2021. godini **mamografijom je obuhvaćeno 0,9% žena starosti 50-69 godina**, dok je u 2019. godini ovaj procenat iznosio 2,7%.²⁹²

U okviru **ranog otkrivanja raka grlića materice** kroz skrining dijagnostiku na teritoriji 17 domova zdravlja koji je sprovode, **obuhvaćeno je 5,2% žena starosti od 25 do 64 godina**, a u 2019. godini obuhvat je bio 9%.²⁹³

---

289 Izjava direktorke Republičkog fonda za zdravstveno osiguranje (RFZO) Sanja Radojević Škodrić povodom godišnjice početka programa HPV imunizacije "Zajedno protiv raka grlića materice - HPV NE", dostupno na: <https://www.nin.rs/drustvo/vesti/42037/hpv-vakcinu-dobilo-30000-dece-u-srbiji>

290 Organizovani skrining raka dojke i raka grlića materice u Srbiji sprovodi od 2012. godine, a uređen je nacionalnim programima, a ciljna populacija koja se poziva za skrining raka dojke su žene uzrasta 50-69 godina, a za skrining raka grlića materice žene uzrasta 25-64 godina.

291 Radni dokument, Republika Srbija, Izveštaj za 2023. godinu, Poglavlje 28, str. 120-122, dostupno na: <https://www.mei.gov.rs/upload/documents/eu-dokumenta/godisnji-izvestaji-ek-o-napretku/izvestaj-ek-23.pdf>

292 *Analiza planiranog i ostvarenog obima i sadržaja prava osiguranih lica na primarnu zdravstvenu zaštitu u 2021. godini*, str. 19, Institut za javno zdravlje „Dr Milan Jovanović Batut“

293 Uredba o nacionalnom programu ranog otkrivanja karcinoma dojke, „Sl. glasnik RS“, br. 73/2013 i Uredba o nacionalnom programu ranog otkrivanja karcinoma grlića materice, „Sl. glasnik RS“, br. 73/13 i 83/13. Planirano je da skriningom budu obuhvaćene žene u starosnim grupama 50-69, odnosno, od 25-64 godine.

Organizovani skrining program za otkrivanje raka dojke i raka grlića materice zahteva unapređenje kako bi ove usluge bile dostupne ciljnoj populaciji, čime bi bio povećan obuhvat ovim uslugama.

Pokazatelji stanja seksualnog i reproduktivnog zdravlja i prava žena u Srbiji su nepovoljni. Kontrola rađanja je dominantno konzervativna,²⁹⁴ seksualno ponašanje mladih rizično, a obim angažovanja u očuvanju seksualnog i reproduktivnog zdravlja celokupne populacije, posebno depriviranih i marginalizovanih grupa, nije zadovoljavajući.²⁹⁵

Kontraceptivna sredstva nisu lako dostupna, a na listi lekova koji se izdaju na osnovu obaveznog zdravstvenog osiguranja (A lista²⁹⁶) nalazi se samo jedno oralno kontraceptivno sredstvo, dok prekid trudnoće iz nemedicinskih razloga (socijalni razlozi, neplanirana trudnoća i drugo) i dalje nije pokriven obaveznim zdravstvenim osiguranjem.²⁹⁷

Poverenica za zaštitu ravnopravnosti uputila je Republičkom fondu za zdravstveno osiguranje inicijativu za izmenu i dopunu Pravilnika o listi lekova koji se propisuju i izdaju

na teret sredstava zdravstvenog osiguranja, uz obrazloženje da cene kontraceptivnih sredstava utiču na njihovu dostupnost, zbog čega je važno da kontraceptivna sredstva sa Liste A1 budu na Listi A. To bi omogućilo da žene dobiju kvalitetnija i raznovrsnija oralna kontraceptivna sredstva uz minimalnu participaciju od 50 dinara. Republički fond za zdravstveno osiguranje je u svom odgovoru istakao da će u okviru nadležnosti nastaviti unapređivanje prava svih osiguranika u pogledu dostupnosti lekova na teret sredstava obaveznog zdravstvenog osiguranja, uključujući i lekove za kontracepciju.²⁹⁸

U javnosti postoje mišljenja da je „posledica niske učestalosti korišćenja moderne kontracepcije često pribegavanje namernim pobačajima”,²⁹⁹ ali zvanični podaci pokazuju smanjenje broja tih intervencija.³⁰⁰ U 2022. godini bilo je prijavljeno 11.306 prekida trudnoće. Od svih žena koje su imale medicinski indukovani prekid trudnoće, kao i prethodnih godina, najviše je žena od 25-34 godine (44,3%), a mlađih od 20 godina bilo je 3,4%.³⁰¹

---

294 Prema istraživanju MICS iz 2019. godine tradicionalne metode koristi 41% žena, dok moderne metode koristi 21%, te da prevalencija modernih metoda raste sa nivoom obrazovanja i blagostanja. Samo 11% žena sa osnovnim obrazovanjem koristi neku od modernih metoda, u poređenju sa 27% žena koje imaju visoko obrazovanje, dok samo 13% žena iz najsiromašnijih domaćinstava koristi moderne metode. Dostupno na: <https://www.unicef.org/serbia/media/16296/file/Statisti%C4%8Dki%20rezime%20-%20Istra%C5%BEivanje%20vi%C5%A1estrukih%20pokazatelja%20za%202019.%20godinu%20.pdf>

295 *Strategija za rodnu ravnopravnost za period 2021-2030*, str. 95

296 Lista A. Lekovi koji se propisuju i izdaju na obrascu lekarskog recepta, „Službeni glasnik RS”, br. 40/2022

297 To znači da i žena koja ima zdravstveno osiguranje plaća ovu uslugu po cenama koje uređuje davalac zdravstvene usluge.

---

298 Dostupno na: <https://ravnopravnost.gov.rs/418-22-inicijativa-rfzo-za-izmenu-pravilnika-u-cilju-unapredjenja-seksualnog-i-reproduktivnog-zdravlja/>

299 *Seksualno i reproduktivno zdravlje i prava žena u Srbiji, pronatalitetna politika naspram ljudskih prava*, Autonomni ženski centar, ASTRA – Akcija protiv trgovine ljudima i Grupa 484, Beograd, 2022, str. 10, dostupno na: <https://www.womenngo.org.rs/images/publikacije-dp/2021/TRI%20GODINE%20OD%20USVAJANJA%20PROGRAMA%20ANALIZA%20PRIMENE%20NACIONALNOG%20PROGRAMA%20OCUVANJA%20I%20UNAPREDJENJA%20SEKSUALNOG%20I%20REPRODUKTIVNOG%20ZDRAVLJA%20GRADJANA.pdf>

300 Evidencija se vodi za svaki pojedinačni pobačaj u državnoj i privatnoj zdravstvenoj ustanovi i relevantni su zvanični podaci koji se objavljuju u zdravstveno-statističkim godišnjacima. Opširnije na: Institut za javno zdravlje „Dr Milan Jovanović Batut”

301 *Zdravstveno statistički godišnjak 2022*, str. 98

Godina	Broj prijavljenih prekida trudnoće
2019.	13.901
2020.	11.584
2021.	10.880
2022.	11.306

Tabela 10: Broj prijavljenih prekida trudnoće po godinama

Najviše prekida trudnoće (31,5%) je zabeleženo kod žena bez dece,³⁰² a neka istraživanja pokazuju da je više zastupljen među ženama sa osnovnim obrazovanjem (28%) i ženama iz najsiromašnijih domaćinstava (15%).³⁰³ Zbog nedovoljnog poznavanja metoda zaštite od neželjene trudnoće, kao i lošeg položaja Romkinja u društvu i u zajednicama u kojima žive, veći je procenat Romkinja koje su imale indukovani abortus (28%), naspram 11% žena iz većinske populacije.³⁰⁴ Kod žena iz romskih naselja rasprostranjeno je rano rađanje a samim tim i zdravstveni rizici koji mogu nastati usled nedovoljnog fizičkog razvoja. Društveni rizici obuhvataju rani prekid obrazovanja i nastavljanje siromaštva, a mogući su i višestruki zdravstveni rizici za odojčad, što je i razlog da se u okviru Cilja održivog razvoja br. 3 naglašava potreba da se smanji rađanje u adolescenciji.³⁰⁵

302 Ibid.

303 U Srbiji, 11% žena starosti 15–49 godina imalo je barem jedan indukovani abortus, a procenat raste sa godinama i najviše je kod žena starosti 45–49 godina (24%). Istovremeno, 28% žena starosti 15–49 godina iz romskih naselja imalo je barem jedan indukovani abortus. *Istraživanje višestrukih pokazatelja 2019 i Srbija – romska naselja* *Istraživanje višestrukih pokazatelja 2019 (MICS6)*, op.cit, str. 21

304 *Istraživanje višestrukih pokazatelja 2019 i Srbija – romska naselja, Istraživanje višestrukih pokazatelja 2019 (MICS6)*, str. xx

305 *Nejednakosti u životu adolescenata u Srbiji*, 2022, MICS, UNICEF u Srbiji, str. 32, dostupno na: <https://www.unicef.org/serbia/media/24816/file/Nejednakosti%20u%20%20C5%BEivotu%20adolescenata%20u%20Srbiji.pdf>

Zvanični statistički podaci o adolescentskim trudnoćama razvrstani po starosnom dobu, poreklu i geografski nisu javno dostupni, kao ni podaci o tome da li zdravstveni radnici socijalnim službama i policiji prijavljuju adolescentske trudnoće čija je procenjena stopa tokom jedne kalendarske godine 50 na 1.000 devojaka.³⁰⁶ S druge strane, stopa maloletničkih porođaja je u padu, pa je sa 10,5 u 2020. godini, snižena na 8,7 u 2022. godini.³⁰⁷ Razlike između opšte populacije i populacije iz romskih naselja postoje i kod maloletničkih trudnoća. Svaka treća adolescentkinja iz romskih naselja ili već ima decu ili je trenutno trudna, a svaka četrdeseta devojčica mlađa od 15 godina već je rodila dete. Rađanje pre navršениh 18 godina je nešto češće u najsiromašnijih 60% stanovništva. Broj žena starosti 20–24 godine koje su rodile dete pre navršениh 18 godina je konstantan, a došlo je do malog pada rađanja kod adolescentkinja starosti 15–19 godina, što bi moglo ukazivati na postepeno napuštanje ove prakse u mlađim generacijama.³⁰⁸

Zakonom o rodnoj ravnopravnosti obavezano je nekoliko ministarstava da obezbede pod jednakim uslovima svim ženama i muškarcima, devojčicama i dečacima, pravo na pristup lako dostupnim informacijama, obrazovanju i uslugama, u skladu sa starosnim dobom, koje se odnose na seksualnost, kontracepciju, planiranje rađanja, bračni i porodični život, posebno uzimajući u obzir položaj osoba

306 *Nacionalni program očuvanja i unapređenja seksualnog i reproduktivnog zdravlja građana Republike Srbije*, tačka 3.2. Rizično seksualno i reproduktivno ponašanje omladine, dostupno na: <https://www.pravno-informacioni-sistem.rs/SlGlasnikPortal/eli/rep/sgrs/vlada/uredba/2017/120/2/reg>

307 Profil Republike Srbije, jul 2023. godine, DevInfo baza, Republički zavod za statistiku, Beograd, 2023, dostupno na: http://devinfo.stat.gov.rs/SerbiaProfileLauncher/files/profiles/sr/1/DI_Profil_REPUBLIKA%20SRBIJA_EURSRB.pdf

308 *Nejednakosti u životu adolescenata u Srbiji*, 2022, op.cit.

iz osetljivih grupa.³⁰⁹ Postoji potreba da se unapredi pristup uslugama i informacijama o seksualnom i reproduktivnom zdravlju, naročito u udaljenim ili društveno isključenim zajednicama, koje bi bile prilagođene adolescentima/kinjama i njihovim različitim potrebama.³¹⁰ Istraživanja pokazuju da su mladima najčešći izvori informacija vršnjaci, sredstva javnog informisanja i internet. Prema oceni mladih i njihovih roditelja, škola je retko izvor informacija i znanja o navedenim temama.³¹¹ Poslednje istraživanje o zdravlju stanovništva³¹² pokazuje da je oko 27% mladih uzrasta od 15 do 19 godina stupilo u seksualne odnose (29,5% dečaka i 24,5% devojčica), a kondom je koristilo 55,6% prilikom poslednjeg seksualnog odnosa sa povremenim partnerom.

Unapređenje zdravlja mladih najviše zavisi od blagovremene i sveobuhvatne edukacije o seksualnom i reproduktivnom zdravlju,³¹³ koja još nije postala obavezan deo obrazovnog procesa. Savetovališta za mlade u domovima zdravlja ne rade ili delimično funkcionišu.³¹⁴ Od 158 domova zdravlja,³¹⁵

309 Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja, Ministarstvo zdravlja, Ministarstvo za brigu o porodici i demografiju i javne ustanove u tim oblastima.

310 *Seksualno i reproduktivno zdravlja i prava žena u Srbiji*, op. cit. str. 10

311 Ibid, str. 11

312 *Istraživanje zdravlja stanovništva Srbije 2019*, Republički zavod za statistiku, str. 97, dostupno na: <https://publikacije.stat.gov.rs/G2021/pdf/G20216003.pdf>

313 Jasmina Milošević, *Reproduktivno zdravlje mladih u Srbiji – analiza stanja sa preporukama*, Beogradska defektološka škola – Vol. 24, No. 1, 2018, str. 101-125, dostupno na: https://www.belgradeschool.com/uploads/4/6/5/1/46514917/milosevic_1.pdf

314 Mirjana Rašević i Katarina Sedlecky, *Značaj poruka korona-krise za očuvanje seksualnog i reproduktivnog zdravlja u Srbiji, 2021*, str. 42, COVID-19: Socio-demografski procesi, izazovi i posledice pandemije, Regionalna konferencija - knjiga sažetaka, Institut društvenih nauka, Beograd

315 *Stanje primarne zdravstvene zaštite u Srbiji*, Pravni skener, 2020. str. 8, dostupno na:

samo 38 pruža usluge savetovanja o reproduktivnom i o zdravlju adolescenata.³¹⁶

U osnovno i srednjoškolsko obrazovanje uvedeni su edukativni programi sa ciljem unapređenja kompetencija učenika/ca u vezi sa odgovornim odnosom prema zdravlju i o značaju zaštite reproduktivnog zdravlja, ali nisu poznati rezultati uvođenja ovih programa.³¹⁷ U Strategiji razvoja obrazovanja i vaspitanja do 2030. godine³¹⁸ prepoznata je tema reproduktivnog zdravlja, dok su Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja, UNFPA i Zavod za unapređivanje obrazovanja i vaspitanja razvili program obuke za osnaživanje zaposlenih u obrazovanju za razvijanje odgovornog odnosa prema zdravlju.³¹⁹

https://www.pravni-skener.org/pdf/sr/Stanje_primarne_zdravstvene_zastite_u_Srbiji.pdf

316 *Situaciona analiza dece i omladine 2019. godine*, UNICEF, 2020, str. 36 i 37, dostupno na: https://www.unicef.org/serbia/media/13456/file/sitan_2019.pdf

317 Prema navodima Ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja, u izveštaju Vladi, predmet *Fizičko i zdravstveno obrazovanje* je obavezan predmet, dok se u gimnazijama realizuje izborni predmet *Zdravlje i sport*, a u srednjim školama, fakultativna aktivnost *Zdravstveno vaspitanje* u okviru koje se realizuje i tema zaštita reproduktivnog zdravlja. Ministarstvo zdravlja nije dostavilo informacije o edukativnim i promotivnim aktivnostima na podizanju svesti o značaju zaštite reproduktivnog zdravlja. *Izveštaj Vlade Republike Srbije o ostvarivanju rodne ravnopravnosti u Republici Srbiji za 2021. godinu*, op.cit, str. 27

318 „Službeni glasnik RS“ br. 63/2021

319 Opširnije na: <https://prosveta.gov.rs/vesti/obuke-za-osnazivanje-zaposlenih-u-obrazovanju-za-razvijanje-odgovornog-odnosa->

Akušersko nasilje

U Izveštaju specijalne izvestiteljke UN za nasilje nad ženama, njegovim uzrocima i posledicama, termin akušersko nasilje koristi se da označi nasilje koje je žena doživela u zdravstvenoj ustanovi prilikom porođaja, u ginekološko-akušerskim ustanovama, s fokusom na akušersko nasilje na porođaju, iz perspektive poštovanja ljudskih prava.³²⁰

Organizacije za zaštitu ljudskih prava pokrenule su početkom 2022. godine kampanju za zaustavljanje akušerskog nasilja u koju se uključilo više stotina žena svojim svedočenjima o iskustvu porođanja ili indukovanog pobačaja iz zdravstvenih razloga u zdravstvenim ustanovama. Prema nalazima istraživanja u ginekološko-akušerskim zdravstvenim ustanovama postupanje zdravstvenih radnika nije u skladu sa međunarodnim i domaćim propisima i standardima.³²¹

[prema-zdravlju-i-ocuvanje-zdravlja-i-bezbednosti-ucenika/](#)

320 Opširnije: *A human rights-based approach to mistreatment and violence against women in reproductive health services with a focus on childbirth and obstetric violence*, dostupno na: <https://digitallibrary.un.org/record/3823698?ln=en>

321 Marina Mijatović, Jelena Stanković i Ivana Soković Krsmanović, *Tretman žena u ginekološko-akušerskim ustanovama*, 2022, dostupno na: https://mimlegal.com/Izvestaj-Akusersko_nasilje.html?fbclid=IwAR2X7DH-7ZBu3AU2RwePCCbOfgcjiuxXHGTZPmoLDRwOIDgJT-d5bMD-lLo

Žene su izložene različitim vrstama nasilja tokom medicinskih tretmana, koje im izazivaju veliku patnju i bol, a bez preduzimanja mera koje bi dovele do njihovog olakšanja.³²² U istraživanju su identifikovani sledeći oblici nasilja u ginekološko-akušerskim ustanovama:

- verbalno nasilje i loša komunikacija;
- učestala primena Kristelerovog zahvata i vakuum ekstrakcije, uz brojne primeri u kojima su lekari primenjivali zahvat i pored izričitog protivljenja pacijentkinja;
- nasilna epiziotomija, a preporuka Svetske zdravstvene organizacije je da epiziotomiju treba raditi samo u posebnim zdravstvenim indikacijama, a ne rutinski, kako se to radi u srpskim porodilištima;
- fizičke povrede i fizičko nasilje;
- nečovečno i ponižavajuće postupanje (npr. vezivanje prilikom porođaja);
- praksa kršenja prava na pristanak, a posebno na informisani pristanak, koje je garantovano Zakonom o pravima pacijenata;
- unošenje netačnih podataka u otpusnu listu sa ciljem izbegavanja odgovornosti za nepravilno i nesavesno preduzimanje medicinskih mera i dr.

Medicinske mere se preduzimaju bez informisanog pristanka pacijentkinje. One nemaju informacije o svom zdravstvenom stanju, planiranim medicinskim merama i posledicama koje se mogu očekivati. U velikom broju slučajeva zdravstveni radnici preduzimaju medicinske mere protiv volje pacijentkinje koje dovode do narušavanja zdravlja, kao što su Kristelerov zahvat, primena vakuuma, epiziotomija, uključivanje indukcije, nasilno probijanje vodenjaka i klistiranje. Porodilje svedoče i o praksi nekih ginekologa da započeti porođaj i pacijentkinju napuštaju zbog „drugih obaveza“ i prepuštaju drugom lekaru koji nema dovoljno informacija o njenom zdravstvenom stanju. Zbog toga u slučajevima trudnoća sa prognozom mogućih komplikacija mogu nastati fatalne posledice.³²³

---

322 Ibid

323 Ibid

Epidemija kovida-19 pojačala je razlike koje su već postojale u pristupu zdravstvenoj zaštiti za pojedine grupe građana i građanki, pre svega Romkinje, žene sa invaliditetom, starije žene i dr. Pokazatelji stanja seksualnog i reproduktivnog zdravlja Romkinja, ali i žena koje žive na granici siromaštva, u seoskim područjima, žena sa invaliditetom ili žena koje žive sa HIV-om, višestruko su nepovoljniji od pokazatelja koji važe za opštu populaciju žena, a istraživanja pokazuju da se situacija u domenu seksualnog i reproduktivnog zdravlja nije znatno promenila u odnosu na 2014. godinu.³²⁴

Procenat pokrivenosti osnovnim (obaveznim) zdravstvenim osiguranjem je isti za Romkinje i žene iz većinske populacije (97%).³²⁵ Razlike postoje u korišćenju kontracepcije.³²⁶ Svi postojeći problemi i izazovi sa kojima se žene sa invaliditetom susreću, kao što su pristupačnost, dostupnost zdravstvenih usluga³²⁷ i usluga podrške, dodatno su pogoršani tokom epidemije kovida-19.³²⁸ Veliki problem je predstavljala nedostupnost informacija, nepristupačni formati informisanja, teškoće sa dobijanjem dozvola za kretanje ličnih asistenata/kinja, nedostupnost usluga socijalne zaštite, siromaštvo, kao i usamljenost

324 *Seksualno i reproduktivno zdravlje i prava žena u Srbiji*, op. cit. str.10

325 *Istraživanje višestrukih pokazatelja 2019 u Srbija – romska naselja, Istraživanje višestrukih pokazatelja 2019 (MICS6)*, op. cit, str. xxxv

326 Ibid, str. xix

327 Dostupnost usluga podrazumeva pružanje usluga na način koji odgovara potrebama i kad god je moguće, korsincama obezbeđuje da izaberu uslugu, na najpogodnijoj lokaciji, otklanjanje fizičkih i socijalnih prepreka za korišćenje usluga u vezi sa invaliditetom, uzrastom, polom, kulturnom i drugom pripadnošću. Danijela Pešić, *Zaštita i podrška za žene sa iskustvom nasilja – analiza lokalnih politika u Republici Srbiji*, 2016, Beograd, dostupno na: <https://www.womenngo.org.rs/publikacije/razvoj-dobrih-praksi/904-zastita-i-podrska-za-zene-sa-iskustvom-nasilja-analiza-lokalnih-politika-u-republici-srbiji-2016>

328 Marijana Pajvančić i dr, op.cit, str. 97.

žena sa invaliditetom koje žive same.³²⁹ Prema istraživanju Agencije populacionog fonda Ujedinjenih nacija (UNFPA) većina žena sa invaliditetom (80%) koristila je usluge ginekologa, dok jednom godišnje na ginekološke preglede ide manje od polovine žena sa invaliditetom (41%).³³⁰ Razlozi za otežanu dostupnost ginekoloških pregleda su pristupačnost objekata i prostora (41%), neprilagođena oprema potrebama ženama sa invaliditetom (36%), obučenos zdravstvenih radnika za rad sa osobama sa invaliditetom (35%) i nedostatak prevodioca za komunikaciju sa zdravstvenim radnicima (17%).³³¹

Strategija za unapređenje položaja osoba sa invaliditetom prepoznaje probleme u vezi sa pravom na roditeljstvo osoba sa invaliditetom i pravom na informisani pristanak za medicinske intervencije koje se tiču seksualnog i reproduktivnog zdravlja, a takođe i probleme u vezi sa dostupnošću zdravstvenih usluga, unapređenje njihovog kvaliteta i edukaciju zdravstvenih radnika.

Položaj žena sa invaliditetom koje žive u rezidencijalnim ustanovama se takođe pogoršao. U vezi sa procesom deinstitucionalizacije, Evropska komisija je 2020. godine ukazala da nedostaje finansiranje razvoja usluga u zajednici, podrška licenciranim pružaocima usluga i socijalnim uslugama. Upozorila je i da su žene sa invaliditetom u rezidencijalnim institucijama u riziku od rodno specifičnih oblika nasilja, kao što su prisilne sterilizacije, prisilni abortusi i davanje kontracepcije bez

329 Kosana Beker i dr, *FemPlatz magazin – vanredno izdanje, Treći broj*, op.cit., str. 22-24.

330 *Seksualno i reproduktivno zdravlje žena i adolescentkinja sa invaliditetom*, 2018, UNFPA, dostupno na: Serbia.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/

Истраживање%20о%20искуствима%20жена%20и%20девојка%20с%20инвалидитетом%20у%20остваривању%20сексуалног%20и%20репродуктивног%20здрavlja%20и%20права.pdf

331 Ibid

prethodnog informisanja žene.³³² U izveštaju iz 2022. godine ovaj nalaz je ponovljen, što pokazuje da se ni dve godine kasnije, položaj žena sa invaliditetom u rezidencijalnim ustanovama nije poboljšao.³³³

Osobe koje žive sa HIV-om i one u riziku od HIV-a, imaju otežan pristup uslugama zaštite seksualnog i reproduktivnog zdravlja i prava. U zdravstvenim ustanovama nisu prepoznate ni specifične potrebe seksualnih i rodni manjina u domenu seksualnog i reproduktivnog zdravlja. Iako je Ustavom propisano da svako ima pravo da slobodno odluči o rađanju dece, a država podstiče roditelje da se odluče na rađanje dece i pomaže im u tome,³³⁴ to pravo nemaju LGBTIQ osobe i konstantno su diskriminisane u pogledu pristupa biomedicinski potpomognutoj oplodnji (BMPO). Osnovna prepreka predstavlja nepostojanje pravno uređenog odnosa istopolnih zajednica.³³⁵ Za sada LGBTIQ osobama je omogućeno da budu donori reproduktivnih ćelija.³³⁶ Tehnike BMPO se moraju učiniti dostupnim heteroseksualnim bračnim ili vanbračnim parovima koji se iz zdravstvenih razloga ne mogu ostvariti kao roditelji, ali i istopolnim parovima ili pojedincima koji svoju želju za roditeljstvom ne mogu ostvariti zbog jasnih antropoloških i bioloških razloga, u skladu sa načelom jednakosti i zabrane diskriminacije.³³⁷

U prethodnim izveštajima ukazano je na višestruke rizike i izazove tokom vanrednog stanja i epidemije kovid-19 sa kojima su se susrele starije žene, što je doprinelo povećanju

---

332 *Izveštaj o napretku Srbije 2020*, op. cit, str. 37-38.

333 *Izveštaj o napretku Srbije 2022*, op. cit, str. 48

334 Čl. 63. st. 1. i 2. Ustava RS, „Sl. glasnik RS“, br. 98/06

335 Jelena Simić, *Pravo na seksualno i reproduktivno zdravlje LGBTIQ osoba i izazovi biomedicinski potpomognute oplodnje, 2022*, str. 277, dostupno na: <https://www.pravnizapisi.rs/wp-content/uploads/2022/07/PZ2022-01-13-Simic.pdf>

336 Pravilnik o bližim uslovima, kriterijumima i načinu izbora, testiranja i procene davaoca reproduktivnih ćelija i embriona (“Sl. glasnik RS”, br. 27/2019 i 41/2021)

337 Jelena Simić, op.cit. str.280

zdravstvenih tegoba, depresiji i usamljenosti.³³⁸ I u redovnim uslovima, u lokalnim zajednicama retko se formiraju službe kućne nege ili su one nedovoljne. Nisu dovoljno razvijene integrisane usluge na lokalnom nivou koje uključuju pomoć gerontodomaćica, palijativnu negu i zbrinjavanje obolelih u terminalnim fazama bolesti, zbog čega je položaj starijih žena, posebno u ruralnim područjima, veoma nepovoljan.³³⁹

Istraživanja pokazuju da svaka deseta žena iz ruralnog područja Srbije nema zdravstveno osiguranje, a više od polovine žena sa sela nema penzijsko i invalidsko osiguranje. Od žena koje imaju zdravstveno osiguranje, 30% ostvaruje to pravo preko supruga/drugog člana domaćinstva, 18% po osnovu registrovanog gazdinstva, 16% po osnovu zaposlenosti van gazdinstva, 10% po osnovu nezaposlenosti i 27% po osnovu penzionerskog statusa.³⁴⁰

Zakon o rodnoj ravnopravnosti, u oblasti rada i zapošljavanja, propisuje i mogućnost zdravstvenog osiguranja za osobe koje obavljaju neplaćeni kućni rad, ukoliko nisu zdravstveno osigurane po drugom osnovu. Definiše neplaćeni kućni rad kao poslove za čije obavljanje se ne ostvaruje novčana naknada, a podrazumevaju vođenje domaćinstva, staranje i brigu o deci, o starijim i bolesnim članovima porodice, poslove na poljoprivrednom imanju, kao i druge slične neplaćene poslove. Međutim, iako je ovo važan pomak u ostvarivanju jednakih mogućnosti, zakonom nije do kraja definisano kako se ovo pravo ostvaruje u praksi, odnosno, nije razrađen mehanizam za sprovođenje ove odredbe, tako da ostvarivanje prava na zdravstveno osiguranje zavisi od promene zakona u oblasti zdravstvenog osiguranja.³⁴¹

---

338 *Žene 65+ u doba korone: Iskustva i izazovi*, „Snaga prijateljstva“ – Amity i FemPlatz, 2020, str. 1, dostupno na: http://femplatz.org/library/2020-07-31_Starije_zene_u_doba_korone.pdf

339 *Poseban izveštaj o diskriminaciji starijih građana*, op.cit, str. 70

340 *Uticaj COVID-19 pandemije i mera za njeno sprečavanje na socio-ekonomski položaj žena koje žive na selu, sa fokusom na poljoprivredu*, op. cit, str. 31.

341 Prema mišljenju Poverenika za zaštitu

NASILJE PREMA ŽENAMA

CEDAW komitet preporučio je Srbiji da:

- sprovede analizu o rasprostranjenosti i uzrocima rodno zasnovanog nasilja prema ženama, uključujući žene iz višestruko diskriminiranih grupa;
- razvije sveobuhvatnu strategiju i akcioni plan za eliminisanje svih oblika rodno zasnovanog nasilja prema ženama;
- revidira relevantne zakone i politike u cilju efikasnog sprečavanja i borbe protiv svih oblika nasilja prema ženama i zaštite žrtava;
- obezbedi da se slučajevi svih oblika nasilja prema ženama, uključujući i silovanje, pravilno istraže, da se počinioci procesuiraju i kazne srazmerno težini dela,
- ojača multisektorsku saradnju za sprečavanje i borbu protiv svih oblika rodno zasnovanog nasilja i pružanje usluga žrtvama,
- obezbedi da sve žene žrtve rodno zasnovanog nasilja imaju neometan pristup efikasnoj zaštiti od nasilja;
- unapredi sistem za prikupljanje i praćenje slučajeva svih oblika rodno zasnovanog nasilja, istovremeno osiguravajući razvrstavanje podataka prema vrsti nasilja i odnosima između počilaca i žrtve.³⁴²

Komesarka Saveta Evrope za ljudska prava u izveštaju objavljenom nakon posete Srbiji u martu 2023. godine, pored potrebe za izmenom definicije silovanja i seksualnog nasilja, ukazala je da je zbog velike rasprostranjenosti svih oblika nasilja prema ženama potrebno intenzivirati primenu postojećeg zakonodavstva, u cilju boljeg sprečavanja svih oblika nasilja i zaštite žrtava.³⁴³ Vlasti u Srbiji treba da se oslanjaju na preporuke koje su dali GREVIO i Komitet strana potpisnica Istanbulske konvencije, kao i da preduzmu mere za rešavanje digitalnog nasilja prema ženama i devojčicama. Ukazala je na potrebu jače međusektorske saradnje i unapređenje usluga podrške žrtvama.³⁴⁴

---

ravnopravnosti, ova odredba primenjivaće se od 1. januara 2024. godine, kao i odredba kojom je predviđeno prikupljanje i evidentiranje podataka o neplaćenom kućnom radu, te obračunu njegove vrednosti. *Izveštaj Vlade Republike Srbije o ostvarivanju rodne ravnopravnosti u Republici Srbiji za 2021. godinu*, str. 28, dostupno na: <https://www.rodnaravnopravnost.gov.rs/sr/dokumenti/izvestaji/izvestaj-o-ostvarivanju-rodne-ravnopravnosti-u-republici-srbiji-za-2021-godinu>

342 CEDAW/C/SRB/CO/4, para. 24

343 Country Report CommHR(2023)25, Strasbourg, September 2023, dostupno na: <https://rm.coe.int/report-on-serbia-by-dunja-mijatovic-commissioner-for-human-rights-of-t/1680ac88cc>

344 Ibid.

Bez obzira na preporuke koje Srbija kontinuirano dobija sa međunarodnog nivoa, do značajnih promena nije došlo ni na normativnom nivou, ni u primeni postojećih propisa.

Šta nije urađeno:

- Nije usvojen Akcioni plan za sprovođenje Strategije za sprečavanje i borbu protiv rodno zasnovanog nasilja prema ženama i nasilja u porodici za period 2021–2025. godine;
- Nije inkriminisan femicid kao posebno krivično delo;
- Nije izmenjena definicija krivičnog dela silovanja u skladu sa Istanbulsom konvencijom;
- Nije izmenjena definicija člana porodice u krivičnom zakonodavstvu;
- Nije uspostavljen Femicide Watch (nadzorno telo za praćenje femicida).

Izmenе pravosudnih zakona uticale su i na oblast sprečavanja nasilja u porodici. Zakonom o sudijama³⁴⁵ propisano je da danom konstituisanja Visokog saveta sudstva prestaje da važi odredba član 6. Zakona o sprečavanju nasilja u porodici,³⁴⁶ kojom je propisano da nepostupanje sudija, javnih tužilaca i zamenika javnih tužilaca u rokovima koji su određeni zakonom predstavlja disciplinski prekršaj. Iako nije poznato da li je bilo disciplinskih postupaka u skladu sa Zakonom o sprečavanju nasilja u porodici, bilo je važno što je ovaj zakon jasno isticao odgovornost sudija i tužilaca.

Normativni pomaci se mogu uočiti na pokrajinskom i lokalnom nivou. Na pokrajinskom nivou je usvojen Program za zaštitu žena od nasilja u porodici i partnerskim odnosima i drugih oblika rodno zasnovanog nasilja u APV za period od 2023. do 2026. godine.³⁴⁷ Opšti cilj programa je obezbedjena

345 „Službeni glasnik RS“, broj 10/2023

346 „Službeni glasnik RS“, broj 94/16

347 Pokrajinska skupštinska odluka o Programu za zaštitu žena od nasilja u porodici i partnerskim odnosima i drugih oblika rodnog zasnovanog nasilja u Autonomnoj pokrajini Vojvodini za period od 2023. do 2026. godine,

efikasna prevencija i zaštita od svih oblika rodno zasnovanog nasilja prema ženama i devojčicama i nasilja u porodici, kao i razvijen rodno odgovoran sistem usluga podrške žrtvama nasilja. Opšti cilj je definisan u skladu sa nacionalnom strategijom i predstavlja instrument primene mera kojima se ostvaruje nulta tolerancija na nasilje prema ženama i nasilje u porodici u APV i doprinosi sveobuhvatnoj primeni ratifikovanih međunarodnih ugovora, prvenstveno odredaba koje propisuju Istanbulska konvencija i CEDAW konvencija. **Pokrajinski program ima tri posebna cilja:**

- Unapređena efikasnost delovanja svih aktera na prevenciji, suzbijanju i zaštiti od svih oblika rodno zasnovanog nasilja prema ženama i nasilja u porodici, u skladu s međunarodnim standardima. Ovaj cilj ima šest mera, koje treba da utiču na svest šire javnosti, uključujući medije, pokrajinsku administraciju, decu i mlade kako bi se unapredio nivo informisanosti i znanja o uzrocima, rasprostranjenosti i posledicama rodno zasnovanog nasilja prema ženama i nasilja u porodici, uticalo na smanjivanje predrasuda prema žrtvama nasilja i unapredilo prikupljanje podataka i sprovođenje analiza.

- Obezbeđena efikasna i delotvorna zaštita žrtava i uspostavljene dostupne i odgovarajuće opšte i specijalizovane usluge podrške žrtvama nasilja. Efikasna i delotvorna zaštita žrtava zahteva da se unapredi sistem zaštite od rodno zasnovanog nasilja prema ženama i nasilja u porodici unapređivanjem multisektorske saradnje, informisanjem žrtava nasilja, unapređivanjem opštih i specijalizovanih usluga podrške, uključujući psihosocijalnu podršku i posebno obezbeđivanjem dostupnosti usluga ženama iz osetljivih grupa. Cilj treba da doprinese i dostupnosti zdravstvene zaštite za sve žene i ekonomsko osnaživanje žena žrtava nasilja. Posebno je važno što program, kroz jednu od ukupno osam mera, prepoznaje potrebu aktivne uloge ženskih NVO u pružanju usluga i kreiranju politika i mera.

- Unapređena koordinisana saradnja svih aktera na prevenciji i suzbijanju rodno zasnovanog nasilja prema ženama i nasilja u porodici. Ovaj cilj kroz četiri mere treba da doprinese unapređenju upravljanja javnim politikama na pokrajinskom i lokalnom nivou, da unapredi kapacitete nadležnih institucija za koordinisanu borbu protiv nasilja prema ženama, nadzor i superviziju usluga, kao i uspostavljanje internih procedura za sprečavanje i zaštitu od rodno zasnovanog nasilja i rodne i druge diskriminacije među zaposlenima i korisnicima usluga u organima javne vlasti na teritoriji APV.

Lokalne samouprave su u proteklom periodu usvajale lokalne akcione planove za rodnu ravnopravnost koji sadrže mere koje se odnose na sprečavanje nasilja prema ženama³⁴⁸ ili su usvajale posebne akcione planove za sprečavanje rodno zasnovanog nasilja prema ženama i nasilja u porodici.³⁴⁹ Proces izrade akcionih planova najčešće je bio podržan od UN

Službeni list AP Vojvodine, broj 16/2023

348 Primer su opštine: Indija, Kovin, Vranje, Trstenik, Kanjiža, Aleksandrovac, GO Voždovac i drugi.

349 Primer je grad Novi Sad koji je usvojio LAP u junu 2023. godine, dostupno na: https://novisad.rs/sites/default/files/documents/lap_sprecavanje_i_borba_protiv_nasilja_nad_zenama.pdf

Women, KTRR, SKGO i Zavoda za ravnopravnost polova APV, koji su pružili finansijsku i konsultantsku podršku.

Iako nacionalni i pokrajinski strateški dokumenti prepoznaju potrebu i merama podstiču koordinisano postupanje svih nadležnih institucija, ustanova i organizacija koje kroz svoj rad treba da prava žena žrtava nasilja stave u centar postupanja i delovanja, ipak to i dalje nije slučaj. Koordinacija aktivnosti na sprečavanju nasilja u porodici i nasilja prema ženama poverena je na nacionalnom nivou Koordinacionom telu Vlade Republike Srbije, a na regionalnom nivou Koordinacionom telu Vlade AP Vojvodine.³⁵⁰ Koordinaciono telo Vlade RS sprovodi aktivnosti koje su uglavnom podržane od donatora, a finansijski i ljudski resursi nisu unapređeni. Informacije o Koordinacionom telu Vlade APV, održanim sastancima i sprovedenim aktivnostima, nisu javno dostupne.

Grupe za koordinaciju i saradnju, koje su zadužene za delotvorno sprečavanje nasilja u porodici, zaštitu i podršku žrtvama i dalje se sastaju po neujednačenim pravilima. Često ne poštuju zakonsku obavezu o održavanju sastanaka najmanje svakih 15 dana, izradi individualnih planova zaštite i podrške za svaku žrtvu i pružanju efikasne zaštite i podrške svim žrtvama, uz pružanje svih informacija i davanja mogućnosti žrtvama da učestvuju na sastancima grupe. Tačni podaci o broju održanih sastanaka i broju izrađenih individualnih planova zaštite i podrške u 2023. godini nisu dostupni. Procena rizika se sprovodi prilikom prve intervencije i procene za potrebom izricanja hitnih mera, dok se naknadne procene rizika, posebno kada dođe do promene okolnosti, retko sprovode.

---

350 *Nezavisni izveštaj NVO o primeni Konvencije Saveta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja prema ženama i nasilja u porodici u Srbiji*, Centar zapodršku ženama, Kikinda, 2023 dostupno na: <http://www.cpz.rs/wp-content/uploads/2023/07/Izveštaj-za-GREVIO-CPZ-2023..pdf>

Prema poslednjim dostupnim podacima iz septembra 2023. godine sa sajta *Isključi nasilje* Ministarstva pravde, zabeleženo je 2.129 žrtava, od kojih je 92% žena prema kojima su nasilje izvršili muškarci, a žrtva i učinilac su najčešće u supružničkom odnosu (66,5%). Ukupan broj žrtava od januara do septembra 2023. godine iznosio je 18.780.³⁵¹ Pravosudna statistika za 2023. godinu nije dostupna u momentu pisanja izveštaja, a u 2022. godini, za 82.958 punoletna učinioca krivičnih dela završen je postupak po krivičnoj prijavi. Pravosnažno je osuđeno 26.200 punoletnih lica, što je za 5% manje u odnosu na 2021. godinu. U 2022. godini, najbrojnija krivična dela za koja su pravosnažno osuđena punoletna lica su krivična dela protiv: imovine (24,3%), braka i porodice (12,8%) i zdravlja ljudi (20,1%).³⁵² Izveštaj Saveta za borbu protiv nasilja u porodici za 2022. godinu pokazuje da je u Srbiji bilo 30.411 prijava nasilja, a izveštaj za 2023. godinu još uvek nije dostupan.

Prema istraživanju Republičkog zavoda za statistiku iz 2021. godine, 21,6% žena je doživelo neku vrstu nasilja od intimnog partnera, najčešće psihičko nasilje.³⁵³ Ukupno 17,5% žena je doživelo neku vrstu nasilja od bilo kog učinioca. Najčešće doživljeno nasilje od bilo kog učinioca je fizičko nasilje, koje je doživelo 16,9% žena, a 4,1% žena je doživelo seksualno nasilje.³⁵⁴ Fizičko-seksualno nasilje doživelo je 10% žena. Kao najčešći oblik fizičko-seksualnog nasilja žene navode pretnje povređivanjem sa kojim se susreće svaka četvrta žena (24,3%), zatim guranje, tj. čupanje kose koje je doživelo 23,1% žena,

---

351 Opširnije na: <https://iskljuci-nasilje.rs/>

352 *Punoletni učinioci krivičnih dela 2022*, Republički zavod za statistiku, Beograd, 2023, dostupno na: <https://www.stat.gov.rs/sr-latn/vesti/20230714-punoletni-ucinioci-krivicnih-dela-2022/?s=1402>.

353 *Kvalitet života i bezbednost žena*, Republički zavod za statistiku, Beograd, 2022, dostupno na: <https://www.stat.gov.rs/media/358198/g20226006.pdf>. Istraživanje je sprovedeno na uzorku od 4.100 žena starosti od 18 do 74 godine.

354 Ibid, str. 49

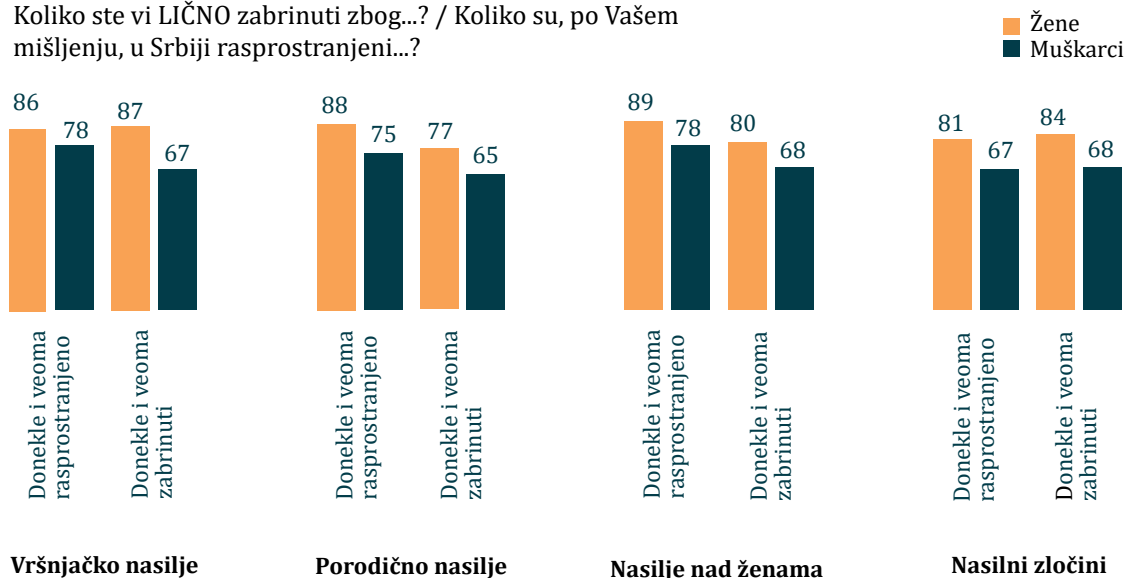
dok je svaka peta žena doživela šamaranje i gađanje predmetima (20%), a njih 4,9 % svedoči da je pristalo na seksualni odnos zbog straha od povređivanja.³⁵⁵ Fizičko ili seksualno nasilje je najčešće zastupljeno u starosnoj grupi žena od 30 do 44 godine. Najčešći učinioci partnerskog nasilja su bivši partneri.³⁵⁶ Kao najčešći oblik seksualnog nasilja od nepartnara žene doživljavaju dodirivanje intimnih delova tela bez pristanka, što je doživela gotovo svaka druga žena (56,7%) ili pokušaj prisilnog seksualnog odnosa, sa čime se susrela svaka četvrta žena (24,4%).³⁵⁷ Tri od četiri žene su prijavile doživljeno nasilje nekoj osobi ili organizaciji, npr. crkvi, organizaciji za pomoć žrtvama i slično (75,5%); dve od tri žene su se poverile nekoj bliskoj osobi (70,1%); zdravstvenim ustanovama i policiji za pomoć obratila se svaka četvrta žena (oko 25%); najmanje njih je kontaktiralo nacionalnu SOS liniju za pomoć žrtvama porodičnog nasilja, sigurnu kuću i slično (8%).³⁵⁸

Na osnovu pitanja o stavovima žena o nasilju, može se zaključiti da ukoliko žena smatra da je nasilje privatno pitanje, postoji manja verovatnoća da će prijaviti nasilje. Svaka treća žena nije prijavila nepartnersko nasilje policiji jer je smatrala da incident nije bio dovoljno ozbiljan (36,4%), svaka četvrta žena smatrala je da je to lična ili porodična stvar (23,4%), dok je svaka deseta žena osećala strah od učinioca i posledica od prijavljivanja nasilja (10,4%).³⁵⁹ Većina žena je upoznata sa dostupnim uslugama podrške (97%), ali tek svaka treća žena zna da ima pravo da koristi besplatnu pravnu pomoć zbog doživljenog nasilja (38,7%).³⁶⁰

Istraživanje stavova javnog mnjenja iz septembra 2023. godine, koje je realizovala organizacija Crta pokazuje da žene češće smatraju da su različite vrste nasilja zastupljene u našem društvu i zabrinutije su zbog toga od muškaraca.

CRTA istraživanje, septembar 2023. godine

Koliko ste vi LIČNO zabrinuti zbog...? / Koliko su, po Vašem mišljenju, u Srbiji rasprostranjeni...?

355 Ibid, str. 29

356 Ibid, str. 33

357 Ibid, str. 41

358 Žena žrtva nasilja iz ugla statistike, Republički zavod za statistiku, Beograd, 2022, str. 65, dostupno na: <https://www.stat.gov.rs/media/358199/g20226007.pdf>

359 Ibid, str. 67

360 Ibid, str. 72

Ženske organizacije koje pružaju specijalizovene usluge ženama žrtvama nasilja, kao što su SOS telefon i centri za žrtve seksualnog nasilja, nemaju finansijsku podršku države i njihov rad isključivo zavisi od donatorske podrške.³⁶¹ Zakonom o rodnoj ravnopravnosti planirano je da se specijalizovane usluge za žrtve nasilja finansiraju iz budžeta lokalnih samouprava od 1. januara 2024. godine, što je veoma loše zakonsko rešenje. Takođe, postojeći pravni okvir za pružanje usluga podrške ženama žrtvama nasilja nije u potpunosti usklađen sa Istanbulskom konvencijom i međunarodnim standardima. Na primer, specijalizovane usluge podrške ženama žrtvama nasilja nisu prepoznate u Zakonu o socijalnoj zaštiti, za seksualno nasilje nedostaju dostupne i specijalizovane usluge a za one koje postoje, nije obezbeđeno održivo finansiranje.³⁶² Opšte i specijalizovane usluge nisu dostupne i pristupačne za sve žene žrtve svih oblika rodno zasnovanog nasilja.

Podaci Ministarstva za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja pokazuju da su u 2021. godini licencirana prihvatilišta za žrtve nasilja postojala u Pančevu, Kragujevcu, Leskovcu, Vranju, Nišu, gradu Beogradu i na Vračaru, a korisnice su iz cele Srbije. Navedeno je i da postoji pet sigurnih kuća za žrtve nasilja na lokalnom nivou, kao i devet SOS linija za žrtve nasilja koje pružaju specijalizovane organizacije na lokalnom nivou.

Analiza sprovedena 2022. godine pokazuje da su broj sigurnih kuća i njihovi smeštajni kapaciteti (178 mesta u 11 sigurnih kuća) mnogo manji nego što propisuju standardi Saveta Evrope i da ne odgovaraju postojećim potrebama.³⁶³ One nisu geografski adekvatno raspoređene i lako dostupne određenim grupama žena, niti pristupačne ženama sa invaliditetom. Nedostatak zaposlenih i veliki broj zadataka koje obavljaju zaposleni u centrima za socijalni rad utiču na kvalitet njihovog odgovora na pojedinačne slučajeve nasilja, pa tako i na mogućnost pružanja usluge psihološke i savetodavne podrške korisnicama.³⁶⁴ Analiza je pokazala da nedostatak specifičnih standarda za usluge sigurnih kuća u Srbiji dovodi do toga da se ove usluge pružaju na različit način u različitim lokalnim samoupravama, u odnosu na ciljne grupe korisnica, dužinu boravka, pružene usluge, troškove, bezbednost i generalni kvalitet usluge. Na kvalitet usluga utiče nedostatak kapaciteta, finansijska (ne)održivost, nedostatak ljudskih resursa i senzibilisanih stručnjaka/inja u institucijama, zbog čega je potrebno postojeće kapacitete proširiti uz obezbeđenje pristupa svim ženama, posebno ženama sa invaliditetom, Romkinjama i drugim ženama iz osetljivih grupa.³⁶⁵

Prema podacima drugog istraživanja, u Srbiji ima 13 prihvatilišta za žrtve nasilja u porodici i jedno prihvatilište za žrtve trgovine ljudima. Ova prihvatilišta imaju raspoređeno osoblje, prostor i primaju korisnice u kontinuitetu.³⁶⁶ Podaci pokazuju da strukturalni standardi nisu u potpunosti zadovoljeni u velikom broju sigurnih kuća. Identifikovani izazovi u primeni strukturalnih standarda javljaju se u pogledu: smeštajnih kapaciteta, pristupačnosti sigurnih kuća deci i ženama iz marginalizovanih društvenih grupa (LBTQ+, žene sa invaliditetom,

361 *Nezavisni izveštaj NVO o primeni Konvencije Saveta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja prema ženama i nasilja u porodici u Srbiji*, op.cit, str. 11

362 Ibid, str. 11-12

363 *Specijalizovana usluga sigurne kuće u Srbiji - potrebe, kapaciteti i sredstva za stabilno, dugoročno i nesmetano funkcionisanje*, UN Women, Beograd, 2022 dostupno na: https://eca.unwomen.org/sites/default/files/2023-02/un-women-sigurne_kuce-pbp-Specialised-service-of-safe-houses-in-Serbia.pdf

364 Ibid.

365 Ibid.

366 *Funkcionisanje i rad prihvatilišta za žene žrtve nasilja u Srbiji - Analiza zatečenog stanja*, Atina, Beograd, 2023. dostupno na <http://atina.org.rs/sites/default/files/Funkcionisanje%20i%20rad%20prihvatilišta%20za%20žene%20žrtve%20nasilja%20u%20Srbiji%20-%20Analiza%20zatečenog%20stanja.pdf>

izbeglice i migrantkinje), saradnje sa zdravstvenim sistemom i po pitanju bezbednosti. U istraživanju su zabeležena iskustva u kojima je došlo do kršenja tajnosti lokacije sigurnih kuća, pa uz činjenicu da više od 70% sigurnih kuća nema stalno obezbeđenje u objektima, može se zaključiti da postoje veliki rizici po bezbednost korisnica i zaposlenih. Multisektorska saradnja, pre svega u domenu zdravstvene zaštite, posebno je važna, a sigurne kuće su identifikovale izazove u saradnji sa zdravstvenim institucijama na lokalnom nivou, kao i pokušaje da se ova saradnja unapredi potpisivanjem memoranduma o saradnji.

U delu izveštaja koji se odnosi na zdravlje, pisale smo o akušerskom nasilju. Tokom 2023. godine, veliki broj žena je podelio svoja iskustva iz bolnica i porodilišta. Njihova iskustva pokazuju da je odnos prema ženi u okviru zdravstvenog sistema daleko od prihvatljivog i da je najčešće na granici kriminaliteta, nasilan, obojen mržnjom, mizoginijom, rodnim stereotipima, nekulturom i netolerancijom, svakako van okvira lekarske etike. O psihičkom i fizičkom nasilju koje žene trpe u porodilištima dugo se ćutalo, iako je među ženama bilo poznato kakvi su uslovi i kakav je tretman u porodilištima, kao i sa kakvim vrstama nasilja su suočene. Istraživanje koje su sprovele studentkinje prava u kojem je učestvovalo 299 žena, pokazalo je da su trudnice doživljavale različite vrste nasilja, najčešće verbalno nasilje koje je normalizovano, zanemarivanje od medicinskog osoblja, epiziotomiju i indukciju bez pristanka, nedobijanje anestezije, fizičko nasilje, klisterelov zahvat, među ženama poznatiji kao „skakanje po stomaku“.³⁶⁷

---

367 Una Danilović, *O akušerskom nasilju*, FemPlatz magazin br. 8, oktobar 2023, dostupno na: http://femplatz.org/library/newsletters/FemPlatz_Magazin_8.pdf

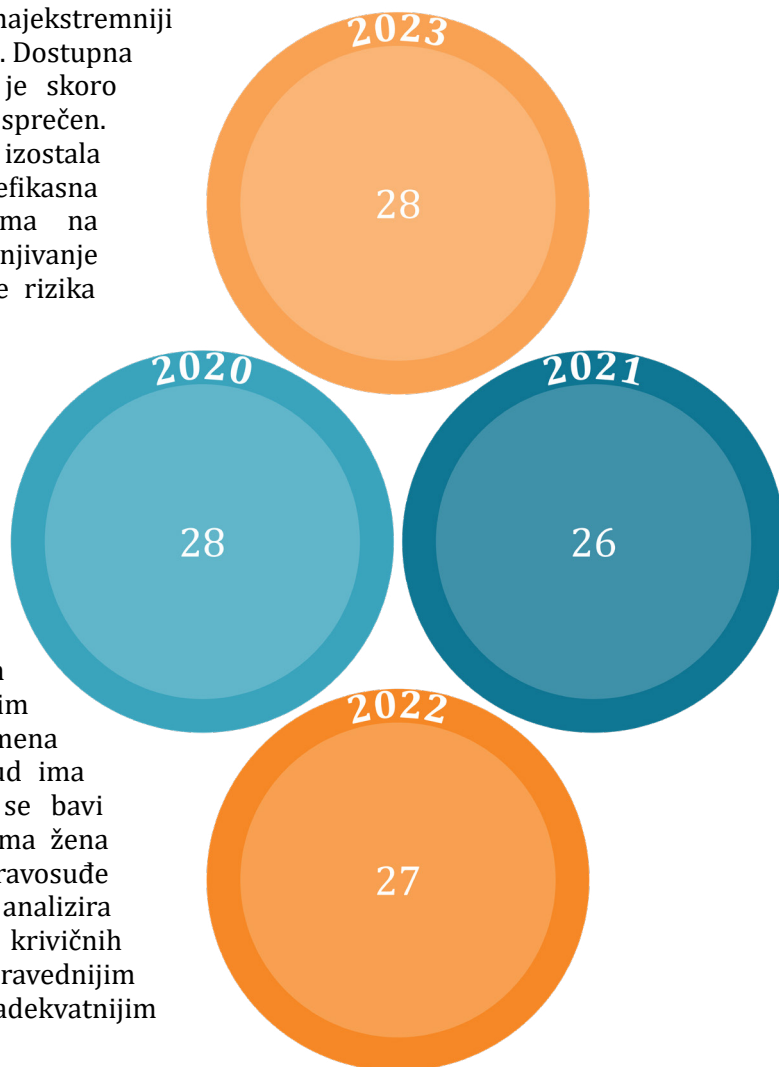
Femicid

U Srbiji i dalje ne postoji zvanična statistika femicida, a podaci o broju ubijenih žena i dalje se prikupljaju iz medija. Broj femicida i pokušaja femicida se ne smanjuje. Istraživanja pokazuju da svake dve nedelje, u proseku, jednu ženu u Srbiji ubije član porodice, najčešće u njenom domu. Nasilje prema ženama i devojčicama je najrasprostranjeniji oblik kršenja prava žena u svetu, a femicid je najekstremniji oblik nasilja prema ženama. Dostupna istraživanja pokazuju da je skoro svaki femicid mogao biti sprečen. U mnogim slučajevima izostala je blagovremena i efikasna reakcija institucija sistema na prijavu nasilja, kao i umanjivanje opasnosti i nesagledavanje rizika po bezbednost žrtve.³⁶⁸

Jedan od razloga za neadekvatno rešavanje slučajeva femicida u celom regionu Zapadnog Balkana jeste slaba, neefikasna primena zakona. Uprkos činjenici da femicid nije kriminalizovan kao poseban zločin, osim nedavnih zakonskih promena u Severnoj Makedoniji, sud ima zakonsku mogućnost da se bavi rodno zasnovanim ubistvima žena kao teškim ubistvima, a pravosuđe bi trebalo da temeljnije analizira i bolje razume ove vrste krivičnih dela, što bi rezultiralo pravednijim postupkom i na kraju, adekvatnijim kaznama za učinioce.³⁶⁹

368 *Mehanizam za praćenje femicida u Srbiji*, FemPlatz, Pančevo, 16. februar 2023, dostupno na: <http://femplatz.org/index.php?n88>

369 Kosana Beker, *Judicial Response to Femicide in the Western Balkans – Legal framework and judicial practice*, The AIRE Centre, 2023, dostupno na: <https://gcjnetwork.org/wp-content/uploads/PUBLIKACIJE/regional->

Grafikon: Broj femicida u Srbiji

U godini kada je u Srbiji bilo najmanje 28 femicida, REKLI SU O FEMICIDU:

Ne da koristimo izraz da muškarcu ubijaju žene zato što su žene. Ne ubijaju ih zato. Nasilje se ne vrši zato. Nego zbog poremećenih partnerskih, supružničkih ili bilo kojih drugih odnosa kao što su mnogi odnosi u društvu između ljudi koji su upućeni jedni na druge da li po osnovu afiniteta ili osnovu obaveze poremećeni. Izjava Zorana Pašalića, zaštitnika građana,³⁷⁰ na otvaranju kampanje „Stop femicidu“

Ja sam u više navrata tokom ove sednice objašnjavala šta sve država radi za sprečavanje nasilja u porodici, pa i nasilja nad ženama. Ono što sam u više navrata sa te strane čula, priču vezanu za femicid. Da, taj predlog je došao u Radnu grupu vezano za izmene i dopune Zakonika o krivičnom postupku i o tome će raspravljati struka. Pitanje femicida je pravno pitanje, imajući u vidu, po mom mišljenju, da se tu radi o diskriminaciji. Koja je razlika da li se ubije muško ili žensko? Ali nema veze, ostavićemo to nekim pametnijima od nas, nekim profesorima pravnog fakulteta da o tome raspravljaju na Radnoj grupi, kao i sudijama, tužiocima i uopšte stručnoj javnosti. Na kraju će zadnju reč doneti parlament. Izjava Maje Popović, ministarke pravde,³⁷¹ na sednici Narodne skupštine 25. maja 2023. godine

Kad muž ubije ženu, to nije tako teško ubistvo. Nije to tako teško braniti. Retko sam branio kad muž ubije ženu jer je to lako ubistvo onda to nije interesantno ni braniti jer je lako odbraniti. A kad žena ubije muža onda je to teško ubistvo. Izjava Svetozara Vujačića, narodnog poslanika i advokata³⁷²

[femicide-report-2023-eng.pdf](#)

370 *Apsurdna izjava ombudsmana: Femicid pogrešan termin*, Insajder.net, 24. novembar 2023. godine, dostupno na: <https://insajder.net teme/apsurdna-izjava-ombudsmana-femicid-pogresan-termin-video>

371 *Mihaela Šljukić, Sistem „nije zakazao“: Za nepunih sedam meseci ubijene 22 žene*, Istinomer, 8. jul 2023. godine, dostupno na: <https://www.istinomer.rs/analize/sistem-nije-zakazao-za-nepunih-sedam-meseci-22-ubijene-zene/> i Otvoreni parlament, transkript sednice Narodne skupštine, dostupno na: <https://otvoreniparlament.rs/transkript/7995?page=5#govor-1189398>

372 *Lako je ubiti ženu*, Ozonpress, 22. januar 2023. godine, dostupno na: <https://www.ozonpress.net/drustvo/lako-je-ubiti-zenu/>

Iako je još 2018. godine najavljeno osnivanje nadzornog tela za praćenje femicida u Srbiji, a tokom 2021. godine definisano Strategijom za sprečavanje i borbu protiv rodno zasnovanog nasilja prema ženama i nasilja u porodici za period 2021-2025. godine, do kraja 2023. godine ovo telo nije uspostavljeno. Izostanak delotvorne prevencije femicida svakodnevno šalje poruku ženama u Srbiji da njihovi životi nisu vredni.

Podsećamo da već nekoliko godina unazad zagovaramo uspostavljanje nezavisnog tela za praćenje slučajeva femicida u Srbiji (Femicide Watch). Imajući u vidu pravni sistem Srbije, naš predlog je da se ovo telo uspostavi u okviru Zaštitnika građana, pri čemu smo se rukovodile zakonskim nadležnostima i ovlašćenjima ove nezavisne institucije, a ne trenutnim personalnim rešenjima. U prikupljanju podataka, analizama i davanju preporuka koristila bi se ovlašćenja koje ima Zaštitnik građana, kao nacionalna institucija za zaštitu ljudskih prava, s obzirom da je sam femicid najekstremniji oblik kršenja ljudskih prava žena. Pored zamenika/ce Zaštitnika građana koji je zadužen za pitanja rodne ravnopravnosti, predložile smo da u sastavu ovog mehanizma budu i predstavnik/ca Poverenika za zaštitu ravnopravnosti, predstavnik/ca Pokrajinskog zaštitnika građana – ombudsmana, predstavnice organizacija koje se bave prevencijom i zaštitom od femicida i nezavisni eksperti/kinje u oblasti prevencije i zaštite od femicida.³⁷³

Protest protiv femicida³⁷⁴ i kampanja #StopFemicidu

U februaru 2023. godine, nakon što se u periodu od manje od dva meseca desilo osam femicida u Srbiji, FemPlatz i neformalni feministički kolektiv Ženska solidarnost organizovali su protest protiv femicida u Beogradu. Zahtevi koji su tada upućeni institucijama su:

- Održavanje javnih konsultacija i uspostavljanje tela za borbu protiv femicida (femicide watch)
- Definisanje femicida kao posebnog krivičnog dela
- Adekvatna i kompletna procena rizika od femicida kod svake prijave nasilja
- Pooštavanje uslova za dobijanje vatrenog oružja.

Na protestu se okupilo nekoliko stotina aktivista/aktivistkinja i građana/ki, a isti zahtevi su nakon toga upućivani relevantnim institucijama koristeći različite zagovaračke akcije. Protest je organizovan tokom javne kampanje #StopFemicidu, koja je uključivala i postavljanje zastava na zgradama Poverenika za zaštitu ravnopravnosti, Ujedinjenih nacija u Beogradu, Zaštitnika građana, Kuće ljudskih prava i demokratije, kao i niz medijskih nastupa, tekstova, priloga, zagovaračkih inicijativa ka institucijama, sastanaka sa narodnim poslanicima/cama, itd. Za ovu kampanju, organizacija FemPlatz je 2023. godine dobila nagradu Pokretači promena od Beogradske otvorene škole. Kampanja je odabrana u kategoriji **Prvi glas građana** kao primer inicijative koja je obezbedila podršku velikog broja građana i građanki koji/e su postali nosioci poruke #StopFemicidu, kampanji koja je motivisala, inspirisala i okupila građane i građanke u zajedničkoj borbi za promene.

---

373 Nacionalni kontrolni mehanizam za praćenje slučajeva femicida u Srbiji, FemPlatz, Pančevo, 2023, dostupno na: http://femplatz.org/library/2023-02_SRB_Policy_brief_smanjeno.pdf

---

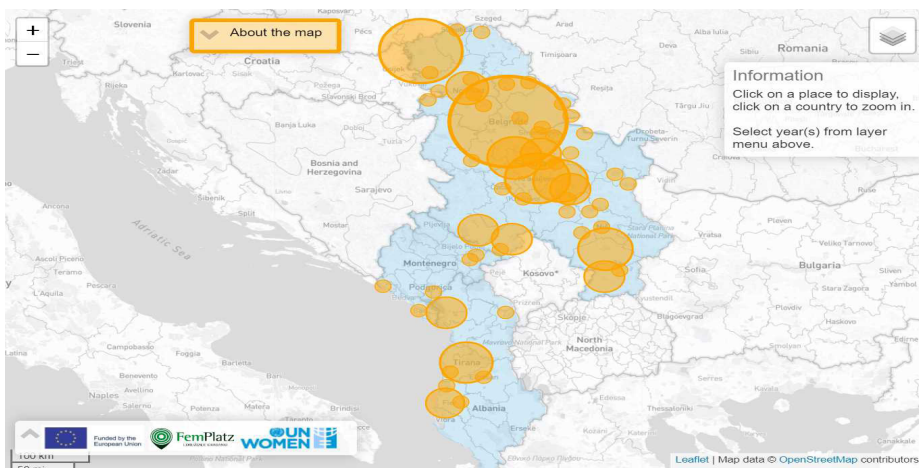
374 Opširnije: <https://www.slobodnaevropa.org/a/protest-protiv-femicida-u-beogradu-nijedna-zena-vise/32287071.html>

Fotografije: Irena Ljubanović

Prošle godine smo predstavile interaktivnu mapu femicida u godišnjem izveštaju, a tokom 2023. godine nastavile smo sa dopunjavanjem podataka za Srbiju, Crnu Goru i Albaniju. Takođe smo na mapu dodale Republiku Hrvatsku.³⁷⁵ Interaktivna mapa femicida prikazuje i opisuje 186 slučajeva femicida u Albaniji, Hrvatskoj, Crnoj Gori i Srbiji, koji su se dogodili u periodu od 2020. do 2023. godine. Podaci su prikupljeni iz medija, a neki slučajevi su provereni sa zvaničnim institucijama i izveštajima drugih organizacija. Mapa treba da nam pomogne da bolje razumemo femicid i da služi kao podsetnik da je potrebno uraditi više na sprečavanju i eliminaciji femicida. Takođe, predstavlja model po kojem bi nadležne institucije ili buduće telo za praćenje femicida moglo da predstavi podatke na transparentan, sistematizovan i pristupačan način.³⁷⁶ Tokom 2024. godine planiramo da mapu proširimo i dodamo podatke za Bosnu i Hercegovinu i Severnu Makedoniju.

375 Zahvaljujemo se Dunji Bonacci Skenderović, nezavisnoj ekspertkinji koja se bavi pitanjima femicida u Hrvatskoj, koja nam je obezbedila podatke o femicidima za mapu femicida.

376 *Mapa femicida u Albaniji, Hrvatskoj, Crnoj Gori i Srbiji*, FemPlatz, Pančevo, 2023, dostupno na: <http://femplatz.org/index.php?t16>

Nasilje i zloupotreba vatrenog oružja

U prethodnom izveštaju smo pisale o povezanosti nasilja prema ženama i zloupotrebi vatrenog oružja, kao i o tome koliko je prisutna „kultura“ oružja na celom Balkanu. Posledice normalizacije posedovanja oružja i njegove zloupotrebe su u Srbiji tokom 2023. godine eskalirale. Dogodila su se dva masovna ubistva, dan za danom – 3. i 4. maja. Najpre je u OŠ „Vladislav Ribnikar“ učenik sedmog razreda ubio 10 i ranio šest osoba, koristeći očev pištolj.³⁷⁷ U momentu izvršenja masovnih ubistava imao je 13 godina, što znači da nije bio krivično odgovoran. Samo dan nakon toga, mladi muškarac, koji je imao 21 godinu u tom momentu, ubio je devet i ranio 12 osoba u Malom Orašju i Duboni, koristeći automatsko oružje i pištolj.³⁷⁸

Vlada Republike Srbije je nakon tih događaja usvojila set mera, između ostalog, da Ministarstvo unutrašnjih poslova pripremi izmene i dopune Zakona o oružju i municiji kojima bi se pooštrili uslovi za držanje i nošenje vatrenog oružja, a za one koji ne ispunjavaju pooštrene uslove bi bi predviđen obavezan otkup oružja. U momentu pisanja ovog izveštaja, izmene i dopune još uvek nisu usvojene niti je javno dostupna informacija o tome da li su pripremljene.

Istovremeno, pokrenuta je akcija predaje neregistrovanog oružja, municije i eksplozivnih naprava u periodu od 8. maja do 30. juna 2023. Ministarstvo unutrašnjih poslova Srbije je saopštilo da je tokom te akcije predato 82.398 komada oružja, 4.243.139 komada municije i 26.485 komada

minsko-eksplozivnih sredstava.³⁷⁹

Takođe, Vlada RS usvojila je zaključak kojim se nalaže Ministarstvu unutrašnjih poslova da preduzme sve mere iz svoje nadležnosti s ciljem da se obezbedi moratorijum na izdavanje dozvola za držanje i nošenje vatrenog oružja (odobrenja za nabavku oružja, oružnih listova i dr), na dve godine, osim za aktivne sportske strelce sa važećom takmičarskom legitimacijom i pravna lica i preduzetnike koji vrše poslove privatnog obezbeđenja, odnosno, samozaštitnu delatnost sa oružjem.³⁸⁰ Pored toga, MUP je obavezan da u roku od tri meseca izvrši reviziju svih izdatih dozvola za držanje oružja; da u roku od šest meseci izvrši kontrolu kako osobe koje imaju dozvole drže oružje, a posebno kontrolu da li su ispunjeni zakonski uslovi za bezbedan smeštaj i čuvanje oružja, da li se oružje čuva odvojeno od municije i da li je na adekvatan način sprečen pristup oružju i municiji maloletnicima i drugim neovlašćenim licima; da u roku od tri meseca izvrši kontrolu rada svih streljana, kao i da u saradnji sa Ministarstvom pravde, u roku od mesec dana pripremi propise o uslovima i načinu korišćenja streljana, uključujući zabranu pristupa maloletnim licima; da pripremi izmene Krivičnog zakonika; razmotri mogućnost pooštavanja sankcija za nepoštovanje propisanih obaveza pružalaca medijskih usluga; da Vlada formira Savet za sprečavanje vršnjačkog nasilja i Radnu grupu za bezbednost dece na internetu, koja će razmotriti uvođenje mere zabrane pristupa sajtovima (DARK NET i slično) koji sadrže savete kako da se izvrši ubistvo, nabavi droga ili vatreno oružje.³⁸¹ Međutim, rezultati aktivnosti koje su ovim zaključkom naložene, nisu na adekvatan način dostupne javnosti. Na primer, obrazovan je Savet za

377 Slobodan Maričić i Nik Bik, *Tragedija u Beogradu: Ipsred škole tišina, suze, igračke i poruka „Razgovarajte sa decom“, rekordan broj ljudi dao krv za ranjene*, BBC, 4. maj 2023. godine, dostupno na: <https://www.bbc.com/serbian/lat/srbija-65481020>

378 Jovana Georgijevski, *Zločin kod Mladenovca: „Sve i dalje stoji“ – Dubona i Malo Orašje, sedam dana posle tragedije*, BBC, 12. maj 2023. godine, dostupno na: <https://www.bbc.com/serbian/lat/srbija-65571539>

379 Opširnije: <https://www.slobodnaevropa.org/a/ubistva-razoruzavanje-srbija/32484006.html>

380 Zaključak Vlade Republike Srbije 05 Br. 56-3807/2023, „Službeni glasnik RS“, br. 36/2023 i 93/2023

381 Ibid.

sprečavanje vršnjačkog nasilja,³⁸² ali rad ovog saveta nije transparentan, odnosno, javnost nije upoznata sa rezultatima njegovog rada, osim kroz povremene postove na društvenim mrežama.

Podsećamo da istraživanja i analize o zloupotrebi vatrenog oružja, posebno u kontekstu nasilja u porodici, pokazuju kulturu naoružanja koja u zajedništvu sa patrijarhalnim rodnim obrascima, ima nepovoljan uticaj na žene. Činjenica da nemamo pouzdane podatke o vlasništvu nad legalnim vatrenim oružjem u regionu, još više izaziva zabrinutost po pitanju posedovanja ilegalnog oružja, za koje se zna da je veoma rasprostranjeno u celom regionu.³⁸³ U Srbiji je broj komada nelegalnog oružja koji je predat za manje od dva meseca još jedan pokazatelj ove činjenice.

Istraživanja koje je SEESAC sproveo u regionu pokazuju da su muškarci vlasnici oružja u 95% slučajeva, da je 31% osoba koje je ubio član porodice ubijeno vatrenim oružjem, a 64% žrtava bile su žene, kao i da je 39% ubistava žena izvršeno vatrenim oružjem, a 88% tih ubistava počinili su njihovi muževi ili partneri.³⁸⁴ Nadalje, na

382 Odluka o obrazovanju Saveta za sprečavanje vršnjačkog nasilja, „Službeni glasnik RS”, br. 39/2023 i 81/2023. Savet ima sledeće zadatke: da razmatra pojedina pitanja o vršnjačkom nasilju i daje predloge, mišljenja i stručna obrazloženja u vezi sa sprečavanjem vršnjačkog nasilja; da obezbedi organizovanje mobilnih timova za vršnjačko nasilje kroz protokole između centara za socijalni rad i drugih službi (obrazovne i zdravstvene ustanove, policija) koje hitno reaguju na slučajeve vršnjačkog nasilja i u konsultacijama sa sindikatima prosvetnih radnika i udruženjima roditelja učenika razmatraju celishodnost donošenja mere zabrane upotrebe mobilnih telefona u školama.

383 Kosana Beker, *Zloupotreba vatrenog oružja*, FemPlatz magazin, oktobar 2023, dostupno na http://femplatz.org/library/newsletters/FemPlatz_Magazin_8.pdf

384 Opširnije: Dragan Božanić, *Rod i malokalibarsko oružje u Srbiji: Ključne činjenice*,

potrebu poboljšanja pravnog okvira u vezi sa uslovima za nabavku, držanje i nošenje vatrenog oružja, usluga podrške, adekvatnog odgovora pravosudnog sistema i slično, ukazano je kroz aktivnosti na projektu *Smanji rizik, povećaj bezbednost – Ka smanjenju zloupotrebe vatrenog oružja u kontekstu nasilja u porodici*.³⁸⁵ Tada je sprovedeno istraživanje iz kog su proistekle preporuke koje se odnose na: promenu prakse sudova u pogledu kažnjavanja učinilaca nasilja u porodici izvršenog vatrenim oružjem; obezbeđivanje održive usluge podrške za žrtve nasilja; poboljšanje pravnog okvira u vezi sa uslovima za nabavku, držanje i nošenje vatrenog oružja; uspostavljanje statističke evidencije o slučajevima nasilja u porodici izvršenog vatrenim oružjem; poboljšanje saradnje između državnih organa zaduženih za prevenciju i zaštitu od nasilja u porodici; rad na stvaranju bezbednijeg okruženja i na obezbeđenju rodno odgovornih usluga podrške i usmeravanje pažnje pravnih profesionalaca na detaljno utvrđivanje okolnosti svakog pojedinačnog slučaja nasilja počinjenog pretnjom ili zloupotrebom vatrenog oružja, uz celovito sagledavanje ranijeg ponašanja učinioca, istorije njegovih nasilnih akata i slično.³⁸⁶

UNDP SEESAC, Beograd, 2019, dostupno na: https://www.seesac.org/f/docs/Gender-and-SALW/Gender-And-Small-Arms_SERBIA_SRB_WEB.pdf; Dragan Božanić, *Rod i malokalibarsko i lako oružje u Jugoistočnoj Evropi*, UNDP SEESAC, Beograd, 2016, dostupno na: https://www.seesac.org/f/docs/Armed-Violence/Gender_and_SALW_srpski-bookmarks.pdf

385 Koji realizuje UNDP u Srbiji uz finansijsku podršku Ministarstva spoljnih poslova Savezne Republike Nemačke.

386 Slobodanka Konstantinović Vilić i dr, *Nasilje u porodici i zloupotreba vatrenog oružja*, UNDP, Beograd, 2021, dostupno na: <https://femplatz.org/library/publications/2022-01>

Digitalno nasilje – Digitalna dimenzija nasilja prema ženama

Povećana upotreba interneta i društvenih medija dovodi do široko rasprostranjene digitalne dimenzije rodno-zasnovanog nasilja prema ženama. Pretnje, uhođenje i vređanje imaju ozbiljan uticaj na živote žena i devojčica, uključujući njihovo psihičko i fizičko zdravlje, fizičku bezbednost i reputaciju. Anonimnost učinilaca dodatno pojačava strah od nasilja, nesigurnost i uznemirenost žrtve.

Digitalna dimenzija rodno zasnovanog nasilja (engl. *technology - facilitated gender based violence*) doživljava se u nizu konteksta, uključujući izlaske i intimne partnerske odnose, koje muškarci najčešće vrše protiv žena. Nesrazmerno mnogo više se vrši nad mladim ženama, ženama koje se redovno angažuju u javnim onlajn prostorima, kao što su novinarke, aktivistkinje, političarke i akademkinje.³⁸⁷

Ekspertska grupa Saveta Evrope za borbu protiv nasilja prema ženama i nasilja u porodici (GREVIO grupa) usvojila je 2021. godine Opštu preporuku br. 1 o digitalnoj dimenziji nasilja prema ženama.³⁸⁸ Prateći primenu Istanbulske konvencije, GREVIO je identifikovao da se digitalna dimenzija nasilja prema ženama često zanemaruje u zakonima i politikama. U ovoj preporuci ističe problem rodno zasnovanog nasilja prema ženama počinjenog u online prostoru i onog koje je omogućeno tehnologijom. Pored predlaganja konkretnih radnji koje

[Nasilje u porodici i zloupotreba vatrenog oruzja.pdf](#)

387 *Measuring technology-facilitated gender-based violence: A discussion paper*, University of Melbourne, UNFPA, 2023, dostupno na https://www.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/UNFPA_Measuring%20TF%20GBV_%20A%20Discussion%20Paper_FINAL.pdf

388 Opšta preporuka br.1 o digitalnoj dimenziji nasilja prema ženama, GREVIO, 2021, dostupno na <https://rm.coe.int/grevio-rec-no-on-digital-violence-against-women/1680a49147>

je potrebno preduzeti, GREVIO preporučuje upotrebu termina „digitalna dimenzija nasilja prema ženama“, koji je dovoljno sveobuhvatan da uključi i forme nasilja počinjenog online i one počinjene putem tehnologije, uključujući tehnologiju koja tek treba da se razvije.

Digitalna dimenzija nasilja prema ženama obuhvata širok spektar radnji na mreži ili posredstvom tehnologije koje predstavljaju produžetak nasilja koje žene i devojčice doživljavaju iz razloga povezanih sa polom, uključujući u porodičnom ambijentu, pošto se radi o legitimnom i podjednako štetnom pojavnom obliku rodno zasnovanog nasilja koje žene doživljavaju izvan interneta.

Ovaj izraz se koristi da bi se istakla činjenica da ovo štetno ponašanje nesrazmerno pogađa žene i devojčice i predstavlja glavni element rodno zasnovanog nasilja prema ženama koje one doživljavaju. Radi se o nasilju prema ženama i devojčicama koje je ukorenjeno u isti kontekst neravnopravnosti žena i osećaja povlašćenosti muškaraca kao i psihičko, seksualno i fizičko nasilje koje žene i devojčice doživljavaju u svetu izvan interneta.³⁸⁹

Pored toga, GREVIO je identifikovao korake preduzete za rešavanje nekih aspekata porasta različitih manifestacija nasilja prema ženama u digitalnoj sferi.

Istraživanje o digitalnoj dimenziji rodno zasnovanog nasilja prema ženama koje je Regionalna kancelarija UN Women sprovela u 13 zemalja, pokazuje da je 53,2% žena iskusilo neki oblik digitalnog nasilja, a razlike među zemljama su velike, u Ukrajini 76,8%, u Tadžikistanu 30,7%, u Srbiji 55,8%.³⁹⁰

389 Ibid, para. 22. i 24.

390 *The Dark Side of Digitalization: Technology - facilitated violence against women in Eastern Europe and Central Asia*, UN Women Regional Office, 2023, dostupno na: <https://eca.unwomen.org/sites/default/files/2023-11/>

Najčešće forme su neželjeni ili uvredljivi sadržaji ili poruke, neprimerene seksualne ponude ili sadržaji, pri čemu je četvrtina žena iskusila više od jednog oblika nasilja, a svaka sedma doživljava nasilje svaki dan.³⁹¹ Većina učinilaca su poznati samo na internetu, odnosno, u pitanju su ili nepoznate osobe (50,3%) ili osobe poznate samo na internetu (17,5%). Skoro jednu trećinu (32,1%) nasilja počinje poznate osobe, kao što su partneri, članovi porodice, prijatelji, poznanici, kolege, šefovi ili vršnjaci, te stoga može predstavljati produžetak oflajn nasilja.³⁹² U visokom riziku su mlade žene, sa nižim nivoom obrazovanja, LGBTQ+ žene, žene iz velikih gradova i razvedene žene. Retko se prijavljuje takvo nasilje i žene najčešće podele iskustvo sa prijateljima (25,6%) ili članovima porodice (23,2%).³⁹³

Mladi u regionu smatraju da je važno unaprediti digitalnu pismenost na društvenim mrežama u borbi protiv dezinformacija, negovanju kritičkog razmišljanja, posebno o sadržajima koji promovišu mržnju, diskriminaciju i rodno zasnovano nasilje, kao i podsticanje odgovornije upotrebe društvenih medija.³⁹⁴

Skoro 60% mladih u Srbiji smatra da je rodno zasnovano nasilje faktor koji najviše utiče na dobrobit mladih u Srbiji. Toksični i militarizovani maskulinitet (eng. *toxic and militarised masculinity*) doveo je do prihvatanja određenog modela ponašanja kod muškaraca koji često uključuje seksističke i inherentno nasilne gestove i stavove, što otežava prepoznavanje rodno zasnovanog nasilja. Mladi prepoznaju dvostruku ulogu tehnologije i vide društvene medije kao odličan resurs za obrazovanje mladih i organizovanje društvenih akcija, a istovremeno prepoznaju medije kao resurs za propagiranje štetnih sadržaja, prakse i uticaja.³⁹⁵

[research-tf-vaw_full-report_28-november.pdf](#)

391 Ibid, str. 42, 43

392 Ibid, str. 49,50

393 Ibid, str. 60

394 Rodoljub Jovanović, *Voices of Youth: Gender Equality and Social Cohesion in the Western Balkans*, UN Women, 2023

395 Ibid.

Nasilje prema političarkama

S obzirom da je i 2023. godina bila izborna godina, podsećamo da nalazi istraživanja o iskustvima nasilja koje su doživele političarke tokom svoje karijere ukazuju da su rašireni obrasci strukturnog, kulturnog i interpersonalnog nasilja. Nasilje je sastavni deo političke karijere žena i ispoljava se u vrlo različitim formama, kako u pogledu vrste nasilja, tako i u pogledu učinilaca i konteksta u kome se nasilje odvijalo.³⁹⁶

Izborna kampanja se i dalje odvija u atmosferi punoj napetosti, nasilja i podela u društvu. Situacije sa lažnim potpisima na listama u koje su bile uključene istaknute žene, pretnje na društvenim mrežama i drugi brojni zabeleženi slučajevi nasilja nam govore o velikim rizicima kojima su izložene pre svega kandidatkinje i aktivistkinje, zatim žene u izbornoj administraciji ali i žene koje glasaju.³⁹⁷

O nasilju prema političarkama opširnije smo pisale u delu ovog izveštaja koji se odnosi na političko učešće žena.

396 Marija Babović i dr, *Rodno zasnovano nasilje nad političarkama u Srbiji*, ODIHR-OSCE, 2021, Beograd, str. 5, dostupno na: <https://www.osce.org/files/f/documents/2/0/500617.pdf>

397 Akademija ženskog liderstva, *Žene u kampanji su gotovo nevidljive*, decembar 2023, dostupno na: <https://liderke.org/zene-u-kampanji-su-gotovo-nevidljive/>

Trgovina ženama i devojčicama

Centar za zaštitu žrtava trgovine ljudima u toku 2022. godine formalno je identifikovao 62 žrtve trgovine ljudima. Većinu identifikovanih žrtava čine žene (79%).³⁹⁸ Podaci za 2023. godinu pokazuju da je bilo 168 novih prijava, a da je za 137 slučajeva pokrenut postupak identifikacije pretpostavljenih žrtava. Formalno je identifikovano 66 žrtava trgovine ljudima, što predstavlja povećanje od 6,5% u odnosu na prethodnu godinu, a 43,5% u odnosu na 2021. godinu.³⁹⁹ Kao i prethodnih godina, većinu identifikovanih žrtava čine žene (72%), što pokazuje da je trgovina ljudima rodno zasnovana. Seksualna eksploatacija po prvi put nije najdominantniji oblik trgovine ljudima, a najučestaliji oblik bila je prinuda na prosjačenje (29,3%), radna eksploatacija (22,7%), seksualna eksploatacija (20%), prinuda na brak (14,7%), a prinuda na vršenje krivičnih dela u 13,3% slučajeva.⁴⁰⁰ Procenat dece među žrtvama je značajno porastao u odnosu na prethodne dve godine i iznosi 62%. Prosečna starost dece žrtava je 12 godina, dok je generalno prosečna starost identifikovanih žrtava 19 godina.⁴⁰¹

U izveštaju Stejt departmenta o trgovini ljudima za 2023. godinu ocenjeno je da Vlada Srbije ne ispunjava u potpunosti minimalne standarde za suzbijanje trgovine ljudima, ali ulaže značajne napore da to učini. U poslednjih pet godina, trgovci ljudima eksploatišu žene i devojke iz Srbije u seksualnoj trgovini u

398 *Statistički izveštaj Centra za zaštitu žrtava trgovine ljudima za 2022. godinu*, Centar za zaštitu žrtava trgovine ljudima, Beograd, 2023, dostupno na: <https://centarzztlj.rs/statisticki-podaci/>

399 *Statistički izveštaj Centra za zaštitu žrtava trgovine ljudima za 2023. godinu*, Centar za zaštitu žrtava trgovine ljudima, Beograd, 2024, dostupno na: <https://centarzztlj.rs/statisticki-podaci/>

400 Ibid.

401 Ibid.

Srbiji, u susednim zemljama i širom Evrope, dok muškarce eksploatišu za prinudni rad u sektorima sa teškim poslovima, kao što je građevinska industrija, u evropskim zemljama.⁴⁰²

Prema podacima NVO Astra, u periodu 2015-2022. godine, Centar za zaštitu žrtava trgovine ljudima identifikovao je 418 žrtava trgovine ljudima, od toga 229 odraslih (žene 170, muškarci 59) i 189 dece (devojčice 160 dečaci 29).⁴⁰³ Podaci pokazuju da trgovina ljudima ima veoma izraženu rodnu komponentu i zahteva individualizovani pristup i podršku namenjenu ženama i devojčicama u prevazilaženju traume i oporavku. Ova podrška često izostaje u svim fazama postupka. To pokazuje i analiza sudske prakse u 2022. godini kada su sva oštećena lica su bila ženskog pola, a samo jedna je dobila status posebno osetljivog svedoka.⁴⁰⁴

402 *Predstavljen Izveštaj o trgovini ljudima Stejt Departmenta za 2023: Srbija i dalje na WATCH listi*, ASTRA, Beograd, 19. jun 2023. godine, dostupno na: <https://astra.rs/predstavljen-izvestaj-o-trgovini-ljudima-stejt-departmenta-za-2023-srbija-i-dalje-na-watch-listi/>

403 *Položaj i prava žrtava u krivičnom postupku: Analiza sudske prakse za 2022. godinu za krivična dela posredovanje u vršenju prostitucije, trgovina ljudima i trgovina maloletnim licima radi usvojenja*, ASTRA, Beograd, 2022. godine, dostupno na: <https://drive.google.com/file/d/1ZLZWt83V1uEXcOyHkLFJnZg2QL7bFyGu/view>

404 Saša Leković i dr, *Trgovina ljudima – Priručnik za novinare. Treće dopunjeno izdanje*, ASTRA, Beograd, 19. jun 2023. godine, dostupno

Medijsko izveštavanje o nasilju prema ženama

U prethodnim izveštajima pisale smo o važnosti medijskog izveštavanja o nasilju prema ženama, s obzirom da mediji imaju ulogu da informišu o važnim društvenim temama, ali i da edukuju javnost i utiču na formiranje mišljenja i stavova. Grupa Novinarke protiv nasilja prema ženama izradila je Smernice za medijsko izveštavanje o nasilju prema ženama,⁴⁰⁵ koje su ažurirane 2021. godine. Sadrže preporuke za urednike/ce i novinare/ke o tome na koji način treba da pišu o nasilju prema ženama i na koji način treba da intervjuišu žene koje su preživele nasilje. Za profesionalno izveštavanje o nasilju prema ženama, uključujući i izveštavanje o femicidima, novinari/ke treba da budu edukovani i senzibilisani, kao i svesni činjenice da poruka koju šalju utiče na celokupnu javnost.

O nasilju prema ženama najčešće se piše povodom konkretnih slučajeva, a retko kao o društvenom problemu. U retkim situacijama, konkretni slučajevi nasilja prema ženama poslužili su medijima za ispunjavanje preventivne i edukativne uloge, na koji način je stvoren prostor za razgovor o fenomenu nasilja, njegovoj rasprostranjenosti, kao i njegovim uzrocima i posledicama.⁴⁰⁶ Pisale smo o čestim greškama u izveštavanju, kršenju Kodeksa novinara, o

na: <https://drive.google.com/file/d/1LxpiFvaulKUf4dM3P9JRAiaKm90JY9a4/view>

405 Smernice za medijsko izveštavanje o nasilju prema ženama, Novinarke protiv nasilja prema ženama, UNDP, 2021, dostupno na: https://novinarkeprotivnasilja.org/wp-content/uploads/2021/12/Smernice_WEB-VERSION-final.pdf

406 Analiza medijskog izveštavanja o problemu nasilja prema ženama za period 2019-2021. godine, Novinarke protiv nasilja prema ženama, UNDP, 2022, str.13, dostupno na : <https://novinarkeprotivnasilja.org/wp-content/uploads/2022/04/Analiza-2019-2021.pdf>

neprimerenim naslovima i fotografijama, senzacionalističkom izveštavanju i drugim problemima. Predstavile smo i analizu medijskog izveštavanja o nasilju prema ženama za period od 1. januara 2019. do 31. decembra 2021. godine,⁴⁰⁷ a u momentu pisanja ovog izveštaja nije bila dostupna novija analiza medijskog izveštavanja o nasilju prema ženama.

Pored toga, učestvovala smo u izradi Priručnika za etičko i nediskriminatorno izveštavanje o nasilju prema ženama u online sferi.⁴⁰⁸ U ovom priručniku su date brojne preporuke medijima, od ukazivanja na potrebu za kontinuiranom edukacijom novinara/ki, o načinu kreiranja tekstova o nasilju prema ženama, kao i posebno o komentarima ispod tekstova o nasilju prema ženama, s obzirom na specifičnost ovih medija i mogućnost ostavljanja komentara.

407 Analiza medijskog izveštavanja o problemu nasilja prema ženama za period 2019-2021. godine, op.cit, str. 9

408 Kosana Beker, Vesna Dobrosavljević i Sanja Radivojević, Priručnik za etičko i nediskriminatorno izveštavanje o nasilju prema ženama u online sferi, Beogradski centar za ljudska prava i UN Women, Beograd, 2022, dostupno na: <https://eca.unwomen.org/sites/default/files/2023-02/01-prirucnik-za-eticko-i-nediskriminatorno-izvestavanje-o-nasilju-prema-zenama-u-online-sferi-ethical-and-non-discriminative-reporting-about-VAWG.pdf>

U skladu sa opštom preporukom br. 33 (2015) o pristupu žena pravdi, CEDAW komitet preporučuje Srbiji da:

- donese Zakon o besplatnoj pravnoj pomoći i uspostavi sistem pravne pomoći širom zemlje, bez daljeg odlaganja, uz obezbeđivanje da su izdvojeni odgovarajući ljudski, finansijski i tehnički resursi za primenu i praćenje zakona;
- revidira Zakon o besplatnoj pravnoj pomoći, Zakon o sprečavanju nasilja u porodici i novi Nacrt zakona o rodnoj ravnopravnosti sa ciljem da se obezbedi da žrtve svih oblika rodne diskriminacije, uključujući ugrožene grupe žena, imaju pristup besplatnoj pravnoj pomoći i omogući da različiti akteri, uključujući organizacije civilnog društva i univerzitete, pružaju pravnu pomoć;
- unapredi poznavanje CEDAW konvencije među sudijama, tužiocima i advokatima i njihov kapacitet da se na nju pozivaju i neposredno je primenjuju u sudskim postupcima, istovremeno obezbeđujući da inicijative za izgradnju kapaciteta adekvatno rešavaju potrebe svih žena i devojaka.⁴⁰⁹

Komitet je zabrinut zbog režima starateljstva nad odraslim osobama kojim se ograničava poslovna sposobnost mnogim ženama sa invaliditetom, zbog čega ne mogu stupiti u brak, zasnovati porodicu, pristupiti pravdi ili glasati.⁴¹⁰ Komitet preporučuje Srbiji da ukine sve zakonske odredbe koje ograničavaju poslovnu sposobnost žena na osnovu invaliditeta ili bilo koji drugi oblik diskriminacije.⁴¹¹

409 CEDAW/C/SRB/CO/4, para. 14

410 CEDAW/C/SRB/CO/4, para. 45

411 CEDAW/C/SRB/CO/4, para. 46

Evropska komisija ukazuje da je u vezi sa pristupom pravdi potrebno dalje podizanje svesti o dostupnosti pravne pomoći, među najugroženijim i marginalizovanim građanima i građankama, uz pozivanje na preporuke CEDAW komiteta u vezi sa pristupom žena pravdi u svim slučajevima rodno zasnovane diskriminacije.⁴¹² U izveštaju je navedeno da je odobreno 95% zahteva za besplatnu pravnu pomoć koji su podneti jedinicama lokalne samouprave, a da organizacije civilnog društva i dalje nastavljaju da obezbeđuju informacije i podršku korisnicima. Postoji potreba za unapređenjem postojećih kapaciteta i saradnjom između različitih pružalaca usluga, između ostalog i kroz treninge o primeni standarda dobre uprave i antidiskriminacije.⁴¹³ Takođe, navedeno je da izrađena analiza o neophodnim izmenama Zakona o besplatnoj pravnoj pomoći, ali da nisu urađene izmene procesnih zakona i zakona o sudskim taksama.⁴¹⁴

Kao što smo pisale u prethodnim izveštajima, sistem besplatne pravne pomoći uspostavljen je usvajanjem Zakona o besplatnoj pravnoj pomoći,⁴¹⁵ koji se primenjuje od oktobra 2019. godine. Zakonom je propisan krug lica koja imaju pravo na besplatnu pravnu pomoć, a pored primalaca različitih socijalnih pomoći, ovo pravo uključuje osobe koje ostvaruju pravnu zaštitu od nasilja u porodici. Iako je ovo rešenje pozitivno, nejasno je zašto pravo na besplatnu pravnu pomoć nije priznato i žrtvama drugih oblika rodno zasnovanog nasilja. Na ovaj problem je ukazano i u istraživanju o pravu na besplatnu pravnu pomoć za žrtve rodno zasnovanog nasilja,⁴¹⁶ uz ukazivanje da je potrebno obezbediti besplatnu pravnu pomoć i podršku svim žrtvama bez diskriminacije. Ukoliko nije u pitanju žrtva nasilja u porodici, žrtve drugih oblika rodno zasnovanog nasilja primorane su da u komplikovanom postupku dokazuju ispunjenost imovinskog uslova i izlažu se dodatnoj viktimizaciji.⁴¹⁷

---

412 *Izveštaj o napretku Srbije 2023*, op. cit, str. 49-50

413 Ibid.

414 Ibid.

415 Zakon o besplatnoj pravnoj pomoći, „Službeni glasnik RS“, br. 87/2018

416 Milena Vasić i Milan Filipović, *Pravo na besplatnu pravnu pomoć za žrtve rodno zasnovanog nasilja u Srbiji u toku 2020. godine*, Komitet pravnika za ljudska prava (YUCOM), Beograd, 2021, dostupno na: <https://www.yucom.org.rs/wp-content/uploads/2021/10/Pravo-na-besplatnu-pravnu-pomoc-zrtve-rodno-zasnovanog-nasilja.pdf>

417 Ibid, str. 33

Iako je već prošlo četiri godine, sistem besplatne pravne pomoći u Srbiji još uvek nije u potpunosti funkcionalan. Podaci Ministarstva pravde,⁴¹⁸ koji se odnose na period od 1. januar do 31. decembra 2022. godine, o broju registrovanih pružalaca besplatne pravne pomoći i podrške predstavljeni su u tabeli ispod. U odnosu na prethodne godine, primetan je veći broj registrovanih pružalaca usluga.

Tabela 11: Registrovani pružaoci besplatne pravne pomoći⁴¹⁹

Besplatna pravna pomoć	
Jedinice lokalne samouprave	165
Advokati/kinje	3.793
Udruženja građana	26
Besplatna pravna podrška	
Medijatori/posrednici u rešavanju sporova	58
Javni beležnici/ce	17
Udruženja građana	36

U periodu na koji se odnosi izveštaj, podneto je 4.944 zahteva za besplatnu pravnu pomoć, što je veoma malo povećanje broja zahteva u odnosu na prethodnu godinu, a broj odobrenih zahteva bio je 4.805.⁴²⁰ **Kao i u prethodnim izveštajima Ministarstva pravde, ni u ovom podaci nisu razvrstani po polu, pa nije poznato koliko je žena podnelo zahteve niti koliko je njihovih zahteva odobreno**, iako je to obaveza svakog državnog organa, propisana Zakonom o ravnopravnosti polova. U najvećem broju slučajeva, opštinska služba besplatne pravne pomoći je pružila uslugu, a advokatima/kinjama je upućeno 576 korisnika/ca, što je manje nego u prethodnoj godini. Treba ukazati da ovi podaci nisu potpuni, imajući u vidu da je podatke dostavilo 112 jedinica lokalne samouprave, od ukupno 165.⁴²¹

Veoma je zabrinjavajuće što među 112 jedinica lokalne samouprave koje su dostavile izveštaje, ima 23 u kojima nije podnet nijedan zahtev ili je podnet jedan zahtev za besplatnu pravnu pomoć, a brojne su lokalne samouprave u kojima je broj zahteva za besplatnu pravnu pomoć neznatan, pa je neophodno učiniti dodatne korake za informisanje građana i građanki o postojanju službi besplatne pravne pomoći na lokalnom nivou.

I dalje se iz ovog izveštaja ne može saznati zbog čega su se građani i građanke obraćali za besplatnu pravnu pomoć, s obzirom da su podaci obezbeđeni po velikim pravnim granama, na primer, porodično pravo (75,77%), obligaciono (9,2%), krivično i stvarno pravo (po 4,6%).⁴²²

Od ukupno 3.793 upisanih advokata/kinja, izveštaj je dostavilo samo 360 advokata, od kojih je 216 advokata pružalo besplatnu pravnu pomoć, a 144 uopšte nije pružalo besplatnu pravnu pomoć, odnosno, nisu im upućeni korisnici besplatne pravne pomoći. Takođe, od ukupno 58 posrednika/ca u rešavanju sporova izveštaj je dostavilo samo 14, od kojih je besplatnu pravnu pomoć pružalo četiri. Od ukupno 17 registrovanih javnih beležnika/ca,

418 Redovan godišnji izveštaj Ministarstva pravde o nadzoru nad sprovođenjem Zakona o besplatnoj pravnoj pomoći, Ministarstvo pravde, mart 2023. godine, dostupno na: <https://www.mpravde.gov.rs/sr/tekst/32939/godisnji-izvestaj-ministarstva-pravde-o-pruzanju-besplatne-pravne-pomoci.php>

419 Stanje na dan 31.12.2022. godine

420 Ibid, str. 18.

421 Ibid.

422 Ibid, str. 19

izveštaj je dostavilo 10, od kojih je besplatnu pravnu pomoć pružao jedan.⁴²³

Od ukupno 36 udruženja registrovanih za pružanje besplatne pravne pomoći i podrške, izveštaj je dostavilo 18 udruženja. Opšti zaključak je da udruženja daju detaljnije podatke o pruženim uslugama, ali ni u ovom slučaju, podaci nisu razvrstani po polu. Na primer, A11-Inicijativa za ekonomska i socijalna prava o pruženoj besplatnoj pravnoj pomoći imala je 32 korisnika/ca, Humanitarni centar za integraciju i toleranciju – 588, udruženje Romkinja „Osvit“ imalo je 149 korisnica, udruženje Astra – 189, Odbor za ljudska prava Lekovac – 2.142, Praxis – 506, Komitet pravnika za ljudska prava (YUKOM) – 842.⁴²⁴

Evidencija o pruženoj pravnoj pomoći i podršci nije potpuna, podaci se ne razvrstavaju po polu i ne evidentira se konkretno pravo za koje je tražena ili odobrena pravna pomoć, što onemogućava praćenje primene ovog zakona sa rodnog aspekta.

U okviru izrade Programa za zaštitu žena od nasilja u porodici i partnerskim odnosima i drugih oblika rodno zasnovanog nasilja u AP Vojvodini, prikupljeni su podaci o stanju u oblasti pružanja besplatne pravne pomoći u periodu od 2015. do 2021. godine.⁴²⁵ Samostalna služba pravne pomoći postoji u sedam jedinica lokalne samouprave (Mali Idoš, Novi Kneževac, Novi Sad, Odžaci, Pančevo, Senta i Sremski Karlovci), Nova Crnja i Titel nemaju formiranu službu, a sve ostale (35) imaju sistematizovano radno mesto na kojima zaposlena osoba, uz ostale poslove, obavlja i pružanje besplatne pravne pomoći.

Broj zahteva za besplatnu pravnu pomoć neprekidno se povećava, sa izuzetkom 2020. i 2021. godine, na šta je najverovatnije uticala epidemija kovida-19. Naime, 2019. godine podneto je 7.515 zahteva, u 2020. godini 6.924, a u 2021. godini podneto je 6.188 zahteva. U celom analiziranom periodu bilo je ukupno 657 zahteva u vezi s rodno zasnovanim nasiljem, od kojih je 125 slučajeva nasilja u partnerskim odnosima i 59 drugih oblika rodno zasnovanog nasilja prema ženama (93 u 2020, a 109 u 2021. godini). Najveći broj podnetih zahteva u vezi sa rodno zasnovanim nasiljem je u Novom Sadu (206 zahteva, sve zahteve su podnele žene), dok ima veliki broj jedinica lokalnih samouprava u kojima nije bilo nijednog zahteva ili je broj zahteva zbog rodno zasnovanog nasilja bio izuzetno mali. Od svih vojvođanskih opština i gradova, samo je Sombor odlukom o pružanju usluga pravne pomoći propisao da pravo na besplatnu pravnu pomoć, između ostalih, imaju žrtve porodičnog nasilja i rodno zasnovanog nasilja.

423 Ibid, str. 25

424 Ibid, 26-27

425 Program za zaštitu žena od nasilja u porodici i partnerskim odnosima i drugih oblika rodno zasnovanog nasilja u Autonomnoj Pokrajini Vojvodini za period od 2023. do 2026. godine, „Sl. list AP Vojvodine“, br. 16/2023

CEDAW komitet preporučio je Republici Srbiji da:

- hitno sagleda situaciju depriviranih porodica sa jednim roditeljem, posebno onih koje vodi majka;
- obezbedi blagovremenu naplatu alimentacije za izdržavanje dece, uključujući i uvođenje mehanizama izvršenja i odvratajućih kazni u slučaju nepoštovanja;
- spreči i iskoreni dečije i prisilne brakove kroz koordiniranu akciju nadležnih tela, organizacija civilnog društva i romske zajednice, posebno: (i) jačanjem kampanja podizanja svesti o negativnim efektima takvih brakova na zdravlje i dobrobit žena i devojčica; (ii) uspostavljanjem mehanizama za otkrivanje slučajeva dečijih i prisilnih brakova; (iii) obezbeđivanjem primene člana 187 (prisilni brak) i 190 (kohabitacija sa maloletnikom) Krivičnog zakonika i krivičnim gonjenjem i kažnjavanjem počinitelja sankcijama koje su srazmerne težini zločina; (iv) sistematskim prikupljanjem podataka o broju pritužbi, istraga, krivičnog gonjenja, osuđujućih presuda i kazni izrečenih u vezi sa zabranom prisilnog braka i kohabitacije sa maloletnikom/com;
- eliminiše diskriminaciju žena u vezi sa imovinom i nasleđivanjem;
- izjednači bračnu i vanbračnu zajednicu u pogledu imovinskih i naslednih prava;
- primeni pravo za zajedničko vlasništvo i uspostavi sistem registracije zajedničke imovine.⁴²⁶

U prethodnim izveštajima pisale smo o diskriminatornim odredbama Zakona o finansijskoj podršci porodici sa decom,⁴²⁷ koji je u međuvremenu nekoliko puta menjan, uglavnom odlukama Ustavnog suda. Poslednje izmene su predstavljene na početku ovog izveštaja, čime se rešilo pitanje statusa preduzetnica i nositeljki poljoprivrednih gazdinstava, odnosno, poljoprivrednih osiguranica.

426 CEDAW/C/SRB/CO/4, 2019, para. 48

427 „Sl. glasnik RS”, br. 113/2017, 50/2018, 46/2021 – odluka US, 51/2021 – odluka US, 53/2021 – odluka US, 66/2021, 130/2021, 43/2023 – odluka US i 62/2023

Veliki broj osoba u Srbiji živi u vanbračnoj zajednici (preko 200.000), a uprkos tome što su prema Ustavu Republike Srbije vanbračna i bračna zajednica izjednačene pred zakonom,⁴²⁸ u praksi vanbračni partneri nemaju ista prava kao bračni partneri. Nisu izjednačeni u pravu na nasleđivanje, pa vanbračni partneri najčešće testamentom uređuju raspodelu svoje imovine, a ukoliko to ne urade, prava moraju da ostvaruju na sudu, što ih dovodi u nepovoljniji položaj u odnosu na bračne partnere. Prava dece koja su rođena u bračnoj i vanbračnoj zajednici su izjednačena, ali se roditelji dece rođene u vanbračnoj zajednici suočavaju sa nizom birokratskih prepreka.

U Srbiji se stopa rizika od siromaštva i stopa rizika od socijalne isključenosti smanjuje. Kao što je navedeno u opisu nacionalnog konteksta, u 2022. godini stopa rizika od siromaštva iznosila je 20% i u odnosu na 2021. godinu niža je za 1,2 procentnih poena. Stopa rizika od siromaštva ili socijalne isključenosti iznosila je 28,1 i u odnosu na 2021. godinu niža je za 0,4 procentnih poena.⁴²⁹

Posmatrano prema starosnom dobu, osobe 65+ (22,6%) i 55-64 (21,6%) bile su u najvećem riziku od siromaštva, dok su najnižu stopu rizika od siromaštva imale osobe u starosnoj grupi 25-54 godine (17,9%).⁴³⁰ Prema tipu domaćinstva, najvišu stopu rizika od siromaštva imala su jednočlana domaćinstva koja čine osobe 65+ – 37,5%, a najnižu stopu rizika od siromaštva imala su domaćinstva koja čine tri ili više odraslih osoba – 15,4%. Kao što je predstavljeno u tabeli ispod, stopa rizika od siromaštva za žene je veća u poređenju sa muškarcima, u svim starosnim grupama, osim u grupi 55-64.

Tabela 12: Stopa rizika od siromaštva u Srbiji 2022⁴³¹

	Ukupno	Muško	Žensko
Ukupno	20	19,3	20,7
0-17	20,3	20,1	20,6
18-64	19	18,8	19,2
18-24	20,4	18,4	22,3
25-54	17,9	17,8	17,9
55-64	21,6	22,2	21,1
65+	22,6	20	24,6

Podaci iz ovog, kao i iz prethodnih izveštaja pokazuju da su žene u Srbiji siromašnije od muškaraca. U prošlom izveštaju smo pisale o tome da je Kuća rodni znanja iz Novog Sada, u okviru Mreže za rodno odgovorno budžetiranje, ukazala na problem menstrualnog siromaštva i na činjenicu da se u Srbiji menstrualni proizvodi oporezuju sa 20%. Zbog toga je u 2022. godini pokrenuta kampanja, praćena zagovaračkim aktivnostima, sa ciljem smanjenja poreske stope sa 20% na 5% za menstrualne proizvode, u skladu sa preporukom Evropske komisije.⁴³² Ni u 2023. godini nije smanjena poreska stopa na menstrualne proizvode, a proizvodi za ličnu higijenu su poskupeli oko 25%.

428 Član 62. stav 5. Ustava Republike Srbije, "Sl. glasnik RS", br. 98/2006

429 *Siromaštvo i socijalna nejednakost u Srbiji u 2022*, Republički zavod za statistiku, Beograd, 16. oktobar 2023. godine, dostupno na: <https://www.stat.gov.rs/sr-latn/vesti/statisticalrelease/?p=13838&a=01&s=0102?s=0102>

430 Ibid.

431 Ibid.

432 Informacije dobijene od Kuće rodni znanja u januaru 2023. godine

To dovodi do povećanja siromaštva žena, posebno žena iz višestruko marginalizovanih društvenih grupa.⁴³³

S obzirom da je položaj seoskih žena tema u fokusu ovogodišnjeg izveštaja, već smo predstavile kako prakse nasleđivanja nepovoljno utiču na žene, posebno žene na selu. Prema zakonu su žene i muškarci izjednačeni u nasleđivanju, ali se pod uticajem običajnog prava, žene često odriču nasledstva u korist muških članova porodice, a imovina koja je stečena u braku ili vanbračnoj zajednici, tradicionalno se vodi na muškarce. Kao što je već navedeno, istraživanje koje je sproveo Žensko udruženje Kolubarskog okruga, iako nije reprezentativno za celu Srbiju, pokazuje da se žene i dalje odriču svog dela nasledstva u korist muškaraca.⁴³⁴ Negativne posledice ove štetne prakse su brojne, od toga da žene nemaju „ništa svoje“, odnosno, nemaju nepokretnu imovinu, do toga da nemaju gde da se vrate ukoliko žive u lošim zajednicama. Samim tim su izložene mogućnosti da postanu žrtve nasilja i u većem su riziku od siromaštva.

Republički geodetski zavod ima podatke o vlasništvu nad nepokretnostima koje su razvrstane po polu, za period 2017-2022.⁴³⁵ Podaci za 2022. godinu pokazuju sledeće:

- ✓ Posebni delovi nepokretnosti (stanovi, lokali) – žene isključive vlasnice (23,84%); žene suvlasnice zajedno sa muškarcima (14,74%);
- ✓ Kuće – žene isključive vlasnice (23,26%); žene suvlasnice zajedno sa muškarcima (24,73%);
- ✓ Imovinske jedinice bez placeva (kuće i posebni delovi) – žene isključive vlasnice (23,72%); žene suvlasnice zajedno sa muškarcima (16,88%).⁴³⁶

U Srbiji i dalje nisu priznata istopolna partnerstva, a ne postoji ni zakonska regulativa koja reguliše roditeljstvo osoba iz istopolnih zajednica. Ovo pitanje prate brojni stereotipi i predrasude koje se odnose na LGBT+ zajednicu. Uprkos inicijativama koje postoje⁴³⁷ i preporukama koje je Zaštitnik građana uputio još je u decembru 2020. godine Ministarstvu za ljudska i manjinska prava i društveni dijalog,⁴³⁸ do kraja 2023. godine nije bilo napretka po ovom pitanju.

---

433 Iva Gajić i Gresa Kraja, *Devojke iz Srbije i Kosova u borbi za jeftinije menstrualne proizvode*, Slobodna Evropa, 22. mart 2023. godine, dostupno na: <https://www.slobodnaevropa.org/a/cene-porez-higijenski-ulosci-menstruacija/32329279.html>

434 *Koliki je moj deo – Uticaj rodni uloga na položaj žena u procesima nasleđivanja imovine u Srbiji*, ŽUKO, 2023

435 Opširnije: <https://a3.geosrbija.rs/statistika>

436 Ibid.

437 Na primer: Beograd prajd, *Peticija za usvajanje Zakona o građanskom partnerstvu*, peticije online, dostupno na: <https://www.peticije.online/peticija-za-usvajanje-zakona-o-registrovanim-istopolnim-partnerstvima#form>

438 Što pre doneti zakone o istopolnim zajednicama i prilagođavanju pola rodnom identitetu, Zaštitnik građana, 15.12.2020, dostupno na: <https://www.ombudsman.rs/index.php/2011-12-11-11-34-45/6882-sh-pr-d-n-i-z-n-is-p-lni-z-dnic-i-pril-g-d-v-nju-p-l-r-dn-id-n-i-u>

7 LITERATURA

- *A human rights-based approach to mistreatment and violence against women in reproductive health services with a focus on childbirth and obstetric violence*, dostupno na: <https://digitallibrary.un.org/record/3823698?ln=en>
- Akademija ženskog liderstva, *Žene u kampanji su gotovo nevidljive*, decembar 2023, dostupno na: <https://liderke.org/zene-u-kampanji-su-gotovo-nevidljive/>
- *Alat za uvođenje principa Da niko ne bude izostavljen u normativne akte Republike Srbije*, dostupno na: <https://serbia.un.org/en/200842-tool-introduction-'leave-no-one-behind'-principle-legislative-and-strategic-acts-republic>
- *Alternativni izveštaj CEDAW komitetu o diskriminaciji starijih žena u Republici Srbiji*, Snaga prijateljstva – AMITY, Beograd, jun 2018, dostupno na: <https://www.amity-yu.org/wp-content/uploads/2018/07/Amity-Alternativni-Izvestaj-o-diskriminaciji-starijih-zena-u-Srbiji.pdf>
- *Analiza medijskog izveštavanja o problemu nasilja prema ženama za period 2019-2021. godine*, Novinarke protiv nasilja prema ženama, UNDP, 2022, dostupno na : <https://novinarkeprotivnasilja.org/wp-content/uploads/2022/04/Analiza-2019-2021.pdf>
- *Analiza planiranog i ostvarenog obima i sadržaja prava osiguranih lica na primarnu zdravstvenu zaštitu u 2021. godini*, Institut za javno zdravlje „Dr Milan Jovanović Batut”, Beograd, 2022
- *Analiza upitnika o radu i funkcionisanju tela za rodnu ravnopravnost u jedinicama lokalne samouprave u AP Vojvodini*, Zavod za ravnopravnost polova APV, Novi Sad, 2023, dostupno na: <https://ravnopravnost.org.rs/lokalni-mehanizmi-za-rodnu-ravnopravnost/>
- *Anketa o radnoj snazi u Republici Srbiji*, Republički zavod za statistiku, Beograd, dostupno na: <https://www.stat.gov.rs/sr-latn/oblasti/trziste-rada/anketa-o-radnoj-snazi/>
- *Apsurdna izjava ombudsmana: Femicid pogrešan termin*, Insajder.net, 24. novembar 2023. godine, dostupno na: <https://insajder.net teme/apsurdna-izjava-ombudsmana-femicid-pogresan-termin-video>
- Babović Marija i dr, *Rodno zasnovano nasilje nad političarkama u Srbiji*, ODIHR-OSCE, 2021, Beograd, dostupno na: <https://www.osce.org/files/f/documents/2/0/500617.pdf>
- Babović Marija, *Gender Equality Index: Measuring progress in the Western Balkans 2023*, EIGE, Publications Office of the European Union, 2023

- Babović Marija, *Izveštaj o napretku u ostvarivanju ciljeva održivog razvoja do 2030. godine u Republici Srbiji – Izveštaj za 2022. godinu*, Republički zavod za statistiku, Beograd, 2023, dostupno na: https://sdgs4all.rs/wp-content/uploads/2023/05/SDG_Izvestaj_2022.pdf
- Baza napada na novinare, NUNS, dostupno na: <https://www.bazenuns.rs/srpski/napadi-na-novinare/pretraga>
- Beker Kosana (ur), *Položaj žena na selu u Srbiji – Alternativni izveštaj Komitetu za eliminaciju svih oblika diskriminacije žena povodom četvrtog izveštajnog ciklusa Republike Srbije*, UN Women, Beograd, mart 2017
- Beker Kosana i Biljana Janjić, *Izveštaj o pravima žena i rodnoj ravnopravnosti u Srbiji za 2021. i 2022. godinu*, udruženje građanki FemPlatz, Pančevo, 2023, dostupno na: https://femplatz.org/library/reports/2023-05-30_PreneraZena_2021_2022_SR.pdf
- Beker Kosana i dr, *FemPlatz magazin – vanredno izdanje, Treći broj*, FemPlatz, Pančevo, 2020
- Beker Kosana, Biljana Janjić i Valentina Lepojević, *Izveštaj o pravima žena i rodnoj ravnopravnosti u Srbiji za 2019. godinu*, udruženje građanki FemPlatz, Pančevo, 2020, dostupno na: http://femplatz.org/library/reports/2020-08-10_PreneraZena.pdf
- Beker Kosana, Biljana Janjić i Valentina Lepojević, *Izveštaj o pravima žena i rodnoj ravnopravnosti u Srbiji za 2020. godinu*, udruženje građanki FemPlatz, Pančevo, 2021, dostupno na: http://femplatz.org/library/reports/2021-10-18_PreneraZena_2020_SR.pdf
- Beker Kosana, *Judicial Response to Femicide in the Western Balkans – Legal framework and judicial practice*, The AIRE Centre, 2023, dostupno na: <https://gcjnetwork.org/wp-content/uploads/PUBLIKACIJE/regional-femicide-report-2023-eng.pdf>
- Beker Kosana, Vesna Dobrosavljević i Sanja Radivojević, *Priručnik za etičko i nediskriminatorno izveštavanje o nasilju prema ženama u online sferi*, Beogradski centar za ljudska prava i UN Women, Beograd, 2022, dostupno na: <https://eca.unwomen.org/sites/default/files/2023-02/01-prirucnik-za-eticko-i-nediskriminatorno-izvestavanje-o-nasilju-prema-zenama-u-online-sferi-ethical-and-non-discriminative-reporting-about-VAWG.pdf>
- Beker Kosana, *Zloupotreba vatrenog oružja*, FemPlatz magazin br.8, FemPlatz, Pančevo, oktobar 2023, dostupno na http://femplatz.org/library/newsletters/FemPlatz_Magazin_8.pdf
- Božanić Dragan, *Rod i malokalibarsko i lako oružje u Jugoistočnoj Evropi*, UNDP SEESAC, Beograd, 2016, dostupno na: https://www.seesac.org/f/docs/Armed-Violence/Gender_and_SALW_srpski-bookmarks.pdf
- Božanić Dragan, *Rod i malokalibarsko oružje u Srbiji: Ključne činjenice*, UNDP SEESAC, Beograd, 2019, dostupno na: https://www.seesac.org/f/docs/Gender-and-SALW/Gender-And-Small-Arms_SERBIA_SRB_WEB.pdf
- Bradaš Sarita, Ksenija Petovar i Gordana Savić, *Žene na selu – od nevidljivosti do razvojnog potencijala*, FES, Beograd, 2022, dostupno na: <https://library.fes.de/pdf-files/bueros/belgrad/14940.pdf>

- *Broj upisanih studenata po polu i poljima obrazovanja*, Republički zavod za statistiku, Beograd, 26.06.2023.
- CIVICUS Monitor, Serbia, *On the Watchlist: LGBTQI+ EuroPride goes ahead at the last minute as journalists and LGBTQI+ activists attacked*, dostupno na: <https://monitor.civicus.org/explore/watchlist-lgbtqi-europride-goes-ahead-last-minute-journalists-and-lgbtqi-activists-attacked/>
- Council of Europe, *Conclusions on the implementation of recommendations in respect of Serbia adopted by the*
- Country Report CommHR(2023)25, Strasbourg, September 2023, dostupno na: <https://rm.coe.int/report-on-serbia-by-dunja-mijatovic-commissioner-for-human-rights-of-t/1680ac88cc>
- *Da li mediji kao ogledalo stvarnosti verno prikazuju ili stvaraju sliku žene u medijima?*, 29. decembar 2022. godine, Forum žena Prijepolja, dostupno na: <https://forumzena.rs/2022/12/29/1126/>
- Danilović Una, *O akušerskom nasilju*, FemPlatz magazin br. 8, FemPlatz, Pančevo, oktobar 2023, dostupno na: http://femplatz.org/library/newsletters/FemPlatz_Magazin_8.pdf
- *Data for Serbia, Upper middle income*, the World Bank data, dostupno na: <https://data.worldbank.org/?locations=RS-XT>
- Drugi Nacionalni akcioni plan za primenu Rezolucije 1325 Saveta bezbednosti Ujedinjenih nacija – Žene, mir i bezbednost u Republici Srbiji (2017– 2020), „Službeni glasnik RS“, br. 53/2017
- Đokić Danica, *Novinarke ustaju protiv nasilja prema drugim ženama, ali o seksualnom uznemiravanju u redakcijama i dalje ćute*, Cenzolovka, 7. jun 2022, dostupno na: <https://www.cenzolovka.rs/pritisci-i-napadi/novinarke-ustaju-protiv-nasilja-prema-drugim-zenama-ali-o-seksualnom-uznemiravanju-u-redakcijama-i-dalje-cute/>
- Đokić Danica, *2022. je bila još jedna teška godina za novinarke u svetu*, Cenzolovka, 17. januar 2023, dostupno na: <https://www.cenzolovka.rs/svet/2022-je-bila-jos-jedna-teska-godina-za-novinarke-u-svetu/?fbclid=IwAR0GfsL9aSJGv4JUBDunM7PNU35Wx9FJZBj4CrWJhuBtbT9qq9J2Hpbbxc>
- Đorđević Katarina, *Kakva je demografska budućnost Srbije: Sve manje stanovnika u 95 odsto naselja*, Politika, 3. januar 2024. godine, dostupno na: <https://www.politika.rs/scc/clanak/592439/Sve-manje-stanovnika-u-95-odsto-naselja?fbclid=IwAR0KFzm0ru09cjh0X-I2BMT3mNMqD-TMmTVZWltX5S63aYae8jChBjNz-QQ>
- *Ekonomska vrednost neplaćenih poslova staranja u Republici Srbiji: Rodna analiza*, KTRR i UN Women, 2020, dostupno na: https://socijalnoukljucivanje.gov.rs/wp-content/uploads/2020/08/Analiza_monetarne_vrednosti_neplacenog_rada_UN_Women_SRB.pdf
- Evaluacija IPARD II Programa u Republici Srbiji za period 2017-2019, Institut za ekonomiku poljoprivrede, 2020, dostupno na <http://www.minpolj.gov.rs/wp-content/uploads/datoteke/IPARD/>

- *Funkcionisanje i rad prihvatilišta za žene žrtve nasilja u Srbiji - Analiza zatečenog stanja*, Atina, Beograd, 2023. dostupno na: <http://atina.org.rs/sites/default/files/Funkcionisanje%20i%20rad%20prihvatilišta%20za%20žene%20žrtve%20nasilja%20u%20Srbiji%20-%20Analiza%20zatečenog%20stanja.pdf>
- Gajić Iva i Gresa Kraja, *Devojke iz Srbije i Kosova u borbi za jeftinije menstrualne proizvode*, Slobodna Evropa, 22. mart 2023. godine, dostupno na: <https://www.slobodnaevropa.org/a/cene-porez-higijenski-ulosci-menstruacija/32329279.html>
- Gender Social Norms Index - Breaking Down Gender Biases, UNDP New York, 2023
- Georgijevski Jovana, *Zločin kod Mladenovca: „Sve i dalje stoji“ – Dubona i Malo Orašje, sedam dana posle tragedije*, BBC, 12. maj 2023. godine, dostupno na: <https://www.bbc.com/serbian/lat/srbija-65571539>
- *Global Gender Gap Index 2023*, WEF, dostupno na: https://www3.weforum.org/docs/WEF_GGGR_2023.pdf
- *Godišnji izveštaj o sprovođenju Akcionog plana za period 2021-2026. za sprovođenje Strategije zapošljavanja*, Ministarstvo za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja, dostupno na: <https://www.minrzs.gov.rs/sites/default/files/2023-07/Годишњи%20извештај%20о%20спровођењу%20акционог%20плана%20за%202022.pdf>
- *Govor patrijarha izazvao osude: poverenica Janković – duboko ponižavajuće reči*, RTS, 13.5.2023. godine, dostupno na: <https://www.rts.rs/lat/vesti/drustvo/5191041/govor-patrijarha-izazvao-osude-poverenica-jankovic-duboko-ponizavajuce-reci.html>
- *GREVIO izveštaj za Srbiju*, FemPlatz, 27.01.2020, dostupno na: <https://www.femplatz.org/index.php?n20>; izveštaj na engleskom dostupan na: https://www.coe.int/en/web/istanbul-convention/newsroom/-/asset_publisher/anllnZ5mw6yX/content/grevio-publishes-its-first-baseline-report-on-serbia
- *Grupa NVO i aktivista traži hitnu reakciju nadležnih na pretnje direktorki YIHR*, Autonomija, 18. avgust 2023, dostupno na: <https://autonomija.info/grupa-nvo-i-aktivista-trazi-hitnu-reakciju-nadleznih-na-pretnje-direktorki-yihr/>
- *Indeks rodne ravnopravnosti u Republici Srbiji 2021. Digitalizacija, budućnost rada i rodna ravnopravnost*, Tim za socijalno uključivanje i smanjenje siromaštva Vlade Republike Srbije, Beograd, 2021, dostupno na: <https://www.rodnaravnopravnost.gov.rs/sites/default/files/2021-10/Indeks%20rodne%20ravnopravnosti%20u%20RS%202021.pdf>
- *Inicijativa RFZO za izmenu pravilnika u cilju unapređenja seksualnog i reproduktivnog zdravlja*, Poverenik za zaštitu ravnopravnosti, Beograd, 30. oktobar 2023. godine, dostupno na: <https://ravnopravnost.gov.rs/418-22-inicijativa-rfzo-za-izmenu-pravilnika-u-cilju-unapredjenja-seksualnog-i-reproduktivnog-zdravlja/>
- IPU Parline, *Monthly ranking of women in national parliaments*, 01. decembar 2023. godine, <https://data.ipu.org/women-ranking?month=12&year=2023>
- *Istraživanje višestrukih pokazatelja položaja žena i dece*, MICS6, Srbija i Srbija – romska naselja, 2019, UNICEF, oktobar 2020.
- *Istraživanje zdravlja stanovništva Republike Srbije 2019*, Republički zavod za statistiku,

- Beograd, 2020, dostupno na: <https://publikacije.stat.gov.rs/G2020/Pdf/G202018028.pdf>
- *Istraživanje zdravlja stanovništva Srbije 2019*, Republički zavod za statistiku, Beograd, 2020, dostupno na: <https://publikacije.stat.gov.rs/G2021/pdf/G20216003.pdf>
  - *Izazovi i rizici po bezbednost žena u seoskim sredinama*, Zrenjaninski edukativni centar, Zrenjanin, 2019
  - *Izbori za narodne poslanike Narodne skupštine Republike Srbije – 3. april 2022*, Republički zavod za statistiku, Beograd, 2022, dostupno na: <https://publikacije.stat.gov.rs/G2022/Pdf/G20226010.pdf>
  - *Izbori za narodne poslanike Narodne skupštine, 21. jun 2020. godine*, Republička izborna komisija, dostupno na: <https://www.rik.parlament.gov.rs/tekst/sr/1550/izbori-za-narodne-poslanike-narodne-skupstine-21-jun-2020-godine-phi>
  - Izborne liste, Republička izborna komisija, dostupno na: <https://www.rik.parlament.gov.rs/dokumenta/41985/document-type-2/election-round-0/additional-document-1/municipality-id-0/election-station-0/order-2/sort-1>
  - *Izveštaj o napretku II, Drugi izveštaj o napretku po oblastima za period oktobar 2016 – jun 2020*, sačinjen na osnovu okvira za monitoring i evaluaciju, Ženska platforma za razvoj Srbije, dostupno na: <https://media.genderhub.org.rs/2021/04/DRUGI-IZVESTAJ-O-NAPRETKU.pdf>
  - *Izveštaj o napretku Srbije 2023*, Evropska komisija, 08.11.2023, dostupno na: https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/system/files/2023-11/SWD_2023_695_Serbia.pdf
  - *Izveštaj o ostvarivanju rodne ravnopravnosti u Republici Srbiji za 2022. godinu*, Ministarstvo za ljudska i manjinska prava i društveni dijalog, dostupno na: <https://www.minljmpdd.gov.rs/doc/izvestaji/Izvestaj-o-ostvarivanju-rodne-ravnopravnosti-uRSza2022.godinu.pdf>
  - *Izveštaj Vlade Republike Srbije o ostvarivanju rodne ravnopravnosti u Republici Srbiji za 2021. godinu*, dostupno na: <https://www.rodnaravnopravnost.gov.rs/sr/dokumenti/izvestaji/izvestaj-o-ostvarivanju-rodne-ravnopravnosti-u-republici-srbiji-za-2021-godinu>
  - Javne konsultacije, MLJMPDD, 2023, dostupno na: <https://www.minljmpdd.gov.rs/javne-konsultacije.php>
  - Joksimović Shabazz Zorana i Sreten Cvetković, *Predstavljanje žena u magazinu „Odbrana” Ministarstva odbrane i Vojske Srbije – analiza diskursa iz perspektive roda*, DOI: 10.5937/cm17-35546, 2022, dostupno na: <https://scindeks-clanci.ceon.rs/data/pdf/2466-541X/2022/2466-541X2251031J.pdf>
  - Jovanović Rodoljub, *Voices of Youth: Gender Equality and Social Cohesion in the Western Balkans*, UN Women, 2023
  - Kancelarija za skrining raka, Institut za javno zdravlje „Dr Milan Jovanović Batut“, dostupno na: <https://www.batut.org.rs/download/Medjunarodni%20dan%20borbe%20protiv%20raka-prilog.pdf>
  - *Koliki je moj deo – Uticaj rodnih uloga na položaj žena u procesima nasleđivanja*

- *Koliko i kakvu pažnju važnim pitanjima za žene posvećuju stranke koje učestvuju na izborima?*, Tampon zona, 01.12.2023. godine, dostupno na: <https://tamponzona.rs/news/koliko-i-kakvu-paznju-vaznim-pitanjima-za-zene-posvecuju-stranke-koje-ucestvujaju-na-izborima/>
- Konstantinović Vilić Slobodanka i dr, *Nasilje u porodici i zloupotreba vatrenog oružja*, UNDP, Beograd, 2021, dostupno na: https://femplatz.org/library/publications/2022-01-Nasilje_u_porodici_i_zloupotreba_vatrenog_oruzja.pdf
- *Konvencija CEDAW*, dostupno na: <https://www.minljmpdd.gov.rs/medjunarodni-ugovori-konvencija-CEDAW.php>
- Kuzmanov Lidija i Jelena Marković, *Položaj osetljivih grupa u procesu pristupanja Republike Srbije Evropskoj uniji*, Tim za socijalno uključivanje i smanjenje siromaštva Vlade Republike Srbije, Beograd, dostupno na: https://socijalnoukljucivanje.gov.rs/wp-content/uploads/2021/12/Položaj_osetljivih_grupa_u_procesu_pristupanja_Republike_Srbije_Evropskoj_uniji.pdf
- *Kvalitet života i bezbednost žena*, Republički zavod za statistiku, Beograd, 2022, dostupno na: <https://www.stat.gov.rs/media/358198/g20226006.pdf>
- *Lako je ubiti ženu*, Ozonpress, 22. januar 2023. godine, dostupno na: <https://www.ozonpress.net/drustvo/lako-je-ubiti-zenu/>
- Leković Saša i dr, *Trgovina ljudima – Priručnik za novinare. Treće dopunjeno izdanje*, ASTRA, Beograd, 19. jun 2023. godine, dostupno na: <https://drive.google.com/file/d/1LxpiFvauIKUf4dM3P9JRAiaKm90JY9a4/view>
- Lista A. Lekovi koji se propisuju i izdaju na obrascu lekarskog recepta, „Službeni glasnik RS”, br. 40/2022
- Lista odobrenih programa, ZUOV, 2022, dostupno na: <https://zuov.gov.rs/wp-content/uploads/2022/06/lista-odobrenih-programa-2022.pdf>
- *Maligni tumori u Republici Srbiji*, Institut za javno zdravlje Srbije “Dr Milan Jovanović Batut” 2021, dostupno na: <https://www.batut.org.rs/download/publikacije/MaligniTumoriURepubliciSrbiji2021.pdf>
- *Mame preduzetnice na tržištu rada – Šta se promenilo?*, Infostud, 25.12.2023. godine, dostupno na: https://poslovi.infostud.com/vesti/Mame-preduzetnice-na-trzistu-rada-Sta-se-promenilo/56768?utm_source=vesti-2023-12-26&utm_medium=email&utm_campaign=vesti-o-zaposljavanju
- *Mapa femicida u Albaniji, Hrvatskoj, Crnoj Gori i Srbiji*, FemPlatz, Pančevo, 2023, dostupno na: <http://femplatz.org/index.php?t16>
- Maričić Slobodan i Nik Bik, *Tragedija u Beogradu: Ispred škole tišina, suze, igračke i poruka „Razgovarajte sa decom“; rekordan broj ljudi dao krv za ranjene*, BBC, 4. maj 2023. godine, dostupno na: <https://www.bbc.com/serbian/lat/srbija-65481020>
- Marković Ana, *Zovite za dva meseca, možda ćemo tada imati ginekologa. Žene u Indiji nema ko da leči, a Srbija u prvih pet evropskih zemalja po smrtnosti od raka grlića materice*,

Nova.rs, 18. novembar 2023. godine, dostupno na: <https://nova.rs/vesti/drustvo/zovite-za-dva-mesece-mozda-cemo-tada-imati-ginekologa-zene-u-indiji-nema-ko-da-leci-a-srbija-u-prvih-5-evropskih-zemalja-po-smrtnosti-od-raka-grlica-materice/>

- *Measuring technology-facilitated gender-based violence: A discussion paper*, University of Melbourne, UNFPA, 2023, dostupno na https://www.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/UNFPA_Measuring%20TF%20GBV_%20A%20Discussion%20Paper_FINAL.pdf

- Međunarodna konvencija o zaštiti prava svih radnika migranata i članova njihovih porodica je usvojena rezolucijom Generalne skupštine 45/158 18. decembra 1990. godine, dostupno na: <https://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/CMW.aspx>

- *Međunarodni dan borbe protiv nasilja prema ženama: Zajedno smo jače!*, Zeleno levi front, 25.11.2023, dostupno na: <https://zelenolevifront.rs/medunarodni-dan-borbe-protiv-nasilja-nad-zenama-zajedno-smo-jace/>

- *Mehanizam za praćenje femicida u Srbiji*, FemPlatz, Pančevo, 16. februar 2023, dostupno na: <http://femplatz.org/index.php?n88>

- *Mesečni statistički bilten – decembar 2022*, Nacionalna služba za zapošljavanje, Beograd, 2022, dostupno na: <https://www.nsz.gov.rs/filemanager/Files/Dokumenta/Stati%C4%8Dki%20bilteni/2022/Bilten%20NSZ%20-%20%20Decembar%202022.pdf>

- *Mesečni statistički bilten – novembar2023*, Nacionalna služba za zapošljavanje, Beograd, 2023, dostupno na: <https://www.nsz.gov.rs/filemanager/Files/Dokumenta/Stati%C4%8Dki%20bilteni/2023/Bilten%20NSZ%20-%20%20Novembar%202023.pdf>

- Mijatović Marina, Jelena Stanković i Ivana Soković Krsmanović, *Tretman žena u ginekološko-akušerskim ustanovama*, 2022, dostupno na: https://mimlegal.com/Izvestaj-Akusersko_nasilje.html?fbclid=IwAR2X7DH-7ZBu3AU2RwePCCbOfgcjiuxXHGTZPmoLDRwOIDgJT-d5bMD-lLo

- Milošević Jasmina, *Reproduktivno zdravlje mladih u Srbiji – analiza stanja sa preporukama*, Beogradska defektološka škola – Vol. 24, No. 1, 2018, str. 101-125, dostupno na: https://www.belgradeschool.com/uploads/4/6/5/1/46514917/milosevic_1.pdf

- Mišić Ivana, *Praćenje socijalne uključenosti U Republici Srbiji, Indikatori zdravlja*, 2017, dostupno na: https://socijalnouklucivanje.gov.rs/wp-content/uploads/2017/10/Pracenje_socijalne_ukljucenosti_u_Republici_Srbiji_trece_dopunjeno_izdanje_Indikatori_zdravlja.pdf

- Nacionalni izveštaj o inkluzivnom obrazovanju u Republici Srbiji za period od 2019. do 2021. godine, Ministarstvo prosvete Republike Srbije, novembar 2022.

- *Nacionalni kontrolni mehanizam za praćenje slučajeva femicida u Srbiji*, FemPlatz, Pančevo, 2023, dostupno na: http://femplatz.org/library/2023-02_SRB_Policy_brief_smanjeno.pdf

- *Nacionalni program očuvanja i unapređenja seksualnog i reproduktivnog zdravlja građana Republike Srbije*, „Sl. glasnik RS“, br. 120/2017

- *Napadnuta kontrolorka Srbije protiv nasilja na Zvezdari*, Zeleno levi front, 17.12.2023. godine, dostupno na: <https://zelenolevifront.rs/napadnuta-kontrolorka-srbije-protiv-nasilja->

[na-zvezdari/](#)

- Narodna skupština Republike Srbije, Odbor za ljudska i manjinska prava i ravnopravnost polova, 5. april 2023. godine, dostupno na: http://www.parlament.gov.rs/Odr%C5%BEano_javno_slu%C5%A1anje_na_temu:_Svako_dete_ima_pravo_na_detinjstvo,_zaustavimo_de%C4%8Dje_brakove.46913.941.html
- *Nejednakosti u životu adolescenata u Srbiji*, 2022, MICS, UNICEF u Srbiji, dostupno na: <https://www.unicef.org/serbia/media/24816/file/Nejednakosti%20u%20%C5%BEivotu%20adolescenata%20u%20Srbiji.pdf>
- *Nezavisni izveštaj NVO o primeni Konvencije Saveta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja prema ženama i nasilja u porodici u Srbiji*, Centar zapodršku ženama, Kikinda, mart 2023, dostupno na <http://www.cpz.rs/wp-content/uploads/2023/07/Izveštaj-za-GREVIO-CPŽ-2023..pdf>
- *Novi napad na članicu LIK-a Srbija protiv nasilja u Kuli*, Zeleno levi front, 17.12.2023. dostupno na: <https://zelenolevifront.rs/novi-napad-na-clanicu-lik-a-srbija-protiv-nasilja-u-kuli/>
- *Odbor za standardizaciju srpskog jezika protivi se Zakonu o rodnoj ravnopravnosti*, RTS; 18.05.2021, dostupno na: <https://www.rts.rs/page/stories/ci/story/124/drustvo/4377345/odbor-za-standardizaciju-srpskog-jezika-dopis-zakon-o-rodnoj-ravnopravnosti.html>
- *Odluka o izboru Vlade*, Narodna skupština Republike Srbije, 26. oktobar 2022, dostupno na: http://www.parlament.gov.rs/upload/archive/files/cir/pdf/ostala_akta/13_saziv/RS19-22.pdf
- Odluka o obrazovanju Saveta za sprečavanje vršnjačkog nasilja, „Službeni glasnik RS”, br. 39/2023 i 81/2023.
- Odluka o osnivanju Koordinacionog tela za rodnu ravnopravnost APV, „Službeni list APV”, broj 38/22, Broj 02-26/2022 od 7. septembra 2022. godine
- Odluka Ustavnog suda IUZ 299/2018 od 1. februara 2023.
- OHCHR – UN Human Rights Treaty Bodies, *Reporting status for Serbia*, dostupno na: https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/TreatyBodyExternal/countries.aspx?CountryCode=SRB&Lang=EN
- Opšta preporuka br.1 o digitalnoj dimenziji nasilja prema ženama, GREVIO, 2021, dostupno na <https://rm.coe.int/grevio-rec-no-on-digital-violence-against-women/1680a49147>
- *Osnovno obrazovanje – početak 2023/24. i kraj 2022/23. školske godine*, Republički zavod za statistiku, 02.02.2024. godine, Beograd, dostupno na: <https://publikacije.stat.gov.rs/G2024/HtmlL/G20241027.html>
- Otvoreni parlament, transkript sednice Narodne skupštine, dostupno na: <https://otvoreniparlament.rs/transkript/7995?page=5#govor-1189398>
- Pajvančić Marijana, Nevena Petrušić i Maja Sedlarević, *Dvadeset godina skupštinskih mehanizama za rodnu ravnopravnost u Srbiji*, OEBS, Beograd, 2023

- Pavić (Mi – glas iz naroda): *Moguće da zatražimo mesto gradonačelnika, ali pod određenim uslovima*, Beta, 21.12.2023. godine, dostupno na: <https://beta.rs/content/196916-pavic-mi-glas-iz-naroda-moguce-da-zatrazimo-mesto-gradonacelnika-ali-pod-odredenim-uslovima>
- Pešić Danijela, *Zaštita i podrška za žene sa iskustvom nasilja – analiza lokalnih politika u Republici Srbiji*, 2016, Beograd, dostupno na: <https://www.womenngo.org.rs/publikacije/razvoj-dobrih-praksi/904-zastita-i-podrška-za-zene-sa-iskustvom-nasilja-analiza-lokalnih-politika-u-republici-srbiji-2016>
- *Podaci iz istraživanja o korišćenju vremena u Republici Srbiji*, Republički zavod za statistiku, Beograd, 2022, dostupno na: <https://www.stat.gov.rs/vesti/statisticalrelease/?p=13924&a=18&s=1808>
- Pokrajinska skupštinska odluka o Programu za zaštitu žena od nasilja u porodici i partnerskim odnosima i drugih oblika rodnog zasnovanog nasilja u Autonomnoj pokrajini Vojvodini za period od 2023. do 2026. godine, Službeni list AP Vojvodine, broj 16/2023
- *Polazne osnove za izradu teksta Predloga Akcionog plana za 2024. i 2025. godinu za sprovođenje Strategije za rodnu ravnopravnost za period 2021. do 2030. godine*, MLJMPDD, dostupno na: <https://www.minljmpdd.gov.rs/lat/javne-konsultacije.php>
- *Položaj žena i devojčica u ruralnim oblastima Zlatiborskog, Moravičkog i Rasinskog okruga*, Poverenik za zaštitu ravnopravnosti, Beograd, 2022, str. 37-38, dostupno na: <https://ravnopravnost.gov.rs/položaj-zena-i-devojčica-u-ruralnim-oblastima-zlatiborskog-moravickog-i-raskog-okruga/>
- *Položaj i prava žrtava u krivičnom postupku: Analiza sudske prakse za 2022. godinu za krivična dela posredovanje u vršenju prostitucije, trgovina ljudima i trgovina maloletnim licima radi usvojenja*, ASTRA, Beograd, 2022. godine, dostupno na: <https://drive.google.com/file/d/1ZLZWt83V1uEXcOyHkLjFjnzg2QL7bFyGu/view>
- Pop-Trajković-Dinić Sonja Z, *Uticaj endometrioze na ishod vantelesne oplodnje*, doktorska disertacija, 2013, dostupno na: <https://fedorani.ni.ac.rs/fedora/get/o:904/bdef:Content/get>
- *Poseban izveštaj o diskriminaciji starijih građana*, Poverenik za zaštitu ravnopravnosti, Beograd, 2022
- *Poseban izveštaj Zaštitnika građana o zastupljenosti usluga socijalne i zdravstvene zaštite za starije žene koje žive na selu: Dostupnost i sadržaj usluga pomoći u kući i kućnog lečenja*, Zaštitnik građana, Beograd, septembar 2023
- *Posmatrači Crte napadnuti u dvorištu policijske stanice u Odžacima*, Crta, 17.12.2023. godine, dostupno na: <https://crta.rs/posmatraci-crte-napadnuti-u-odzacima-izbori-2023/>
- Pravilnik o bližim uslovima, kriterijumima i načinu izbora, testiranja i procene davaoca reproduktivnih ćelija i embriona, „Sl. glasnik RS”, br. 27/2019 i 41/2021
- Pravilnik o dozvoli za rad nastavnika, vaspitača i stručnih saradnika, „Sl. glasnik RS”, br. 22/2005, 51/2008, 88/2015, 105/2015, 48/2016 i 9/2022
- *Predstavljanje Feminističke medijske deklaracije*, BeFem, dostupno na: <http://www.>

befem.org/predstavljanje-feministicke-medijske-deklaracije/

- *Predstavljen Izveštaj o trgovini ljudima Stejt Departmenta za 2023: Srbija i dalje na WATCH listi*, ASTRA, Beograd, 19. jun 2023. godine, dostupno na: <https://astra.rs/predstavljen-izvestaj-o-trgovini-ljudima-stejt-departamenta-za-2023-srbija-i-dalje-na-watch-listi/>
- *Predškolsko vaspitanje i obrazovanje*, Republički zavod za statistiku, Beograd, 2023. godine, <https://www.stat.gov.rs/sr-latn/oblasti/obrazovanje/predskolsko-vaspitanje-i-obrazovanje/>
- *Preduzetništvo žena u Srbiji - 10 godina kasnije - Profil preduzetnica u Srbiji*, SeCons, Ministarstvo privrede Republike Srbije, EU za tebe, UN Women, Beograd, 2023
- *Pregovori o pregovorima, Hronologija odnosa Srbije sa Evropskom unijom*, Beogradska otvorena škola, dostupno na: <https://eupregovori.bos.rs/hronologija-odnosa-srbije-i-eu.html>
- *Preliminarni zaključci*, Međunarodna misija za posmatranje izbora, Republika Srbija – vanredni parlamentarni izbori, 17. decembra 2023. godine, dostupno na: <https://www.osce.org/files/f/documents/8/3/560701.pdf>
- *Profil Republike Srbije*, jul 2023. godine, DevInfo baza, Republički zavod za statistiku, Beograd, 2023, dostupno na: http://devinfo.stat.gov.rs/SerbiaProfileLauncher/files/profiles/sr/1/DI_Profil_REPUBLIKA%20SRBIJA_EURSRB.pdf
- *Program dostojanstvenog rada za Republiku Srbiju 2019. do 2022. godine*, Međunarodna organizacija rada, dostupno na: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---europe/---ro-geneva/---sro-budapest/documents/genericdocument/wcms_676207.pdf
- *Program ekonomskih reformi 2023-2025*, Ministarstvo finansija, Beograd, 2023, dostupno na: <https://www.mfin.gov.rs/sr/dokumenti2-1/program-ekonomskih-reformi-erp-1>
- *Prosečne zarade po zaposlenom, oktobar 2023*, Republički zavod za statistiku, 25.12.2023, dostupno na: <https://www.stat.gov.rs/vesti/statisticalrelease/?p=13919&a=24&s=2403?s=2403>
- *Prvi rezultati popisa stanovništva, domaćinstava i stanova 2022*, Republički zavod za statistiku, 21. decembar 2022. godine, Beograd, dostupno na: <https://publikacije.stat.gov.rs/G2022/Html/G20221350.html>
- *Punoletni učinioci krivičnih dela 2022*, Republički zavod za statistiku, Beograd, 2023, dostupno na: <https://www.stat.gov.rs/sr-latn/vesti/20230714-punoletni-ucinioci-krivicnih-dela-2022/?s=1402>.
- *Radojević Biljana i Vukica Veljanović Morača, Značaj bio-medicinskih i socio-ekonomskih faktora za porast očekivanog trajanja života*, 2024, dostupno na: <https://idn.org.rs>
- *Radojević Tatjana, Šta žene od 65+ (ne) mogu u Srbiji danas: Istraživanje na osnovu upitnika, u: Margareta Bašaragin (ur), Starost i rod u vremenu i prostoru: šta starije žene (ne) mogu u Srbiji danas?, Ženske studije i istraživanja i Futura publikacije, Novi Sad, 2021,*

str. 131-132, dostupno na: https://www.zenskestudije.org.rs/pdf/knjige/starost_i_rod_u_vremenu_i_prostoru.pdf

- Rašević Mirjana i Katarina Sedlecky, *Značaj poruka korona-krize za očuvanje seksualnog i reproduktivnog zdravlja u Srbiji, 2021, str. 42, COVID-19: Socio-demografski procesi, izazovi i posledice pandemije, Regionalna konferencija - knjiga sažetaka, Institut društvenih nauka, Beograd*

- *Ratifikacija Opcionog protokola uz Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima: Opcioni protokol konačno u Srbiji, Inicijativa za socijalna i ekonomska prava A11, Beograd, 2023, dostupno na: <https://www.a11initiative.org/protokol/>*

- *Redovan godišnji izveštaj Ministarstva pravde o nadzoru nad sprovođenjem Zakona o besplatnoj pravnoj pomoći, Ministarstvo pravde, mart 2023. godine, dostupno na: <https://www.mpravde.gov.rs/sr/tekst/32939/godisnji-izvestaj-ministarstva-pravde-o-pruzanju-besplatne-pravne-pomoci.php>*

- *Redovan godišnji izveštaj Poverenika za zaštitu ravnopravnosti za 2022. godinu, Poverenik za zaštitu ravnopravnosti, Beograd, mart 2023, dostupno na: <https://ravnopravnost.gov.rs/izvestaji/>*

- Reporters without Borders, Serbia, 2023, dostupno na: <https://rsf.org/en/country/serbia>

- Republika Srbija, Izveštaj za 2023. godinu – Radni dokument, Poglavlje 28, dostupno na: https://www.mei.gov.rs/upload/documents/eu_dokumenta/godisnji_izvestaji_ek_o_napretku/izvestaj_ek_23.pdf

- Rešenje o obrazovanju Saveta za rodnu ravnopravnost APV, „Službeni list APV”, broj 38/22, Broj 02-25/2022 od 7. septembra 2022. godine

- Rupasinge Naomi i dr, *Uticao kovid-19 na zdravstvene sisteme na Zapadnom Balkanu*, dostupno na: <https://thedocs.worldbank.org/en/doc/726641590707354436-0080022020/original/RER17HealthnoteSRB.pdf>

- *Sažetak GREVIO izveštaja*, dostupno na <https://rm.coe.int/executive-summary-and-recommendations-in-serbian/pdfa/16809987eb>

- *Seksualno i reproduktivno zdravlje žena i adolescentkinja sa invaliditetom*, 2018, UNFPA, dostupno na: <https://serbia.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/>

- *Seksualno i reproduktivno zdravlje i prava žena u Srbiji, pronatalitetna politika naspram ljudskih prava*, Autonomni ženski centar, ASTRA – Akcija protiv trgovine ljudima i Grupa 484, Beograd, 2022, dostupno na: https://www.womenngo.org.rs/images/publikacije-dp/2021/TRI_GODINE_OD_USVAJANJA_PROGRAMA_Analiza_primene_Nacionalnog_programa_ocuvanja_i_unapredjenja_seksualnog_i_reproduktivnog_zdravlja_gradjana.pdf

- *Serbia's Civic Space Downgraded*, CIVICUS Monitor, 11.10.2019, dostupno na: <https://www.civicus.org/index.php/media-resources/news/4113-serbia-s-civic-space-downgraded>

- Simić Jelena, *Pravo na seksualno i reproduktivno zdravlje LGBTIQ osoba i izazovi biomedicinski potpomognute oplodnje*, 2022, dostupno na: <https://www.pravnizapisi.rs/>

wp-content/uploads/2022/07/PZ2022-01-13-Simic.pdf

- *Siromaštvo i socijalna nejednakost u Srbiji u 2022*, Republički zavod za statistiku, Beograd, 16. oktobar 2023. godine, dostupno na: <https://www.stat.gov.rs/sr-latn/vesti/statisticalrelease/?p=13838&a=01&s=0102?s=0102>
- *Siromaštvo i socijalna nejednakost, 2021*, Republički zavod za statistiku, Beograd, 14.10.2022, dostupno na: <https://www.stat.gov.rs/sr-latn/vesti/statisticalrelease/?p=8870>
- *Siromaštvo i socijalna nejednakost, 2022*, Republički zavod za statistiku, Beograd, 16.10.2023, dostupno na: <https://publikacije.stat.gov.rs/G2023/HtmlL/G20231287.html>
- *Situaciona analiza dece i omladine 2019. godine*, UNICEF, 2020, dostupno na: https://www.unicef.org/serbia/media/13456/file/sitan_2019.pdf
- *Smernice za medijsko izveštavanje o nasilju prema ženama*, Novinarke protiv nasilja prema ženama, UNDP, 2021, dostupno na: https://novinarkeprotivnasilja.org/wp-content/uploads/2021/12/Smernice_WEB-VERSION-final.pdf
- *Specijalizovana usluga sigurne kuće u Srbiji - potrebe, kapaciteti i sredstva za stabilno, dugoročno i nesmetano funkcionisanje*, UN Women, Beograd, 2022 dostupno na: https://eca.unwomen.org/sites/default/files/2023-02/un-women-sigurne_kuce-pbp-Specialised-service-of-safe-houses-in-Serbia.pdf
- *Srednje obrazovanje – početak školske godine*, Republički zavod za statistiku, 13. april 2023. godine, Beograd, dostupno na: <https://www.stat.gov.rs/sr-latn/vesti/statisticalrelease/?p=13952&a=11&s=1103?s=1103>
- Srijemac Tamara, *Žena u medijima: žrtva, domaćica, supruga, seks simbol*, VOICE – Vojvođanski istraživačko-analitički centar, 20. septembar 2022. godine, dostupno na: <https://voice.org.rs/zena-u-medijima-zrtva-domacica-supruga-seks-simbol/>
- *Standardi u javnom zdravstvu i EU-Poglavlje 28*, 2020, dostupno na: <http://www.centaronline.org/userfiles/files/publikacije/fcd-standardi-u-javnom-zdravstvu-i-eu.PDF>
- *Stanje primarne zdravstvene zaštite u Srbiji*, Pravni skener, 2020, dostupno na: https://www.pravni-skener.org/pdf/sr/Stanje_primarne_zdarvstvene_zastite_u_Srbiji.pdf
- *Statistički godišnjak*, Republički zavod za statistiku, Beograd, 2023, dostupno na: <https://publikacije.stat.gov.rs/G2023/Pdf/G20232056.pdf>
- *Statistički izveštaj Centra za zaštitu žrtava trgovine ljudima za 2022. godinu*, Centar za zaštitu žrtava trgovine ljudima, Beograd, 2023, dostupno na: <https://centarzztlj.rs/statisticki-podaci/>
- *Statistički izveštaj Centra za zaštitu žrtava trgovine ljudima za 2023. godinu*, Centar za zaštitu žrtava trgovine ljudima, Beograd, 2024, dostupno na: <https://centarzztlj.rs/statisticki-podaci/>
- Strategija razvoja obrazovanja u Republici Srbiji, „Službeni glasnik RS“ br. 63/2021
- Strategija razvoja sistema javnog informisanja u Republici Srbiji za period 2020–2025, „Službeni glasnik RS“, 11/2020
- Strategija za rodnu ravnopravnost Republike Srbije 2021-2030 dostupno na <https://>

www.rodnaravnopravnost.gov.rs/sr/dokumenti/strategije-i-akcioni-planovi/nacionalna-strategija-za-rodnu-ravnopravnost-za-period-2021

- Strategija za sprečavanje i borbu protiv rodno zasnovanog nasilja prema ženama i nasilja u porodici za period 2021–2025. godine, „Službeni glasnik RS”, broj 47/21
- Strategija zapošljavanja u Republici Srbiji za period 2021-2026. godine, Ministarstvo za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja, dostupno na: <https://www.minrzs.gov.rs/sr/dokumenti/ostalo/sektor-za-rad-i-zaposljavanje>
- Šljukić Mihaela, *Sistem „nije zakazao”: Za nepunih sedam meseci ubijene 22 žene*, Istinomer, 8. jul 2023. godine, dostupno na: <https://www.istinomer.rs/analize/sistem-nije-zakazao-za-nepunih-sedam-meseci-22-ubijene-zene/>
- Šta piše u presudi Aidi Ćorović, N1, 4. oktobar 2023. godine, dostupno na: <https://n1info.rs/vesti/presuda-aida-corovic/>
- Što pre doneti zakone o istopolnim zajednicama i prilagođavanju pola rodnom identitetu, Zaštitnik građana, 15.12.2020, dostupno na: <https://www.ombudsman.rs/index.php/2011-12-11-11-34-45/6882-sh-pr-d-n-i-z-n-is-p-lni-z-dnic-i-pril-g-d-v-nju-p-l-r-dn-id-n-i-u>
- Tanjug, *HPV vakcinu dobilo 30.000 dece*, NIN, 8. decembar 2023. godine, dostupno na: <https://www.nin.rs/drustvo/vesti/42037/hpv-vakcinu-dobilo-30000-dece-u-srbiji>
- *The Dark Side of Digitalization: Technology - facilitated violence against women in Eastern Europe and Central Asia*, UN Women Regional Office, 2023, dostupno na: https://eca.unwomen.org/sites/default/files/2023-11/research-tf-vaw_full-report_28-november.pdf
- *The World Bank In Serbia - Overview*, the World Bank data, podaci za oktobar 2023, dostupno na: <https://www.worldbank.org/en/country/serbia/overview>
- Treći fakultativni protokol, Centar za prava deteta, Beograd, 2023, dostupno na: <https://cpd.org.rs/treci-fakultativni-protokol-o-komunikacijskim-procedurama-uz-konvenciju-o-pravima-deteta-stupio-na-snagu/>
- *Upozorenje zbog uznemiravajuće objave na društvenim mrežama*, Poverenik za zaštitu ravnopravnosti, 22. decembar 2023. godine, dostupno na: <https://ravnopravnost.gov.rs/rs/upozorenje-zbog-uznemiravajuce-objave-na-drustvenim-mrezama/>
- *Upravlja li Srbija svojim (održivim) razvojem?* Beogradska otvorena škola, Beograd, 2022, dostupno na: <https://sdgs4all.rs/wp-content/uploads/2022/09/Srbija-2030-Upravlja-li-Srbija-svojim-odrzivim-razvojem.pdf>
- Uredba o nacionalnom programu ranog otkrivanja karcinoma dojke, „Sl. glasnik RS”, br. 73/2013
- Uredba o nacionalnom programu ranog otkrivanja karcinoma grlića materice, „Sl. glasnik RS”, br. 73/13 i 83/13.
- Uredba o utvrđivanju jedinstvene liste razvijenosti regiona i jedinica lokalne samouprave za 2014. godinu, „Sl. glasnik RS”, br. 104/2014
- Ustav RS, „Sl. glasnik RS”, br. 98/06

- *Uticaj COVID-19 pandemije i mera za njeno sprečavanje na socio-ekonomski položaj žena koje žive na selu, sa fokusom na poljoprivredu*, SeCons, Beograd, 2020
- Valić Nedeljковиć Dubravka, *Žene sve manje imaju pristup medijima u Srbiji*, 28. jun 2023. godine, ResPublika, dostupno na: <https://respublica.edu.mk/blog-sr/medija-sr/zene-sve-manje-imaju-pristup-medijima-u-srbiji/?lang=sr>
- Vasić Milena i Milan Filipović, *Pravo na besplatnu pravnu pomoć za žrtve rodno zasnovanog nasilja u Srbiji u toku 2020. godine*, Komitet pravnika za ljudska prava (YUCOM), Beograd, 2021, dostupno na: <https://www.yucom.org.rs/wp-content/uploads/2021/10/Pravo-na-besplatnu-pravnu-pomoc-zrtve-rodno-zasnovanog-nasilja.pdf>
- Vaskršnja poslanica Srpske pravoslavne crkve, SPC, 16. april 2023. godine, dostupno na: <https://spc.rs/vaskrsnja-poslanica-srpske-pravoslavne-crkve/>, Video klip dostupan na: https://youtu.be/ofzkYb7us_0
- *Vesti iz zemlje: Životni vek u Srbiji sedam godina kraći u odnosu na zemlje EU*, Nova ekonomija, 6. novembar 2023. godine, dostupno na: <https://novaekonomija.rs/vesti-iz-zemlje/zivotni-vek-u-srbiji-sedam-godina-kraci-u-odnosu-na-zemlje-eu>, pristupljeno: 17.1.2023.
- *Visokoobrazovanje*, Republički zavod za statistiku, Beograd, 26. decembar 2023. godine, <https://www.stat.gov.rs/sr-latn/vesti/statisticalrelease/?p=13922&a=11&s=1104?s=1104>
- *Working Time and Work-Life Balance Around the World*, International Labour Organization, 2022, dostupno na: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_protect/---protrav/---travail/documents/publication/wcms_864222.pdf
- *World Economic Situation and Prospects 2024*, United Nations Department of Economic and Social Affairs, 2024
- Zaključak Vlade Republike Srbije 05 Br. 56-3807/2023, „Službeni glasnik RS“, br. 36/2023 i 93/2023
- Zaključak Vlade Republike Srbije i Izveštaj Političkog saveta o sprovođenju Nacionalnog akcionog plana za primenu Rezolucije 1325 Saveta bezbednosti Ujedinjenih nacija - Žene, mir i bezbednost u Republici Srbiji 2017-2020, dostupno na: https://www.mod.gov.rs/multimedia/file/staticki_sadrzaj/dokumenta/akcioni_planovi/2022/Zakljucak%20sednice%20Vlade%20RS%20i%20izveštaj%20o%20spvodjenju%20NAP.pdf
- Zaključna zapažanja o trećem periodičnom izveštaju Republike Srbije, Komitet za ekonomska i socijalna prava, E/C.12/SRB/CO/3 od 4. marta 2022. godine
- Zakon o besplatnoj pravnoj pomoći, „Službeni glasnik RS“, br. 87/2018
- Zakon o finansijskoj podršci porodici sa decom, „Sl. glasnik RS“, br. 113/2017, 50/2018, 46/2021 – odluka US, 51/2021 – odluka US, 53/2021 – odluka US, 66/2021, 130/2021, 43/2023 – odluka US i 62/2023
- Zakon o ratifikaciji Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju između Evropske zajednice i njenih država članica i Republike Srbije, „Službeni glasnik Republike Srbije“, br. 83/08
- Zakon o rodnoj ravnopravnosti, „Službeni glasnik RS“, br. 52/2021

- Zakon o sprečavanju nasilja u porodici, „Službeni glasnik RS“, broj 94/16
- Zakon o sudijama, „Službeni glasnik RS“, broj 10/2023
- *Zarade zaposlenih prema delatnosti, nivoima kvalifikacija i polu – septembar 2021*, Republički zavod za statistiku, 15.04.2022, dostupno na: <https://publikacije.stat.gov.rs/G2022/Pdf/G20221093.pdf>
- *Zarade zaposlenih prema delatnosti, nivoima kvalifikacija i polu – septembar 2022*, Republički zavod za statistiku, 13.04.2023, dostupno na: <https://publikacije.stat.gov.rs/G2023/Html/G20231099.html>
- *Zdravstveno statistički godišnjak Republike Srbije 2021*, Institut za javno zdravlje, Beograd, 2022
- *Zdravstveno statistički godišnjak Republike Srbije 2022*, Institut za javno zdravlje, Beograd, 2023
- Žarković Jelena, *Mere aktivne politike zapošljavanja iz ugla žena 45+*, Žene na prekretnici, Beograd, 2023
- Žena žrtva nasilja iz ugla statistike, Republički zavod za statistiku, Beograd, 2022, str. 65, dostupno na: <https://www.stat.gov.rs/media/358199/g20226007.pdf>
- *Žene 65+ u doba korone: Iskustva i izazovi*, „Snaga prijateljstva“ – Amity i FemPlatz, 2020, dostupno na: http://femplatz.org/library/2020-07-31_Starije_zene_u_doba_korone.pdf
- *Žene i izbori – rodna ravnopravnost i nasilje u kontekstu izbornog procesa*, Akademija ženskog liderstva, 2024.
- *Žene i muškarci u Republici Srbiji*, 2020, Beograd, dostupno na: https://www.stat.gov.rs/media/5806/zim-u-rs-2020_webopt.pdf

CIP - Каталогизација у публикацији
Библиотека Матице српске, Нови Сад

342.726-055.2(497.11)"2023"
305-055.2(497.11)"2023"

БЕКЕР, Косана, 1972-

Izveštaj o pravima žena i rodnoj ravnopravnosti u Srbiji za 2023. godinu : tema u fokusu: Položaj i ostvarivanje prava žena na selu / Kosana Beker, Biljana Janjić i Andrijana Čović. - Pančevo : Udruženje građanki Femplatz, 2024 (Pančevo : Artija). - 134 str. : ilustr. ; 25 cm

Tiraž 100. - Napomene i bibliografske reference uz tekst. - Bibliografija.

ISBN 978-86-81614-27-3

1. Јањић, Биљана, 1976- 2. Човић, Андријана, 1982-
а) Женска права - Србија - 2023 б) Родна равноправност - Србија - 2023

COBISS.SR-ID 140528137

